

TAMPEREEN YLIOPISTO

Janne Virkkula

Pretoriaanit vallankäytön välineenä ja toimijoina varhaisen
keisarikauden Roomassa

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2012

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

VIRKKULA JANNE (80984): Pretoriaanit vallankäytön välineenä ja toimijoina varhaisen keisarikauden Roomassa

Pro gradu-tutkielma, 101 s., 8 liites.

Historia

Huhtikuu 2012

Tutkin työssäni pretoriaanikaartia keisarillisen vallankäytön välineenä. Tutkimuskysymykseni liittyy pohdintoihin oikeanlaisesta ja keisarillisen hallinnon halujen mukaisesta julkisuudesta. Pohdin mitä tarkoitusta pretoriaanikaarti keisarillisessa hallintojärjestelmässä palveli, minkälaista kuvaa kaartista rakennettiin ja miten keisarillinen hovi käytti kaartia propagandistisessa mielessä hyväkseen oman vallankäyttönsä välineenä. Ajallisesti tutkimukseni kiinnittyy varhaisen keisarikauden aikaan ja niihin vuosikymmeniin, jolloin pretoriaaneja integroitiin hallinnon poliittisella ohjelmalla osaksi Rooman kaupungin arkea. Tutkimuksen painopiste on näin ollen Julius-Claudiusten kauden toimissa, mutta käytän myös Flaviusten aikakauden esimerkkejä hyväkseni argumentointia tukevassa roolissa.

Kirjallisista lähteistä tärkeimpiä lähdeaineistossani ovat 100-luvun jKr. alussa kirjoittaneet suuret historioitsijat Cornelius Tacitus ja Suetonius Tranquillus sekä 100- ja 200-lukujen vaihteessa vaikuttanut Cassius Dio Cocceianus. Kukaan näistä kolmesta ei ajoitu Julius-Claudiusten kauden aikalaislähteeksi, mutta juuri nämä kolme kirjoittajaa tarjoavat eniten suoria viittauksia pretoriaaneihin ja heidän toimintaansa Rooman kaupungissa. Käytän myös mahdollisimman laajasti hyväkseni ensimmäiselle vuosisadalle jKr. ajoittuvaa kirjallista lähdemateriaalia sekä pretoriaaneja koskevaa piirtokirjoitusmateriaalia, jota on käytettävissä Julius-Claudiusten ja Flaviusten dynastian aikakausien osalta varsin runsaasti. Tutkimuksessa käytettyä aineistoa täydentää lisäksi Julius-Claudiusten kauden numismaattinen materiaali sekä eräät Rooman julkisen taiteen tarjoamat esimerkit ensimmäiseltä vuosisadalta jKr.

Pretoriaanien imagoa on rakennettu tutkimustraditiossa kaartin henkivartiostotoiminnan ympärille. Lisäksi kaartin näkyvyyttä on katsottu usein rajoitetun, koska sotilaiden läsnäoloa Rooman kaupungissa on pidetty miltei yksiselitteisesti ongelmallisena vapaaseen tasavallan ideologiaan nojautuneille keisareille. Lähtökohtanani on, että pretoriaanit toimivat kuitenkin aktiivisina toimijoina Rooman kaupungin alueella prinsipaatin varhaisista vaiheista lähtien ja että keisarillinen hallintokoneisto pyrki luomaan pretoriaaneista tietynlaisia imagoa, joka sopi yhteen keisarillisen hallinnon tärkeimpien propagandapoliittisten valintojen ja teemojen kanssa.

Jo Julius-Claudiusten dynastian hallitsijat onnistuivat yhdistämään sotilaallisen pretoriaanikaartin ja vapaan tasavallan ideologian tehokkaalla tavalla omaan poliittiseen ohjelmaansa. Kaartille luotiin määrätietoisesti omaa näkyvyyttä jo varhaisen prinsipaatin Roomassa. Pretoriaanien imagoa ei luotu kuitenkaan sotilaallisen henkivartiostotoiminnan ympärille, vaan kaarti esitettiin kansalle ja senaatille tasavallan perinteitä kunnioittavana ja moniin siviilihallinnollisiin tehtäviin delegoituna joukkona. Keisarillinen pretoriaanikaarti muotoutui näkyväksi ja aktiivisesti Rooman kaupungissa toimivaksi sotilaalliseksi instituutioksi, jolle keisarillinen hallinto loi prinsipaatin alusta lähtien rohkeasti omaa näkyvyyttä ja jota se käytti myös tehokkaasti hyväkseen vallankäytön välineenä.

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Pretoriaanien kehityskulku – kansalaisotien vuosista prinsipaatin Roomaan.....	1
1.2. Aiempi tutkimus	3
1.3. Lähdeaineisto	6
1.4. Tutkimuskysymys.....	9
2. Pretoriaanien palvelustoiminnan puitteet ja kaartin näkyvyyden rakentuminen	12
2.1. Rooman kaupunkiin integroituminen.....	14
2.2. Prinsipaatin virkatehtävät	20
2.3. Turmeleva Rooma, turmelevat näytännöt	27
2.4. <i>Pomerium</i> – Sotilailta kielletty alue	36
2.5. Sotilaista vapaan kaupungin illuusio – pretoriaanien palvelusasut	40
2.6. Luvun johtopäätökset.....	44
3. Pretoriaanien imagon rakentuminen	45
3.1. Tasavallan perinteet pretoriaanien imagon rakentamisessa	47
3.2. Tavoitteena dynastialle uskollinen kaarti.....	52
3.3. <i>Proprius miles</i> - keisarin omat sotilaat	59
3.4. Germanicus linkkinä keisariperheen ja pretoriaanien välillä	61
3.5. Pretoriaanien kuva-aiheet keisarillisen hallinnon ja pretoriaanikaartin imagon rakentajina.....	66
3.6. Pretoriaanit vallan statussymboleina	72
3.7. Luvun johtopäätökset.....	75
4. Pretoriaanit hallinnon edustamien arvojen ja ihanteiden välittäjinä.....	76
4.1. Sotilaan piirteet ja mitat	77
4.2. Italialaisuus	82
4.3. Moraalilait ja sotilaiden suhteet siviilielämään	85
5. Päätelmiä - näkyvä ja tasavallan traditioiden mukainen pretoriaanikaarti	88
Lyhenteet.....	93
Lähteet.....	94
Kirjallisuus.....	96
LIITE: KUVALIITE.....	102

1. Johdanto

1.1. Pretoriaanien kehityskulku – kansalaissotien vuosista prinsipaatin Roomaan

Keisarillinen pretoriaanikaarti syntyi tiettyihin tarpeisiin yhdessä keisarillisen hallinnon kanssa. Pretoriaanikaarti voidaan nähdä eräänä konkreettisimpana ja näkyvimpänä merkinä Rooman tasavaltalaisen järjestelmän sortumisesta ja keisarillisen hallinnon esiinnoususta. Augustukselle ja lukuisille myöhemmille keisareille pretoriaanit toimivat keisarillisen politiikan välineinä ja välikappaleina. Tutkin työssäni pretoriaanien asemaa prinsipaatin ensimmäisten vuosikymmenten Roomassa sekä keisarillisen hallintokoneiston pyrkimyksiä ja tapoja käyttää pretoriaanikaartia oman vallankäyttönsä välineenä.

Pretoriaanit mielletään tavallisesti Rooman keisarikauden ilmiöksi ja Augustuksen hallinnollisten uudistusten innovaatioksi. Todellisuudessa pretoriaanien juuret olivat kuitenkin huomattavasti kauempana tasavallan aikakauden Roomassa, eikä pretoriaanikaartina tunnettu pysyvä instituutio syntynyt Augustuksen hallintokaudella tyhjästä.¹

Pretoriaaneiksi identifioitavia sotilasyksiköitä ilmestyi roomalaiseen sotalaitokseen jo 100-luvulla eKr. ja eräät tutkijat ovat pitäneet kolmannen puunilaissodan ratkaisijaa Scipio Africanus Aemilianusta (185-129 eKr.) ensimmäisten pretoriaanijoukkojen luoja.² Pretoriaanien käyttö yleistyi tämän jälkeen erityisesti viimeisellä vuosisadalla eKr., jolloin erilaisten henkivartiostojen varustaminen muotoutui yhä tavanomaisemmaksi käytännöksi. Lähteiden tarjoamien tietojen valossa on kuitenkin usein vaikea arvioida sitä, miten ja milloin juuri *cohors praetoria*-nimikkeellä kulkeneet pretoriaaniosastot osallistuivat eri taisteluihin ja sotatoimiin Rooman käymissä sodissa.³ Gaius Julius Caesarin Gallian sodan kommentaareissa on kuitenkin eräs mielenkiintoinen kommentti, joka kertoo paljon pretoriaanien yleisestä asemasta myöhäisen tasavallan kauden Rooman armeijoissa. Caesarin ollessa valmistautumassa vuonna 58 eKr. yhteenottoon germaaniruhtinas Ariovistuksen joukkoja vastaan, antoi Caesar asettaa joukon suosikkilegioonansa

¹ Pretoriaani-sanan etymologiset juuret ovat sanassa *praetor* (preetori). Nimitys juontaa juurensa varhaisen tasavallan kauden pieniin joukkoihin, jotka seurasivat sotilaallista käskyvaltaa käyttäviä preetoreita, ks. Evans 1986, 2; Le Bohec 1989, 20; Santosuosso 2001, 93.

² Grant 1974, 88; Webster 1985, 26.

³ Tasavallan pretoriaanijoukkojen identifiointivaikeuksista, ks. Keppie 2000, 101.

(*legio X*) miehiä ratsumiehiksi, jotta nämä toimisivat hänen saattueena tulevissa neuvotteluissa germaanien kanssa:

Siten hänellä olisi mitä luotettavin vartioväki kaikkiin tehtäviin. Tätä toteutettaessa eräs kymmenennen legioonan sotilaista lausui varsin sukkelasti, että Caesar teki enemmän kuin oli luvannut, sillä luvattuaan ottaa kymmenennen legioonan pretoriaanikohortikseen hän korottikin heidät ratsuväeksi (ritareiksi).⁴

Caesarin kommentti osoittaa pretoriaanien muodostuneen 50-luvulle eKr. tultaessa jo tunnetuksi ja vakiintuneeksi elementiksi Rooman sotalaitoksen piirissä.

Pretoriaanisotilaiden lukumäärä ja merkitys kasvoivat entisestään Caesarin salamurhaa seuranneen kolmannen kansalaissodan (44 – 30 eKr.) vuosien aikana. Sotilaita rekrytoitiin yhä lisää kansalaissotien tarpeisiin ja esimerkiksi syyskuussa 42 eKr. käydyn Filippoin taistelun jälkeen Octavianus⁵ ja Marcus Antonius järjestivät 8 000 palveluksessaan ollutta legioonalaista erityisiksi pretoriaaniosastoiksi.⁶ Octavianuksen selviytyttyä vuosia myöhemmin kansalaissotien lopulliseksi voittajaksi, muodostivat Octavianuksen sekä Marcus Antoniuksen palveluksessa toimineet pretoriaaniosastot yhdessä alkuperäisen rungon prinsipaatin kaudella toimivalle keisarilliselle pretoriaanikaartille.⁷

Prinsipaatin kaudella pretoriaanit muotoutuivat Rooman sotilaslaitoksen hierarkisella huipulla olevaksi sotilasyksiköksi, jonka jäsenet nauttivat legioonalaisiin verrattuna parempaa palkkaa sekä muita palvelukseen ja eläkkeisiin liittyviä etuja. Instituutiona pretoriaanit integroituivat Rooman kaupunkiin lopulta tiukoin sitein. Instituutio-tasolla he selvisivät myös lukuisista prinsipaatin kauden väkivaltaisista vallanvaihdoksista sekä hallintodynastioiden sortumisista.⁸ Tässä suhteessa

⁴ Caes. BG 1, 42: *“quod cum fieret, non inridicule quidam ex militibus decimae legionis dixit plus quam pollicitus esset Caesarem ei facere: pollicitum se in cohortis praetoriae loco decimam legionem habiturum ad equum rescribere.”* Ritariluokka (*equester ordo*) koostui henkilöistä, joilla oli teoriassa edellytykset palvella Rooman ratsuväessä. Caesar viittaa kymmenennen legioonansa miehiin epävirallisena pretoriaanijoukkona myös toisessa Gallian sodan kommentaarien kohdassa, ks. Caes. BG 1,40: *“tamen se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, sibique eam praetoriam cohortem futuram.”*

⁵ Käytän työn kuluessa Augustuksesta nimitystä Octavianus viitattessani hänen toimiin ennen vuotta 27 eKr., jolloin hänelle myönnettiin viimein kunnianosoituksena arvonimi Augustus.

⁶ App. 5,3.

⁷ Keisarillisen Rooman kolmea ensimmäistä vuosisataa on kutsuttu prinsipaatiksi. Sana juontaa juurensa termistä *princeps* (lat. johtomies), minkä keisarit ottivat käyttöönsä arvotittelinä Augustuksen myötä, ks. Res Gestae 13. Prinsipaatti oli siis aikakausi, jolloin keisari oli *“princeps”*: valtion ensimmäinen kansalainen. Prinsipaatin kauden on katsottu alkaneen Augustuksen valtaannoususta ja päättyneen keisari Diocletianuksen valtaannousuun vuonna 284 ja niin sanotun dominaatin alkuun.

⁸ Pretoriaanikaarti hajotettiin prinsipaatin kaudella perusteellisesti muutamia kertoja, mutta luotiin aina uudestaan rakenteellisesti samankaltaisena instituutiona. Näin kävi esimerkiksi Vitelliuksen noustessa valtaan vuonna 69 jKr., jolloin hän antoi erottaa koko vanhan kaartin ja loi uuden kaartin omista Germanian legioonien sotilaista. Vastaavanlainen tapahtuma koettiin myös vuonna 193, jolloin Septimius Severus loi täysin uuden pretoriaanikaartin itselleen uskollisista provinssilegionalaisista, ks. Webster 1985, 96.

pretoriaanikaarti selviytyi paremmin kuin esimerkiksi *Germani corporis custodes*-germaanikaarti, joka toimi Julius-Claudiusten dynastian kaudella yhtenä keisarillisiin henkivartiostoihin lukeutuvana osastona, mutta joka hajotettiin pian Julius-Claudiusten dynastian sortumisen jälkeen tarpeettomana ja vaarallisena.⁹

300-luvulle jKr. asti pretoriaanit kytkeytyivät tiukasti valtakunnan vanhaan pääkaupunkiin Roomaan. Kuvaavaa onkin, että sotilaallisena joukko-osastona pretoriaanit lakkasivat olemasta juuri silloin, kun keisarit alkoivat hylkiä Rooman kaupunkia hallinnollisena keskuksena. Konstantinus Suuri (keisarina 306 – 337 jKr.), joka perusti Konstantinopolin valtakunnan toiseksi pääkaupungiksi ja uudeksi Roomaksi (*secunda Roma*), antoi lakkauttaa pretoriaanikaartin vuonna 312 jKr. käydyn Milviuksen sillan taistelun jälkeen, missä valtakunnan keisariudesta Konstantinuksen kanssa kilpaileva ja pretoriaanikaartilaisten tukema Maxentius sai surmansa.¹⁰ Pretoriaanikaarti lakkautettiin tämän jälkeen pysyvästi ja heidän tilalleen muodostui lopulta uusia henkivartiostoja ja sotilasyksiköitä, joilla ei ollut minkäänlaisia institutionaalisia siteitä valtakunnan vanhaan pääkaupunkiin.

1.2. Aiempi tutkimus

Pretoriaaneja on tutkittu heidän merkittävästä poliittisesta ja sotilaallisesta roolistaan huolimatta varsin vähän. Heidän rooliaan Rooman sotalaitoksessa on myös haluttu aliarvioida ja toisinaan heidän on katsottu toimineen Roomassa lähinnä seremoniallisena palatsijoukkona.¹¹

Pretoriaanikaartia koskevan tutkimuskirjallisuuden perusta valettiin 1930-luvulla, jolloin julkaistiin lyhyen ajan sisällä kaksi merkittävää kaartin historiaa koskevaa tutkimusta. Näistä ensimmäinen oli

⁹ Otan työn edetessä kantaa myös toisinaan *Germani corporis custodes*-yksikön toimintaan ja sotilaisiin. Tämä yksikkö kuului hallinnollisesti pretoriaanikaartin piiriin, ks. Rankov 1994, 12. Roomaan sijoitetuista sotilaallisista joukoista juuri *Germani corporis custodes*-yksikön on katsottu jakaneen pretoriaanien kanssa tehtävän keisarillisen dynastian jäsenten turvallisuuden takaamisesta. Heidät on laskettu näin myös keisarin henkivartiostoiksi luettavien joukkojen piiriin. Germaaniyksikön roolista Julius-Claudiusten Roomassa, ks. Rankov 1994, 11; Speidel 1994, 15-30. Galba hajotti germaanikaartin syksyllä 68 jKr. pelätessään germaanien kannattavan Gnaeus Dolabellan hankkeita ja keisariutta, ks. Suet. Galba 12.

¹⁰ Konstantinuksen suhteesta Rooman kaupunkiin ja Konstantinopolin asemasta toisena ja uutena Roomana (*secunda Roma* tai *Nea Roma*), ks. ODB 1991, 1808-1809.

¹¹ Esimerkiksi Rankov ja Bingham ovat molemmat huomioineet pretoriaanien saaman varsin vähäisen huomion Rooman tutkimuskirjallisuuden kentällä, ks. Bingham 1997, 2; Rankov 1994, 3.

ranskalaisen Marcel Durryn teos *Les Cohortes Pretoriennes* (1938). Durryn julkaisua seurasi puolestaan pian italialaisen tutkijan Alfredo Passerinin teos *Le Coorti pretorie* (1939).

Durryn teos keskittyi erityisesti pretoriaanien organisaatiota, kohortteja, komentojärjestelmiä, aseistusta ja sotilaiden palvelusta käsitteleviin kysymyksiin. Passerini keskittyi puolestaan pretoriaaneja komentaneiden pretoriaaniprefektien roolin tutkimiseen, vaikkakin myös hän käsitteli joiltain osin esimerkiksi kaartin organisaatioon sekä sotilaiden palvelukseen ja rahalahjoituksiin liittyviä teemoja. Molempien tutkimusten sisältöä on ehditty myöhemmin vuosikymmeninä kritisoida ja joitakin väitteitä korjata muun muassa tuoreiden piirtokirjoituslöytöjen perusteella. Tästä huolimatta juuri nämä kaksi teosta ovat edelleen pretoriaanikaartia koskevan tutkimuskirjallisuuden ehdottomia klassikkoja, joihin viitataan yhä uusissakin tutkimuksissa. Tämä paljastaa osaltaan myös sen, etteivät pretoriaanit ole tutkimuksen kentällä kovinkaan kulunut aihe. Päinvastoin aihe tuntuu sekä näyttää tuoreelta ja vaikuttaa tietyiltä osin jopa varsin tutkimattomalta.

Durryn ja Passerinin jälkeisinä vuosikymmeninä pretoriaanikaartin tutkimustraditio keskittyi edelleen pääasiassa kaartin organisaation tutkimiseen sekä pretoriaanien roolin kuvauksiin keisareiden henkivartiostona. Kaartin tutkimukseen otettiin niin ikään kantaa varsin useissa Rooman armeijaa yleisesti koskevissa tutkimuksissa ja näiden tutkimusten näkökannat ovat olleet osaltaan vahvistamassa pretoriaanikaartista muotoutunutta yleistä kuvaa keisareiden henki- ja palatsivartiostona.¹²

1990- ja 2000-luvuilla pretoriaanitutkimus on pyrkinyt erityisesti Sandra Binghamin toimesta tutkimaan pretoriaanien aktiivista roolia prinsipaatin Roomassa sekä kaartin toimia keisarillisen hallinnon konkreettisena apuvälineenä. Bingham on teoksessaan *The Praetorian Guard in the Political and Social Life of Julio-Claudian Rome* (1997) sekä tuoreessa artikkelissaan *Praetorian Cohorts* (2012) painottanut pretoriaanikaartin toimintakentän laajentuneen huomattavasti Julius-Claudiusten dynastian kaudella. Pretoriaanit eivät toimineet ainoastaan keisarien

¹² Durryn ja Passerinin jälkeen eräs merkittävimpiä pretoriaanikaartin tutkimukseen osallistuneita tutkijoita oli L. L. Howe, jonka työ *The Praetorian Prefect from Commodus to Diocletian* (1942) keskittyi kuitenkin jälleen kaartin organisaation ja erityisesti pretoriaaniprefektien aseman tutkimiseen prinsipaatin jälkipuoliskolla. Tästä johtuen Howen työ ei ole ollut oleellinen oman tutkimukseni kannalta. Monet Rooman sotalaitosta koskevat tutkimukset, jotka ovat sivunneet teemoissaan pretoriaanikaartia koskevia kysymyksiä, ovat olleet kuitenkin arvokkaita tämän työn kannalta. Näistä eräitä oman työni kannalta merkittäviä 1960-1980-luvuilla julkaistuja töitä ovat olleet kronologisesti vanhimmasta tuoreimpaan järjestettynä esimerkiksi G. R. Watsonin *The Roman Soldier* (1969), Michael Grantin *The Army of the Caesars* (1974), Lawrence Keppien *The Making of the Roman Army from Republic to Empire* (1984), Graham Websterin *The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries A.D.* (1985) sekä Yann le Bohecin *The Imperial Roman Army* (1989).

henkivartiotoimintaan liittyvien tehtävien parissa, vaan kaartille luotiin prinsipaatin ensimmäisten vuosikymmenten aikana runsaasti uusia palvelustehtäviä.¹³ Lawrence Keppie on puolestaan teoksessaan *Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971 – 2000* (2000) painottanut pretoriaanien tehtäväkuvan kehittyneen monien siviilihallinnollisten toimien ympärille.¹⁴

Erään pretoriaaneja usein käsitelleen tutkimuskirjallisuuden ryhmän ovat muodostaneet myös Rooman keisareiden elämäkertojen kirjoittajat. Keisareiden ja pretoriaanien välisen läheisen kytköksen takia pretoriaanien esiintyminen eri elämäkertateoksissa on ollut usein oleellista keisarien hallinnon kokonaiskuvan ymmärtämisessä. Oman työni kannalta tärkeä elämäkertateos on ollut erityisesti Robin Seagerin Tiberius elämäkerta *Tiberius* (1972), joka käsittelee laajalti Tiberiuksen suhdetta pretoriaanikaartiin sekä pretoriaaniprefekti Lucius Aelius Sejanukseen.

Pretoriaaneja koskevien kuva-aiheiden tulkinnassa hyödyllinen on ollut puolestaan Harriet Flowerin (2001) artikkeli *A Tale of Two Monuments: Domitian, Trajan, and Some Praetorians at Puteoli* (AE 1973, 137). Boris Rankovin teos *The Praetorian Guard* (1994) on tarjonnut käyttökelpoista tietoa esimerkiksi pretoriaanien pukeutumisesta ja aseistuksesta. Michael Speidelin teos *Riding for the Caesar - The Roman Emperors` Horseguards* (1994) on ollut puolestaan hyvin arvokas tutkimus *Germani corporis custodes*-yksikön ja pretoriaanien ratsuväen toimintaan liittyvän tiedon lähteenä. Lisäksi Speidel on ottanut kantaa muun muassa Rooman armeijan sotilaiden kaupunkipalvelukseen ja sen aiheuttamiin lieveilmiöihin. Olen käyttänyt hyväkseni myös useita viime vuosina julkaistuja artikkeleita, jotka ovat ottaneet kantaa Rooman sotalaitokseen, keisarillisen hallinnon harjoittamaan propagandaan ja erityisesti pretoriaaneihin liittyviin kysymyksiin. Näistä mainittakoon esimerkiksi Anthony Birleyn *Making Emperors – Imperial Instruments or Independent Force* (2007), Olivier Heksterin *The Roman Army and Propaganda* (2007), Nigel Pollardin *The Roman Army* (2007) sekä Sandra Binghamin jo aiemmin mainittu tuore artikkeli *Praetorian Cohorts* (2012).

¹³ Bingham 1997, 5; Bingham 2012, 1.

¹⁴ Keppie 2000, 101.

1.3. Lähdeaineisto

Pretoriaaneja koskevaa lähdeaineistoa on olemassa varsin runsaasti. Pretoriaanit esiintyvät kuitenkin vain harvoin lähdekirjallisuudessa itsenäisinä toimijoina ja miltei aina kaartiin viitataan keisareihin liittyvän toiminnan ja kuvausten yhteydessä. Lähteet luovat tässä suhteessa kuvaa pretoriaaneista ennen kaikkea keisarin välittömässä lähipiirissä toimivana joukkona.

Varhaisen prinsipaatin kauden pretoriaanien tutkimus tuo lähteiden osalta esiin erityisesti kaksi ongelmaa: ensimmäisen vuosisadan jKr. aikalaiskirjoittajia, jotka mainitsevat teksteissään pretoriaanit, on vain vähän ja eri lähteissä esiintyvien sotilasyksiköiden identifioiminen juuri pretoriaaneiksi on toisinaan ongelmallista. Roomalaisilta puuttui spesifi terminologinen tapa viitata pretoriaaneihin. Niinpä lähteissä on usein esimerkiksi mainintoja sotilaista (*miles*), joiden identifioiminen pretoriaaneiksi tai joiksikin muiksi valtakunnan sotajoukkojen osastojen jäseniksi voi olla ongelmallista. Mikäli lähteen viittaama tapahtumapaikka voidaan sijoittaa selvästi Rooman kaupunkiin, identifiointi yleensä helpottuu, mutta ei ole tämänkään jälkeen täysin selvää. Rooman kaupunkijoukkojen yhteydessä lähteet puhuvat *miles*-termin lisäksi usein kohorteista (*cohortes*), jolloin identifiointiongelma kohdistuu kysymykseen siitä, viittaako lähde pretoriaanikohortteihin (*cohortes praetoriae*), Rooman kaupunginprefektin johdossa olleisiin kaupunkikohortteihin (*cohortes urbanae*) vai esimerkiksi Julius-Claudiusten germaanikaartiin (*Germani corporis custodes*), johon saatettiin myös viitata kohorttina.¹⁵

Tämän työn suhteen tärkeimmät lähdeauktorit ovat Publius Cornelius Tacitus (n. 55-120), Gaius Suetonius Tranquillus (n. 70-140) sekä Cassius Dio Cocceianus (n. 155-235).¹⁶ Tacituksen Augustuksen hallintokauden lopusta Neron hallintokauden loppupuolelle (14 – 66 jKr.) jatkuva historiategos (*Annales*) sekä Neron kuoleman jälkeistä valtataistelua vuosina 68 - 69 jKr. kuvaava teos (*Historiae*), Suetoniuksen keisarielämäkertakokoelmateos (*De vita Caesarum*) Gaius Julius Caesarista Domitianukseen sekä Cassius Dion massiivinen Rooman historia (*Historia Romanike*) kaupungin perustamispäivistä hänen omaan aikakauteensa, tarjoavat suuren määrän suoria viittauksia pretoriaanikaartin toimintaan ja historiaan varhaisen keisarikauden Roomassa. Tacitus ja Suetonius kirjoittivat omat kirjalliset työnsä kuitenkin 100- luvun alussa ja Cassius Dio omansa vasta 100- ja 200-lukujen taitteessa. Pretoriaanien asema oli tuolloin jo täysin vakiintunut Rooman

¹⁵ Germaaniyksikön identifioimisesta kohortiksi, ks. Rankov 1994, 32.

¹⁶ Tacituksen, Suetoniuksen ja Cassius Dion elämänvaiheista ja teoksista historiallisina lähteinä, ks. Seager 2005, 233-240.

kaupungissa. Tacitus, Suetonius ja Cassius Dio käyttivät omissa töissään toki hyväkseen monia sittemmin kadonneita ensimmäisen vuosisadan jKr. kirjallisia töitä, mutta yleensä on lähes mahdotonta sanoa, mihin ”alkulähteeseen” kunkin tapahtuman tiedot juontavat juurensa. Lisäksi on syytä huomioida, että kaikki lähdeauktorit kirjoittivat myös pretoriaaneista oman aikakautensa näkökulmista käsin. Niinpä heidän teksteistään voidaan löytää myös anakronismeja ja kohtia, joissa lähdeauktorit ovat ymmärtäneet jonkin pretoriaaneihin liittyvän historiallisen tapahtuman tai aseman väärin.¹⁷

Varhaisen keisarikauden aikalaisteksteistä yksikään ei nouse pretoriaanien tutkimuksen kannalta ylitse muiden. Tästä huolimatta lukuisat myöhäisen tasavallan, Julius-Claudiusten sekä Flaviusten kauden tekstit tarjoavat joitakin merkittäviä viitteitä pretoriaaneihin ja näiden tekstien ansiosta myös tämän tutkimuksen kannalta oleellisten lähdetekstien määrä kasvaa lopulta varsin laajaksi. Käyttämäni Julius-Claudiusten ja Flaviusten kauden lähteet eivät joitain poikkeuksia lukuunottamatta edusta roomalaista historiankirjoitusta. Historiankirjoittajiksi voidaan lukea Augustuksen kaudella vaikuttanut Titus Livius, Flaviusten Roomassa vaikuttanut juutalainen Flavius Josefus sekä Augustuksen ja Tiberiuksen hallintokausina poliittista uraa luonut Velleius Paterculus, jonka teos (*Historiae*) osoittaa varsin avointa ja varauksetonta ihailua Julius-Claudiusten hallintoa kohtaan. Näistä kolmesta kirjoittajasta kuitenkin vain Josefus käsittelee suoraan pretoriaanien toimintaa Rooman kaupungissa.¹⁸

Monet muut työssäni käyttämät myöhäisen tasavallan ja ensimmäisen vuosisadan jKr. tekstit edustavat puolestaan varsin kattavasti roomalaisten kirjallisuuden eri osa-alueita. Valikoidussa lähdemateriaalissa on mukana filosofisia dialogi- ja pohdintakirjoitelmia (Cicero, Seneca, Epiktetos), puheita ja kirjeitä (Cicero), satiiritekstejä (Juvenalis), runoutta (Vergilius) sekä anekdootti- ja tietokirjallisuutta (Valerius Maximus ja Plinius vanhempi). Muutamat myöhäisen tasavallan kaudelta mukaan valikoidut tekstit ovat myös tämän työn kannalta oleellisia lähteitä

¹⁷ Pollard 2007, 209. Cassius Dion työssä eräs kuuluisa ja pretoriaaneihin liittyvä kohta on Cassius Dion Maecenaan suuhun laittama puhe, missä Maecenas esittelee Augustukselle laaja-alaisesti pretoriaanikaartin olemassaolon ja esimerkiksi pretoriaaniprefektuurin perustamisen tärkeyttä. Tämä on eräs klassinen esimerkki anakronismista kyseisessä työssä, sillä Cassius Dio puhuu kohtauksessa käytännössä oman aikakautensa pretoriaanikaartista ja pretoriaaniprefektin viran asemasta, ks. Cass. Dio 52, 24, 1 -6. Lähdeauktoerien omien aikakausien heijastuksista heidän töidensä sisällössä ja pretoriaanien kuvauksissa, ks. viite 49.

¹⁸ Velleius Paterculusen historiasta löytyy lyhyt, mutta ylistävä luonteenkuvaus pretoriaaniprefekti Lucius Aelius Sejanuksesta. Pretoriaanikaartista tai sen sotilaiden toiminnasta Paterculus ei kirjoita kuitenkaan mitään. Sejanuksen luonteenkuvaus, ks. Vell. 2, 127.

pretoriaanien historiallisen sekä keisarillisen hallinnon pretoriaaneille rakentaman ideologisen taustan ymmärtämisessä.¹⁹

Kirjallisen lähdemateriaalin ohella olen käyttänyt työssäni hyväkseni epigrafista aineistoa. Piirtokirjoitukset paljastavat runsaasti tietoa esimerkiksi pretoriaanikaartin hallinnollisesta rakenteesta sekä kaartissa palvelleiden sotilaiden iästä, kotiseuduista ja palvelustehtävistä. Hyväkseni käyttämä epigrafinen aineisto sijoittuu kokonaan ensimmäiselle vuosisadalle jKr. Julius-Claudiusten ja Flaviusten hallintodynastioiden vuosiin. Pretoriaaneja koskevat piirtokirjoitukset löytyvät *Corpus Inscriptionum Latinarum*-kokoelmateoksesta (CIL) sekä Hermann Dessau'n editoimasta *Inscriptiones Latinae Selectae*-teoksesta (ILS).²⁰

Lisäksi olen käyttänyt työssäni hyväkseni numismaattista aineistoa Caligulan, Claudiuksen, Neron ja Galban hallintokausina ilmestyneiden ja pretoriaaneja kuvaavien raha-aiheiden osalta. Rahat ovat erinomaisia lähteitä, koska ne kertovat keisarillisen hallinnon (rahanlyönti hetkellä vallinneista) propagandistisista päämääristä ja tavoitteista, joskin on myös syytä muistaa, että rahojen kuva-aiheita voidaan usein myös tulkita hyvin erilaisin tavoin. Numismaattinen materiaali löytyy teoksesta *Roman Imperial Coinage* (RIC). Työn lopussa olevista kuvaliitteistä löytyy Caligulan, Claudiuksen, Neron ja Galban hallintokausien pretoriaaneja koskevien rahojen kuvat. Kuvallista lähdemateriaaliani täydentävät myös eräät Julius-Claudiusten ja Flaviusten aikakausille ajoitettavat ja pretoriaaneihin liittyvät Rooman kaupungin julkisen taiteen marmorireliefi-esimerkit. Myös näiden reliefien kuvat ja esittelyt löytyvät kuvaliitteistä.²¹

¹⁹ Viitataan muutamissa tapauksissa Polybioksen, Ciceron ja Gaius Julius Caesarin kirjoituksiin.

²⁰ Piirtokirjoitusten sisällön tulkitsemisessa olen käyttänyt apunani muun muassa seuraavia teoksia: Campbell Brian, *The Roman Army 31 BC – AD 337 A Sourcebook*. Routledge, Lontoo 1994. Friggeri Rosanna, *The Epigraphic Collection of the Museo Nazionale Romano at the Baths of Diocletian*, Electa, Rooma 2001. Cooley Alison, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary*. Cambridge 2009.

²¹ Pretoriaaneja esittävät kuva-aiheet rahoissa, **ks. Kuvaliite kuvat 6 – 9**. Pretoriaaneihin liittyvien marmorireliefi-erien kuvat, **ks. Kuvaliite kuvat 3 – 5**.

1.4. Tutkimuskysymys

Työni tarkastelun kohteina ovat keisarillisen hallintokoneiston tarpeet sekä käsitykset oikeanlaisesta ja keskusvallan halujen mukaisesta julkisuudesta. Tutkimuksen ensisijainen kysymys on, miten pretoriaaneja käytettiin keisarillisen hallinnon vallankäytön välineinä? Ryhdyn käsittelemään tätä kysymystä työssäni kolmen erillisen alakysymyksen avulla. Pohdin, minkälainen näkyvyys ja julkisuus luokiteltiin sekä koettiin keisarillisen hallinnon toimesta pretoriaaneille myönteiseksi ja millainen puolestaan haitalliseksi? Toiseksi pohdin, miten keisarillinen hovi käytti kaartia propagandistisessa mielessä hyväkseen tuodessaan pretoriaanien avulla esille tiettyjä periaatteita, arvoja sekä ihanteita? Kolmanneksi tutkin, mitä tarkoitusta pretoriaanikaarti keisarillisessa hallintojärjestelmässä palveli ja minkälaista julkista imagoa kaartille rakennettiin hallinnon toimesta?

Imagon rakentumisella ja julkisen imagon muokkauksella tarkoitan tämän työn yhteydessä niitä keisarillisen hallinnon pyrkimyksiä, joiden avulla pretoriaanikaartille luotiin tietynlaista julkista kuvaa kansan ja senaatin silmissä. Arvioin sitä, pyrittiinkö pretoriaanien imagon ja näkyvyyden rakentamisella vahvistamaan keisarillisen hallintodynastian omaa asemaa, tuomaan esille hallinnon poliittis-propagandistisia tavoitteita tai toisaalta luomaan kansalle ja senaatille tiettyjä mielikuvia kaartista, jotka sopivat keisarillisen dynastian omaan imagolliseen ohjelmaan?

Prinsipaatin kauden ensimmäinen vuosisata tarjoaa tämänkaltaisille kysymyksenasetteluille mielenkiintoisen pohjan. Pretoriaanien näkyvyyteen ja imagon rakentumiseen on otettu pretoriaaneja koskevassa tutkimuksessa usein kantaa. Pretoriaanien imagoa on rakennettu näissä tutkimuksissa kuitenkin varsin yksiselitteisesti keisareiden henkivartiokaartitoiminnan ympärille.²² Brian Campbell on arvioinut Augustuksen ja hänen seuraajiensa Rooman kaupungissa suorittamien lukuisten julkisten esiintymisten vaatineen keisareiden suojaksi pretoriaanien kaltaista henkivartiokaartia.²³ Yann Le Bohec ja Nigel Pollard ovat puolestaan arvioineet prinsipaatin pretoriaanien perineen henkivartiostotoimintaan keskittyneen työnkuvansa kansalaissotien aikaisilta pretoriaanijoukoilta, jotka toimivat kansalaissotien aikaisten sotilaskomentajien henkilökohtaisina suojajoukkoina.²⁴

²² Pretoriaanien imagon rakentuminen keisarin henkikaartina, ks. Durry 1938, 278; Grant 1974, 89; Campbell 1984, 109 - 110; Keppie 1984, 153; Le Bohec 1989, 20; Bingham 1997, 73; Pollard 2007, 208; Bingham 2012, 1.

²³ Campbell 1984, 109-110.

²⁴ Le Bohec 1989, 20; Pollard 2007, 208.

Toisaalta keisarillisen hallinnon on katsottu myös pyrkineen rajoittamaan pretoriaanien näkyvyyttä Rooman kaupunkialueella prinsipaatin alkuaikoina.²⁵ Tutkimustraditio on luonut pretoriaanikaartista kuvaa keisarillisena henkivartiokaartina, jonka Roomaan integroiminen tuotti prinsipaatin alkuvaiheiden keisareille ongelmia keisarien oman hallintoideologian ja tasavallan perinnäistapojen kunnioittamisen takia. Oman tutkimuksen lähtöasetelma on tähän ajatteluun suhteutettuna jopa jossain määrin vallankumouksellinen. Pretoriaaneja ei ole tutkittu juuri lainkaan keisarillisen hallinnon propagandatyön ja vallankäytön välineenä. Pretoriaanit näyttävät kuitenkin esiintyneen jo Julius-Claudiusten kaudella Rooman kaupungissa aktiivisina ja näkyvinä toimijoina. Työni lähtökohtana on, ettei pretoriaanien näkyvyyttä pyritty ainoastaan rajoittamaan ja että keisarillinen hallinto saattoi rakentaa myös pretoriaanikaartin avulla omaa poliittista ohjelmaansa. Keisarillisen hallinnon pretoriaaneille rakentama toimijuus nousee myös erääksi merkittäväksi teemaksi, tutkiessani miten pretoriaanien aktiivinen toimijuus vaikutti kaartin näkyvyyden kehittymiseen ja sitä kautta keisarillisen hallinnon mahdollisuuksiin käyttää kaarta hyväkseen vallankäyttönsä välineenä?

Prinsipaatin kauden pretoriaanikaartin palvelustehtävien toimintakenttä voidaan jakaa karkeasti kahteen erilliseen osaan, joista toinen kattoi Rooman kaupungin alueen ja sen välittömän läheisyyden ja toinen koko muun valtakunnan alueen. Kaupungin ulkopuolella pretoriaanien merkittävimmät palvelustehtävät koskivat keisarin ja hänen perheenjäsenten saattueena toimimista sekä valtakunnan raja-alueilla käytäviin sotatoimiin osallistumista.

Julius-Claudiusten dynastian alkuvaiheista lähtien pretoriaanien ensisijaiseksi toimintakentäksi muotoutui kuitenkin juuri Rooman kaupunki, mistä käsin myös keisarit pääasiallisesti valtakuntaa hallitsivat ensimmäisellä vuosisadalla. Pretoriaanien palvelustoimista kaupungin ulkopuolella on olemassa myös joitakin tietoja, mutta tämän työn tarkoituksena on keskittyä pääasiassa pretoriaanien toimiin pääkaupungin alueella. Niinpä kaartin eräät sotatoimet rintamalla ja muu palvelustoiminta Rooman kaupungin ulkopuolella jää tämän työn puitteissa käytännössä huomiotta.

Pretoriaanien toimintakentän puitteet muuttuivat merkittäväällä tavalla vasta toisella vuosisadalla jKr. erityisesti keisari Trajanuksen (98 - 117 jKr.) ja häntä hallitsijana seuranneen Hadrianuksen (117 - 138 jKr.) valtakausien aikana. Molemmat edellä mainitut keisarit viettivät huomattavan osan hallinnostaan Rooman kaupungin ulkopuolella. Vaikka osa pretoriaanikaartista pysyi tuolloinkin Roomassa, seurasivat monet pretoriaaniosastot keisareita heidän matkoillaan ja sotaretkillään. Tästä

²⁵ Keppie 1984, 153; Keppie 2000, 112; Grant 1974, 89; Webster 1985, 26; Bingham 1997, 25 - 26; Pollard 2007, 209.

johtuen myös Trajanuksen ja Hadrianuksen hallintokausiin viittaavat lähteet kertovat vain vähän pretoriaanien toimista Rooman kaupungissa noina vuosina. Trajanuksen valtaannousu muodostaakin tästä syystä varsin sopivan ja luonnollisen takarajan tälle työlle. Näin ollen tämän työn ajalliset rajat löytyvät käytännössä vuosista 27 eKr. (keisarillisen pretoriaanikaartin perustaminen ja Octavianuksen nimitys Augustukseksi) – 96/98 jKr. (Flaviusten dynastian kaatuminen / Trajanuksen valtaannousu).

Työn painopiste on kuitenkin erityisesti keisarillisen pretoriaanikaartin alkuvaiheissa ja niissä vuosikymmenissä, jolloin pretoriaanikaartia voidaan katsoa integroidun keisarillisen hallinnon toimesta määrätietoisesti osaksi Rooman kaupungin arkea. Julius-Claudiusten hallintodynastian tapahtumat ovat tästä johtuen vahvimmin esillä ja Flaviusten dynastian tarjoamat esimerkit argumentointia tukevassa roolissa.

Etenen työssäni temaattisesti. Tämä metodinen valinta tarjoaa mielekkään tavan lähestyä aihetta. Työn temaattinen eteneminen johtuu ennen kaikkea siitä, että monien käsittelemieni teemojen avaaminen ja tutkiminen vaatii vertailua tasavallan ja prinsipaatin kauden ilmiöiden välillä. Tämä on osaltaan tärkeää siksi, että pretoriaanien omat sotilashallinnolliset juuret olivat tasavallan Roomassa sekä siksi, että Rooman keisarit osoittivat omassa hallintopropagandassaan uuden keisarivallan merkitsevän itseasiassa paluuta vanhan tasavallan hallintoperiaatteisiin.

Aloitan tutkimuksen käsittelemällä pretoriaanien näkyvyyteen liittyviä kysymyksiä. Tutkin pretoriaanien konkreettisen toiminnan ulottuvuuksia sekä Rooman kaupunkiin integroitumista ja pohdin, kuinka näkyvästi pretoriaanit esiintyivät Rooman kaupunkialueella prinsipaatin alkuvaiheessa. Näiden kysymysten kohdalla otan erityisesti kantaa Sandra Binghamiin, jonka tutkimukset ovat käsitelleet laajasti pretoriaanien virkatehtävien muototutumista Julius-Claudiusten kauden Roomassa. Samalla arvioin, miten tietyt tasavallan ajan vakiintuneet perinteet vaikuttivat pretoriaanien kaupunkiin integroitumiseen. Otan myös kantaa tutkimuksessa esiintyneisiin näkemyksiin, joiden perusteella pretoriaanien Rooman kaupunkiin integroitumista on pidetty keisareiden hallinnolle ongelmallisena kysymyksenä ja pohdin näiden ongelmien vaikutuksia pretoriaanien konkreettiseen palvelustoimintaan.

Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan pretoriaanikaartin imagon rakentumiseen liittyviä kysymyksiä. Pohdin millaista julkista kuvaa keisarillinen hallinto pyrki pretoriaaneista rakentamaan. Tässäkin osiossa tasavallan perinteiden tarkastelu nousee esiin erilaisissa muodoissa.

Otan kantaa esimerkiksi myöhäistasavallan kauden maaherrojen provinssipretoriaanien ja prinsipaatin pretoriaanien välisiin imagollisiin kytköksiin. Imagon rakentumista käsittelevät kysymykset eivät kuitenkaan rajoitu ainoastaan pretoriaanien imagon rakentumiseen, vaan selvitan myös osaltaan sitä millaista kuvaa keisarillinen hallinto ja keisarit halusivat itsestään luoda pretoriaanien välityksellä. Työn neljännessä luvussa tarkastelun kohteeksi nousevat myös tietyt arvot ja ihanteet, joita keisarillisen hallinnon voidaan katsoa pyrkineen nostamaan esiin ja välittämään kansalle pretoriaanien välityksellä.

Käsittelyni on jatkuvasti sidoksissa keisareihin ja keisarilliseen hallintoon, jolla tässä työssä tarkoitetaan *princeps*iä sekä niitä hänen lähipiirissään vaikuttaneita hovihenkilöitä, joilla oli poliittista vaikutusvaltaa (*auctoritas*) vaikuttaa valtiolliseen päätöksentekoon sekä keisarillisen dynastian propagandistisiin päämääriin.²⁶

2. Pretoriaanien palvelustoiminnan puitteet ja kaartin näkyvyyden rakentuminen

Keskityn tässä luvussa erityisesti Rooman kaupunkiin ja niihin ongelmiin sekä vallitseviin näkemyksiin, joiden perusteella pretoriaanien kaupunkiin integroimisen on katsottu olleen ongelmallinen aihe keisarilliselle hallinnolle. Lähestyn aihetta tutkimuskirjallisuuden esittämien näkemysten pohjalta. Aloitan luvun käsittelyn pretoriaanien Rooman kaupunkiin integroitumiseen liittyvillä kysymyksillä ja prinsipaatin kauden uusien virkatehtävien kuvauksella. Pretoriaanien palvelustehtävien kokonaiskuvan luominen tarjoaa osaltaan kuvaa pretoriaanien merkityksestä sekä kaartin konkreettisesta näkyvyydestä Rooman kaupunkialueella. Siksi myös kaartin palvelustehtävien kentän perusteellinen kuvaaminen on tämän työn yksi oleellinen osatekijä. Lisäksi otan kantaa roomalaisten omiin näkemyksiin kaupungin (*urbs*) aiheuttamasta moraalisesta rappiosta ja pohdin mikä rooli esimerkiksi teattereilla oli pretoriaanien palvelustoiminnassa prinsipaatin ensimmäisinä vuosikymmeninä.

²⁶ Tämänkaltaisia merkittävää poliittista vaikutusvaltaa omaavia henkilöitä oli eri keisarien lähipiireissä useita. Esimerkkeinä mainittakoon keisari Tiberiuksen pretoriaaniprefekti Lucius Aelius Sejanus (prefektinä 14-31 jKr.), joka käytännössä johti Rooman poliittista elämää 20-luvulla jKr. Tiberiuksen ollessa Caprilla. Toisaalta keisari Neron hallintokauden alkupuoliskolla merkittävänä hovivaikuttajina voidaan pitää Neron opettajaa Lucius Annaeus Senecaa sekä pretoriaaniprefekti Sextus Afranius Burrusta (prefektinä 51 - 62 jKr.).

Pohdin myös Rooman pyhien rajojen (*pomerium*) merkitystä sekä vaikutusta pretoriaanien toimintamahdollisuuksiin Rooman kaupunkialueella. Lopuksi arvioin keisarillisen hallinnon propagandapoliittisia pyrkimyksiä ylläpitää kuvaa vapaasta tasavallasta muun muassa pretoriaanien siviilinomaisen palveluspuvustuksen symboliikan avulla.

Augustuksen käynnistämässä *Pax Romanan* Roomassa pretoriaanit joutuivat väistämättömästi muutosten eteen. Kansalaissotien tarpeet ja sotavarustelut olivat kasvattaneet pretoriaaniosastoja voimakkaasti 40- ja 30-luvuilla eKr., kun pretoriaanijoukkoja oli tarvittu yhä enemmän *triumvirien* suojajoukoiksi ja sotilaallisiksi iskuosastoiksi.²⁷ Vuonna 31 eKr. käydyn Actiumin meritaistelun jälkeen pretoriaanit osallistuivat valtakunnan rajaseuduilla käytyihin taisteluihin kuitenkin enää vain harvoin.²⁸ Kansalaissotien rintamatehtävien päättyminen sekä Augustuksen henkilökohtainen vetäytyminen rintamilta Italiaan vaikuttivat väistämättömästi myös pretoriaanien palvelustehtävien kenttään ja sen muutoksiin.²⁹

²⁷ Rankov 1994, 4; Keppie 2000, 102-103. Pretoriaanien aktiivisesta sotatoimiin osallistumisesta myöhäisen tasavallan kaudella, ks. Sall. Cat. 60, 5; 61, 3; Caes. BC 1, 75; App. 3, 45.

²⁸ Lähteiden niukkuudesta johtuen on luonnollisesti mahdotonta rekonstruoida täysin pretoriaanien sotapalvelustoimintaa Augustuksen hallintokaudella tai koko Julius-Claudiusten hallintodynastian kaudella. Varmuudella pretoriaanit osallistuivat sotatoimiin kuitenkin muun muassa Germanian rintamilla Germanicuksen komennossa vuosina 13 – 16 jKr., ks. Tac. Ann. 2. 16. Joitakin henkivartiokaartiin kuuluvia ratsukaarteja liikkui myös rintamilla keisarilliseen sukuun kuuluvien komentajien, kuten Tiberiuksen mukana. Esimerkiksi juuri Tiberiuksen germaaniratsut muodostivat vuoden 14 jKr. jälkeen Roomaan uuden ”*Germani corporis custodes*” ratsukaartin, jonka pääosat Augustus oli aiemmin vuonna 9 jKr. lakkauttanut Teutoburgin taistelun katastrofin jälkeen. Uuden germaanikaartin luomisesta, ks. Speidel 1994, 18 - 19. Myöhemmin pretoriaanit osallistuivat ainakin Caligulan lyhyeen sotaretkeen Germanian rajalle vuonna 39, ks. Suet. Cal. 45. Vuonna 43 jKr. pretoriaanit toimivat puolestaan keisari Claudiuksen saattueena tämän vieraillessa lyhyesti Britannian sotänäyttämöllä.

²⁹ Augustus osallistui henkilökohtaisesti sotatoimien johtoon vielä esimerkiksi vuosina 26 -25 eKr. Hispanian sotaretkellä, jolla saavutettiin kuitenkin vain vähän konkreettisia tuloksia.

2.1. Rooman kaupunkiin integroituminen

Miten pretoriaanien Rooman kaupunkiin integroituminen alkoi ja eteni prinsipaatin ensimmäisinä vuosikymmeninä? Tiedot pretoriaanien Roomaan sijoittelupolitiikasta ovat lähteiden valossa hatarat prinsipaatin varhaisten vuosien osalta. Vuonna 27 eKr. senaatissa vahvistettiin uusi pretoriaanien palkkausta koskeva säädös, joka antoi pretoriaaneille pysyvän institutionaalisen aseman Rooman kaupungissa.³⁰ Myöhemmin pretoriaanien ja koko keisarikunnan armeijan pysyvää asemaa vahvistettiin vielä entisestään. Esimerkiksi vuonna 6 jKr. Augustus vei senaatissa läpi, lujasta vastustuksesta huolimatta, erityisen veteraaneille tarkoitetun sotilasrahaston (*aerarium militare*) perustamisen. Rahaston ylläpito tuli Rooman kansalaisten maksettavaksi 1%:n huutokauppaverolla (*centesima rerum venalium*) ja uudella 5%:n perintöverolla (*vicesima hereditatum et legatorum*).³¹ Rahaston perustamisen yhteydessä senaatti asetti pretoriaaneille palveluksen lopuksi maksettavan eläkepalkkion suuruudeksi 5 000 denaaria, legioonalaisten joutuessa tyytymään 3 000 denaarin palkkioon.³²

Vuosien 27 eKr. ja 6 jKr. tapahtumat olivat vahvistamassa Rooman uuden ammattiarmeijan ja pretoriaanikaartin pysyvää institutionaalista asemaa keisarien hallitsemassa Roomassa. Pretoriaanien varhaisista asemapaikoista tai sijoittelusta kansalaissotien jälkeisten vuosien Roomassa tiedetään kuitenkin vain vähän. Eräs Suetoniuksen kommentti viittaa kuitenkin mahdollisesti pretoriaanikohorttien varhaiseen sijoittelupolitiikkaan Augustuksen hallintokauden Roomassa:

*Hän (Augustus) ei sijoittanut Roomaan koskaan enempää kuin kolme kohorttia, eikä näilläkään saanut olla leiriä; kaikki muut hän lähetti säännöllisesti talvi- tai kesäleireihin lähellä Roomaa sijaitseviin pikkukaupunkeihin.*³³

Suetoniuksen mainitsemat kohortit on tutkimuskirjallisuudessa identifioitu miltei yksimielisesti pretoriaanikohorteiksi. Lawrence Keppie on tosin kannattanut toisenlaista teoriaa, jonka mukaan Suetonius olisi tarkoittanut tässä yhteydessä mainitsemillaan kolmella kohortilla Rooman

³⁰ Cass. Dio. 53, 11, 5.

³¹ Cass. Dio. 55, 25, 3. Suet. Aug. 49, 2. *Aerarium militare*-sotilasrahaston perustamisen taustoista, ks. Birley 2007, 380.

³² Cooley 2009, 180-181.

³³ Suet. Aug. 49: “*Neque tamen umquam plures quam tres cohortes in urbe esse passus est easque sine castris, reliquas in hiberna et aestiua circa finitima oppida dimittere assuerat.*”

kaupunkikohortteja (*cohortes urbanae*) ja että kaikki pretoriaanikohortit olisi pidetty Augustuksen toimesta jatkuvasti Rooman pyhien rajojen (*pomerium*) ulkopuolella.³⁴

Keppie voi olla oikeassa väittäessään Suetoniuksen kohorttien viittaavan Rooman kaupunkikohortteihin. Pidän kuitenkin itse todennäköisenä sitä, että Suetonius puhuu tässä yhteydessä juuri pretoriaanikohorteista. Suetoniuksen kyseisen tekstikohdan sisällöllinen konteksti viittaa enemmän pretoriaaneihin, mihin myös Sandra Bingham on kiinnittänyt huomiota.³⁵ Suetonius puhuu samassa yhteydessä esimerkiksi keisarillisten ratsukaartien asemasta Augustuksen hallinnossa. Niinpä Suetoniuksen käsittely on keskittynyt tässä nimenomaisessa kohdassa selvästi keisarillisiin henkivartiostoihin ja siksi hänen mainitsemansa kolme kohorttia on mahdollista identifioida suurella todennäköisyydellä juuri pretoriaaneiksi.

Binghamin ja Keppien edustamat teoriat ovat johtaneet pretoriaanien tutkimustraditiossa kuitenkin lopulta hyvin samankaltaisiin selitysmalleihin, joiden mukaan Augustus ei uskaltanut hallintokaudellaan sijoittaa Rooman kaupunkialueelle lainkaan tai vain vähän sotilaita. Tutkimus on katsonut, että keisarillisen hallinnon intresseihin kuului pitää pretoriaanit mahdollisimman näkymättömänä joukko-osastona Rooman kaupungin vaikutusalueella. Suetoniuksen viitteen lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on päädytty tämänkaltaiseen tulkintaan pääasiassa kahden lisätekijän vuoksi: sotilaiden läsnäolo Rooman kaupunkialueella oli perinteisesti kielletty *pomeriumia* koskevien säännösten nojalla ja Julius-Claudiusten dynastian hallitsijat pyrkivät välttämään Augustuksen poliittisen retoriikan hengessä itsevaltiuden ja sotilaiden tukeen perustuvan pakkovallan mainetta. Esimerkiksi Lawrence Keppie, Michael Grant, Sandra Bingham ja Nigel Pollard ovat kaikki katsoneet tasavallan vanhojen *pomerium*-rajoihin liittyneiden perinteiden vaikuttaneen Augustuksen politiikkaan rajoittaa pretoriaanien näkyvyyttä Rooman kaupunkialueella.³⁶ Graham Webster ja Michael Grant ovat myös painottaneet Augustuksen ja hänen seuraajiensa vallassa vasten tahtoa retoriikan vaikuttaneen keisarien haluttomuuteen sijoittaa sotilaallisia pretoriaanijoukkoja Rooman kaupungin vaikutusalueelle.³⁷

³⁴ Suetoniuksen kommentin erilaisista selitysmalleista, ks. Keppie 2000, 112.

³⁵ Bingham 1997, 26.

³⁶ Keppie 1984, 153; Keppie 2000, 112; Grant 1974, 89; Bingham 1997, 25 - 26; Pollard 2007, 209. Myös Gregory Aldrete on ottanut kantaa *pomerium*-rajojen sakraliteettisääntöihin ja katsonut pyhiä rajoja koskevien säännösten vaikuttaneen vahvasti hallinnon mahdollisuuksiin sijoittaa sotilaallisia joukkoja Rooman kaupunkialueelle ja pyhien rajojen sisäpuolelle, ks. Aldrete 2004, 103

³⁷ Webster 1985, 26, 97; Grant 1974, 89. Bingham on lisäksi arvioinut Julius-Claudiusten kauden lähteiden hiljaisuutta suhteessa pretoriaaneihin ja katsonut tämän lähteiden hiljaisuuden kertovan Augustuksen ja hänen seuraajiensa politiikasta pyrkivä rajoittamaan pretoriaanien näkyvyyttä, ks. Bingham 1997, 258-259.

Edellä esitettyjä tutkimustradition selitysmalleja voidaan ymmärtää yhä paremmin, kiinnitettäessä huomiota siihen, millainen oli se poliittinen ympäristö, missä uusi keisarillinen hallinto ja pretoriaanikaarti joutuivat toimimaan prinsipaatin alussa. Rooman poliittinen järjestelmä oli vältellyt aina absoluuttisia määritelmiä. Jo 100-luvulla eKr. vaikuttanut kreikkalainen historioitsija Polybios viittasi tähän lausumalla:

*Roomalaiset itse pitävät mahdottomana määritellä varmasti, onko järjestelmä aristokratia, demokratia vai monarkia.*³⁸

Samankaltainen järjestelmän määrittelemättömyys jatkui myös prinsipaatin kaudella ja eri ajattelijoiden ja poliittisilla toimijoilla oli hyvin erilaisia näkemyksiä Rooman poliittisen järjestelmän todellisesta luonteesta.³⁹ Augustuksen vakiinnutettua lopulta valtansa kansalaissotien jälkeisessä Roomassa hän linkitti propagandatyössään oman hallintonsa vanhaan tasavaltalaiseen järjestykseen, jonka tasapainoa viimeisen vuosisadan eKr. kansalaissodat sekä liiallista henkilökohtaista poliittista ambitiota esittäneet valtiomiehet olivat horjuttaneet.⁴⁰ Poliittinen toiminta oli ollut jo pitkään ailahtelevaa viimeisellä vuosisadalla eKr. Vanhat perinnäistavat olivat alkaneet murentua ja senaatti oli itse lisännyt epäuskoa vanhoihin järjestelmiin käyttämällä yhä useammin muun muassa *senatus consultum ultimumia* lakien tilapäiseen mitätöimiseen.⁴¹

Augustuksen noustua viimein vallankahvaan, hänen poliittinen propagandansa ryhtyi painottamaan määrätietoisesti kahta asiaa: Augustuksen omaa vallassa vasten tahtoa-asemaa sekä tasavallan järjestyksen palauttamisen ideologiaa. Kun Octavianus palasi kansalaissotien päätyttyä Roomaan ja vietti vuonna 29 eKr. kolminkertaisen triumfin voittojensa ja rauhan palautumisen kunniaksi, rakennettiin tämän tapahtuman merkiksi Forum Romanumille uusi näyttävä triumfikaari. Tähän kaareen kiinnitettiin piirtokirjoitus, jonka viimeiset sanat, *re publica conservata*, olivat erityisen merkityksekkäät. Octavianus oli valtakunnan yhteyden palauttaja ja valtiollisen rauhan takuumies.⁴²

³⁸ Pol. 6, 11.

³⁹ Vertaa esimerkiksi Tacituksen ja Velleius Paterculuksen näkemyksiä prinsipaatin poliittisesta järjestelmästä, ks. Tac. Ann. 1, 2; Vell. 2, 89, 3.

⁴⁰ Valtiollisen järjestyksen horjuntaan liittyi myös Augustuksen poliittisessa ohjelmassa käsite *pax deorum* eli jumalten rauha. Augustuksen mukaan roomalaiset olivat unohtaneet viimeisen vuosisadan eKr. epävakaina vuosina perinteiset tavat ja jumalten kunnioittamisen. Hylättyjen vanhojen tapojen korostamisesta tulikin yksi Augustuksen sisäpolitiikan johtoteemoista, mikä näkyi niin lainsäädännössä, arkkitehtuurissa kuin taiteessa. *Pax deorumin* merkityksestä Augustuksen ajan politiikkaan, ks. Rantala 2004, 39-41.

⁴¹ Goldsworthy 2007, 573. *Senatus consultum ultimum* oli käytännössä senaatin julistama poikkeustila, jolloin konsuleille myönnettiin erikoisvaltuuksia.

⁴² CIL 6, 875; D 81. Octavianuksen triumfikaaren piirtokirjoituksen sisällöstä ja merkityksestä, ks. Zilliacus 1982, 95.

Augustuksen vallassa vasten tahtoa-retoriikka nousee puolestaan esille muun muassa Augustuksen omassa *Res Gestae*-kirjoitelmassa.⁴³

Augustus oli vannonut palauttavansa Rooman perinteisen tasavaltalaisen järjestelmän entiselleen ja halusi ennen kaikkea tulla muistetuksi vakauden ja vanhan tasavaltalaisen järjestelmän elvyttäjänä. Tätä Augustuksen propagoimaa ajatusta välittivät lukijoilleen myös eräät tuon aikakauden kirjailijat ja historioitsijat, kuten Augustuksen ja Tiberiuksen kaudella vaikuttanut Velleius Paterculus:

*Kansalaissodat päättyivät kahdenkymmenen vuoden sotimisen jälkeen, ulkoiset sodat lopetettiin, rauha palautettiin, aseiden raivo taukosi, lait palautettiin voimaan, arvovalta oikeusistuimiin ja suuruus senaattiin. Virkamiesten valtaoikeudet palautettiin entiselleen, sillä ainoalla poikkeuksella, että kahdeksan olemassa olevan preettorin viran oheen lisättiin kaksi uutta preettorin virkaa. Vanha tasavalta palautettiin toimintaan entisessä muodossaan.*⁴⁴

Paterculukselle kansalaissotien päättyminen ja Augustuksen valtaannousu *princepsin* ominaisuudessa merkitsivät todella vanhan tasavallan uudelleensyntyä.⁴⁵

Tasavallan kauden perinteet ja keisarillisen hallinnon poliittis-propagandistiset lähtökohdat huomioonottaen Rooman kaupunki näyttäytyykin pretoriaaneille miltei mahdottomaksi paikaksi suorittaa sotilaspalvelusta. Tästä johtuen myös tutkimuskirjallisuudessa on painotettu selvästi Augustuksen ja hänen seuraajiensa ongelmia integroida pretoriaaneja Rooman kaupunkiin. Samalla keisareiden poliittisena tavoitteena sekä etuna on nähty pitää pretoriaanit mahdollisimman näkymättömänä yksikkönä Roomassa.⁴⁶

Vaikuttaa siltä, että kansalaissotia seurasi joitakin vuosia kestävä ajanjakso, jolloin pretoriaanit eivät palvelleet provinssien rintamilla, eivätkä ainakaan kokonaisuudessaan Rooman kaupungissa. Rooman kaupunkiin pretoriaanikohortteja sijoitettiin korkeintaan kolme, kun Suetoniuksen mainitsemat kohortit identifioidaan pretoriaaneiksi.⁴⁷ Pretoriaanien asemapaikkoja ei ole voitu varmuudella paikallistaa kuitenkaan mihinkään muihin Italian kaupunkeihin, vaikka esimerkiksi

⁴³ *Res Gestae* 5, 1; 3: ”[dic]tat[ura]m et apsent[i] e[st] praesent[i] mihi delatam et a popu]lo et a se[na]tu, [M(arco) Marce]llo e[st] L(ucio) Arruntio [co(n)s(ulibus).] non rec[epi.]... consul[at]um quoqu[e] tum annum e[st] perpetuum mihi] dela [tum non recepi].”

⁴⁴ Vell. 2, 89, 3: “*Finita vicesimo anno bella civilian, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubique armorur furor, restitute vis legibus, iudiciis auctoritas, senatui maiestas, imperium magistratum ad pristinum redactum modum, tantummodo octo praetoribus adlecti duo. Prisca illa et antiqua rei publicae.*”

⁴⁵ Seager 1972, 241.

⁴⁶ Ks. viitteet 36 ja 37.

⁴⁷ Ks. viite 33.

Ostiaa ja Pohjois-Italian Aquileiaa on joidenkin piirtokirjoituslöytöjen perusteella esitetty Augustuksen aikaisten pretoriaanikohorttien asemapaikoiksi.⁴⁸

Lähteet tarjoavat kuitenkin selviä perusteita väitteelle, ettei Suetoniuksen kuvailema pääkaupungin kohorttijako pysynyt voimassa pitkään. Pretoriaanien kohorttimäärä näyttää kasvaneen jo Augustuksen ja Tiberiuksen hallintokausien vaihteessa yhdeksästä kahteentoista.⁴⁹ Tähän viittaa erityisesti eräs vuonna 1978 Keski-Italiasta läheltä Fucinus-järveä löydetty piirtokirjoitus, joka on ajoitettu keisari Tiberiuksen hallintokaudelle (14 – 37 jKr.). Piirtokirjoitus mainitsee erään Aulus Virgius Marsuksen, joka palveli sotilasurallaan kahden eri pretoriaanikohortin tribuunina.⁵⁰ Yksiköistä toisena mainitaan piirtokirjoituksessa kohortti IV ja toisena kohortti XI.⁵¹ Piirtokirjoituksen sanasisältö paljastaa Augustuksen jo kuolleen piirtokirjoituksen laatimisajankohtana, mutta on silti mahdollista, että juuri Augustus laajensi pretoriaanikaartin kohorttimäärää oman hallintokautensa loppupuolella yhdeksästä kahteentoista, mikäli Virgiuksen kohortti XI:n tribuunipalvelus ajoitetaan Augustuksen hallintokauteen. Virgiuksen piirtokirjoitus ei mainitse kahdeksatoista pretoriaanikohorttia, mutta myöhempi Julius-Claudiusten kauden piirtokirjoitusmateriaali todistaa selvästi kohorttien lukumäärän vakiintuneen Julius-Claudiusten kaudella juuri kahteentoista.⁵²

⁴⁸ Bingham 1997, 25; Keppie 2003, 36. Aquileiasta löydetyt ja pretoriaanisotilaita koskevat piirtokirjoitukset on dokumentoitu ja kuvattu kokoelmateokseen *Inscriptiones Aquileiae* (1991), jota en ole itse tämän työn yhteydessä päässyt tarkastelemaan. Väite Ostiasta pretoriaanien sijoituspaikkana Augustuksen hallintokaudella perustuu puolestaan yhteen ainoaan piirtokirjoituslöytöön, ks. ILS 9494.

⁴⁹ Pretoriaanikaartin kohorttivahvuudesta on väitelty runsaasti, eikä asiasta vallitse täyttä varmuutta, ks. Keppie 2000, 105-106; Pollard 2007, 209. Sekaannusta ovat aiheuttaneet erityisesti kirjallisten lähteiden tarjoamat ristiriitaiset tiedot. Cassius Dion mukaan Augustuksen pretoriaanikaarti oli 10 kohortin vahvuinen, mutta hän on todennäköisesti viitannut oman aikakautensa pretoriaanikaartiin, joka oli Septimius Severuksen hallintokaudella 100- ja 200-lukujen taitteessa 10 kohortin vahvuinen, ks. Cass. Dio. 55, 24, 6. Tacituksen mukaan kaarti oli yhdeksän kohortin vahvuinen vuonna 23 jKr, ks. Tac. Ann. 4, 5. Myös Tacitus saattaa kuitenkin viitata oman aikakautensa pretoriaanikaartin kokoon, sillä Vespasianuksen valtaannousun jälkeen pretoriaanikaartin kohorttien lukumäärä vakiintui jälleen yhdeksään. Esimerkiksi Websterin mukaan tämä supistus johtui Vespasianuksen taloudellisista säästöohjelmista, ks. Webster 1985, 97. Piirtokirjoitusmateriaali osoittaa kuitenkin kaartin kohorttilukumäärän kasvaneen kahteentoista Julius-Claudiusten dynastian kaudella, ks. AE 1978 #286; CIL 5, 7162; 6, 2767; ILS 2701.

⁵⁰ Tribuunit kuuluivat kaartin korkeimpaan upseeristoon. Kutakin pretoriaanikohorttia komensi yksi pretoriaanitribuuni. Kaartin sisäisessä upseeriporotikossa heitä ylempänä olevia upseereita olivat ainoastaan pretorianiprefektit.

⁵¹ AE 1978 #286: "A. Virgio L. f. Marso, / prim. pil. leg. III Gallicae / iterum, praef. castr. Aegv. / praef. fabr., tr. mil. in praet. / divi Aug. et Ti. Caesaris Aug. cohort. XI et III praetoriar / III vir. quinq. delato hon / ore abdec. et popul. in col. Troad. / Aug. et Marru[v]io, testamento / dedit vicalibus Anninis imagin. / Caesarum argentias quinque / et sestertia X milia / vicales Anninis honor. / causa."

⁵² CIL 5, 7162; 6, 2767; ILS 2701. Virgiuksen piirtokirjoitus ei ole tehnyt loppua pretoriaanikohorttien lukumäärän noston ajoittamiseen liittyvistä väittelyistä. Rankov on ehdottanut kohorttien määrän nousseen kahteentoista jo Augustuksen hallintokauden lopulla, ks. Rankov 1994, 5. Bingham on arvellut kohorttien määrällisen noston sijoittuneen Tiberiuksen hallintokaudelle pretoriaanien linnoituksen (*Castra praetoria*) rakennuttamisen aikoihin vuoteen 23 jKr., ks. Bingham 1997, 47. Campbell on esittänyt, että kohorttimäärää nostettiin Tiberiuksen hallintokaudella pian vuoden 23 jKr. jälkeen, ks. Campbell 1994, 54. Keppie on sijoittanut kohorttimäärän noston vasta vuosien 37-47 jKr. välimaastoon, kaikkein todennäköisimmin kuitenkin Claudiuksen valtaannousun aikaan vuoteen 41 jKr., ks. Keppie 2000, 109.

Kohorttimäärän kasvattamiseen viittaavien lähteiden lisäksi eräät Tacituksen ja Cassius Dion kommentit puoltavat hypoteesia, jonka mukaan Rooman kaupungin vaikutuspiiriin sijoitettujen pretoriaanikohorttien lukumäärän voidaan katsoa nousseen selvästi jo Augustuksen hallintokauden lopulla tai viimeistään Tiberiuksen hallintokauden ensimmäisten vuosien aikana. Tacituksen kohdalla mielenkiinto kiinnittyy tässä tapauksessa *Annales*-teoksen neljännen kirjan alkuun, missä Tacitus kuvailee pretoriaanien uuden linnaleirin (*Castra praetoria*) rakennusprojektia. Erityisesti Tacituksen sanavalinnat *dispersas per urbem cohortis* viittaavat siihen, että pretoriaanikaartin kohortit olivat jo sijoitettuna eripuolille (Rooman) kaupunkia ennen pretoriaanikaartin leirin valmistumista vuonna 23 jKr.⁵³ Samaan viittaa myös eräs Cassius Dion maininta, missä hän toteaa pretoriaanien olleen majoitettuna eri leireihin ympäri kaupunkia *vigiles*-joukkojen tavoin⁵⁴ ennen *Castra praetoria*-linnoituksen valmistumista.⁵⁵

Pretoriaanikohorttien kasvun sekä Tacituksen ja Cassius Dion lähdeviitteiden perusteella voidaan esittää teoria, jonka mukaan pretoriaanit integroituivat Rooman kaupunkiin prinsipaatin ensimmäisinä vuosikymmeninä asteittain. Eräänlaisen huipennuksensa tämä integraatio saavutti vuonna 23 jKr., kun pretoriaanikaartin uusi linnaleiri valmistui ja kaartilaiset majoitettiin kokonaisuudessaan yhteen leiriin Rooman kaupungin periferiaan. Kyseessä oli merkittävän sotilasvoiman sijoittaminen pysyvästi Rooman kaupunkialueelle ja sen välittömään tuntumaan.

Pretoriaanikohorttien konkreettinen integroiminen Rooman kaupunkiin tapahtui asteittain Augustuksen ja Tiberiuksen hallintokausien aikana. Rooman kaupunkialueen tuntumaan sijoitettujen pretoriaanien määrä kasvoi tasaisesti prinsipaatin ensimmäisten vuosikymmenten aikana. Tämä kertoo osaltaan hallinnon tarpeista käyttäen pretoriaaneja, mutta ei vielä paljasta tarkemmin keisarillisen hallinnon poliittista ohjelmaa pyrkiä lisäämään tai rajoittamaan pretoriaanien näkyvyyttä.

⁵³ Tac. Ann. 4, 2: “*dispersas per urbem cohortis una in castra conducendo.*” Uuden pretoriaanikaartin linnaleirin sijainnista, ks. **Kuvaliite kuva 2.**

⁵⁴ *Vigiles*-joukot olivat Rooman palokuntajoukkoja ja yövartijoita, jotka oli sijoitettu Augustuksen hallintokaudella vuonna 6 jKr. seitsemään erilliseen leiriin Rooman kaupunkialueella. *Vigiles*-joukkojen sijoittelusta, ks. Le Bohec 1994, 22.

⁵⁵ Cass. Dio. 57, 19, 6.

2.2. Prinsipaatin virkatehtävät

Pretoriaanijoukkojen määrä Rooman kaupungin vaikutusalueella kasvoi tasaisesti prinsipaatin ensimmäisinä vuosikymmeninä. Samalla myös pretoriaanien palvelustoiminnan tehtäväkuvat näyttävät laajentuneen selvästi Augustuksen hallintokauden vuosista lähtien. Käsittelen seuraavaksi niitä Julius-Claudiusten kaudella pretoriaanien vastuualueelle delegoituja palvelustehtäviä, joiden ei voida katsoa suoraan liittyvän pretoriaanien henkivartiotoimintaan. Tutkin näitä tehtäviä ja arvioin, miten prinsipaatin uudet kaupunkitehtävät vaikuttivat pretoriaanien asemaan ja näkyvyyteen varhaisen prinsipaatin Roomassa?

Tulipalot

Tulipalot olivat merkittäviä vaaratekijöitä Rooman kaupungissa, missä Gregory Aldretea mukaillen, käytettiin jatkuvasti avotulta ruoan valmistukseen ja missä öljylamput toimivat pääasiallisena valonlähteenä ja saattoivat helposti kaatua vakavin seurauksin.⁵⁶ Kun otetaan huomioon vielä prinsipaatin Rooman tiheä ja monin paikoin sokkelomainen rakennuskanta, ei ole yllättävää, että tulipalot koettiin jatkuvasti merkittäväksi ongelmaksi.⁵⁷ Tästä huolimatta Rooman kaupungilla ei ollut tasavallan kaudella koskaan tehokasta palokunta-instituutiota vastaamassa yllättäen syttyneisiin ja vakaviin palotilanteisiin. Prinsipaatin kaudella palojentorjuntatehtäviin ryhdyttiin kuitenkin kiinnittämään yhä enemmän huomiota ja ajan kuluessa palotorjunta delegoitiin muun muassa monissa provinsseissa sotilaiden vastuualueeksi. Tähän päädyttiin, koska sotilaat olivat teoriassa aina käytettävissä. Rainbirdin mukaan sotilaat olivat järjestäytyneitä ja kurinalaisia joukkoja, jotka toimivat koulutuksensa ansiosta tehokkaasti suurina joukkoina ja olivat jo sotilaskoulutuksensa puolesta kouluttautuneet käyttämään tulta ja puolustautumaan sitä vastaan.⁵⁸ Näistä syistä johtuen myös pretoriaanit valjastettiin prinsipaatin kaudella valtakunnan pääkaupunkialueen palojentorjuntatehtäviin. Augustuksen hallintokaudelta on säilynyt eräs pretoriaanisotilasta koskeva piirtokirjoitus, joka ilmoittaa hänen saaneen surmansa palokuntatehtävissä Ostiassa:

⁵⁶ Aldretea 2004, 93.

⁵⁷ Gallico 2000, 20.

⁵⁸ Rainbird 1986, 153.

[...], kuudennen pretoriaanikohortin sotilas. Ostian kansa tarjosi hänelle hautapaikan ja päätti, että hänet tulitaisiin hautaamaan julkisin menoin, koska hän sai surmansa tukahduttaessaan tulipaloa.⁵⁹

Durry on ehdottanut kyseiseen piirtokirjoitukseen nojaten, että pretoriaanikaartin kuudes kohortti olisi ollut sijoitettuna pysyvästi Ostiaan ennen Tiberiuksen *Castra praetoria*-linnoituksen valmistumista vuonna 23 jKr.⁶⁰ Tämä ei kuitenkaan välttämättä pidä paikkansa, sillä pretoriaaneja on voitu tarvittaessa lähettää Ostiaan myös Roomasta lyhyelläkin varoitusajalla. Tähän viittaa eräs Senecan kirjoitus, missä hän kertoi Tiberiuksen nähneen kerran Ostian suunnalta nousevaa savua ja lähettäneen tästä johtuen kaupunkiin sotilaita sammuttamaan paloja.⁶¹

Pyrkimykset tehostaa pääkaupungin paloturvallisuutta johtivat Augustuksen perustamaan viimein vuonna 6 jKr. *vigiles*-nimeä kantavan organisaation, jonka tehtävänä oli valvoa noin 4 000 miehen voimin pääkaupungin paloturvallisuutta sekä yöaikaan kaupungin yleistä järjestystä.⁶² Tämäkään ei kuitenkaan tehnyt loppua pretoriaanien palokuntatehtävistä Rooman kaupunkialueella. Esimerkiksi keisari Tiberiuksen hallintokaudella keisarin äiti Livia osallistui ainakin kerran tulipalojen tukahduttamistöihin Forum Romanumin alueella lähellä Vestan temppeliä. Suetoniuksen mukaan Livia huusi käskyjä ja kehotti sotilaita ponnistelemaan ankarammin tulen tukahduttamiseksi.⁶³ Suetoniuksen käyttämä sana (*milites*) viittaa siihen, etteivät kyseiset joukot olleet palojentorjuntaan erikoistuneita *vigiles*-joukkoja.⁶⁴ Livialla oli puolestaan keisarilliseen dynastiaan kuuluvana arvovaltaisena hahmona käytössään oma pretoriaanikaartilaisten muodostama saattue hänen kaupungilla kulkiessaan ja näistä syistä johtuen Suetoniuksen mainitseman tapahtumasarjan sotilaat voidaan identifioida varsin turvallisesti pretoriaaneiksi.⁶⁵

⁵⁹ ILS 9494: ”... *militi cohort. VI pr., Ostienses locum sepult. dederunt publicoque funere efferent. decrerunt quod in incendio restinguendo interit.*” Piirtokirjoituksen ajoituksesta, ks. Campbell 1994, 39; Bingham 1997, 181.

⁶⁰ Durry 1938, 44. Pretoriaanikohorttien sijoittelusta prinsipaatin kauden alussa ks. viite 27.

⁶¹ Sen. Nat. 1, 15: ”*Sub Tiberio Caesare cohortes in auxilium Ostiensis coloniae cucurrerunt tamquam conflagentis, cum caeli ardor fuisset per magnam partem noctis parum lucidus crassi fumidique ignis.*” Senecan sitaatissa mainitsema kohortti viittaa todennäköisesti juuri pretoriaaneihin, sillä *vigiles*-joukkoja ei pidetty sotilaallisena yksikkönä. Hyvin mahdollista on kuitenkin, että *Germani corporis custodes*-osaston germaaneja lähetettiin toisinaan Ostiaan palokuntatehtäviin, sillä germaanikaartin leiri sijaitsi Ostiaan vievän tien Via Portuensuksen varrella ja tämän osaston sotilaiden oli myös siksi mahdollista ehtiä hevosineen Ostiaan lyhyessä ajassa. Germaanijoukkojen leirialueen sijainnista, ks. **Kuvaliite kuva 2.**

⁶² Eräät tutkijat ovat arvioineet joukon olleen jo ensimmäisellä vuosisadalla jKr. 7 000 miehen vahvuinen, kuten se oli varmuudella 200-luvulla jKr. *Vigiles*-joukkojen vahvuudesta ja sijoittelusta, ks. Bingham 1997, 179. Le Bohec 1994, 22. Ostiaan perustettiin oma *vigiles*-osasto Claudiuksen hallintokaudella, joka toimi yhteistyössä Rooman *vigiles*-joukkojen kanssa ja joiden ylin komentaja oli Rooman *vigiles*-joukkojen komentaja *praefectus vigilum*, ks. Gallico 2000, 20.

⁶³ Suet. Tib. 50: ”*praecipue ut animaduertit incendio iuxta aedem Vestae et ipsam interuenisse populumque et milites, quo enixius opem ferrent, adhortatam, sicut sub marito solita esset.*”

⁶⁴ *Vigiles*-joukkojen poissulkemisen syistä, ks. viite 61.

⁶⁵ Keisarillisten perheenjäsenten pretoriaanisaattueista ks. työn kohta 3.6. *Pretoriaanit vallan statussymboleina.*

Livian esimerkin lisäksi Tiberiuksen hallintokaudelle sijoittuu myös eräs toinen tulipalo, jonka sammutustöihin pretoriaanien voidaan katsoa osallistuneen. Kyseessä oli Pompeiuksen teatterin tulipalo, joka sattui vuonna 22 jKr.:

Pompeiuksen teatterin tuhouduttua sattumalta tulipalossa keisari lupasi rakentaa sen itse uudelleen koska kenelläkään (Pompeiusten) suvun jäsenellä ei ollut siihen varoja. Teatterin nimi tulisi kuitenkin säilymään ennallaan. Tässä yhteydessä keisari ylisti Sejanusta⁶⁶ väittäen, että hänen uutteruutensa ja valppautensa olivat estäneet tulipalon leviämisen, ja senaattorit päättivät, että Sejanuksen kuvapatsas oli sijoitettava Pompeiuksen teatteriin.⁶⁷

Rooman historian yhdestä tuhoisimmasta (vuonna 64 jKr.) riehuneesta tulipalosta kertovat lähteet antavat myös joitakin viitteitä pretoriaanien osallisuudesta palokuntatehtäviin. Tacituksen mukaan kaupungin ollessa jo ilmiliekeissä kaduilla liikkui joukkoja, jotka sytyttivät uusia tulipaloja ja huusivat toimivansa saamiensa ohjeiden mukaisesti. Samanlaisia epäilyttäviltä näyttäviä tulipaloja sytytettiin myös erityisesti Tigellinuksen⁶⁸ maatilan lähetyvillä Aemilianuksen kaupunginosassa.⁶⁹ Keisari Neron ollessa tuohon aikaan Antiumin kaupungissa, pretoriaaniprefekti Tigellinus oli todennäköisesti päävastuussa palojen torjuntatöissä Roomassa. Sandra Bingham on selittänyt näitä epäilyttäviltä vaikuttavia tuhopoltoja kaupungin palotorjuntajoukkojen yrityksiksi pelastaa kaupunki täydelliseltä tuholta.⁷⁰ Tigellinuksen pretoriaanit ovatkin todennäköisesti sytyttäneet hallittuja vastatulipaloja, muodostaakseen näin avoimia alueita, joihin hallitsemattomien tulipalojen eteneminen voitiin viimein pysäyttää. Tigellinuksen toimet käännettiin kuitenkin keisari Neron vastaisissa kannanotoissa nopeasti häntä itseään vastaan ja Neron väitettiin halunneen tuhota koko kaupunki hänen uusien rakennushankkeittensa toteuttamiseksi.

⁶⁶ Lucius Aelius Sejanus toimi pretoriaanikaartin prefektinä vuosina 14 – 31 jKr. Hänen isänsä Lucius Seius Strabo oli toiminut pretoriaaniprefektin virassa ennen häntä keisari Augustuksen hallintokaudella. Strabon prefektuurista, ks. Tac. Ann. 1, 7.

⁶⁷ Tac Ann. 3, 72: *”at Pompei theatrum igne fortuito haustum Caesar exstructurum pollicitus este o quod nemo e familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompei. simul laudibus Seianum extulit tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra damnum stetisset; et censuere patres effigiem Seiano quae apud theatrum Pompei locaretur.”*

⁶⁸ Gaius Ofonius Tigellinus toimi pretoriaanikaartin prefektinä vuosina 62 – 68 jKr.

⁶⁹ Tac. Ann. 15, 38, 40: *”plusque infamiae id incendium habuit quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat videbaturque...”*

⁷⁰ Bingham 1997, 186.

Järjestyksenvalvonta

Suetonius ja Tacitus mainitsevat pretoriaanit varsin usein erilaisissa järjestyksenvalvontatehtävissä Julius-Claudiusten dynastian hallitsemassa Roomassa. Rooma muotoutui todelliseksi suurspektaakkeliä näyttämöksi prinsipaatin kaudella. Julius-Claudiusten Roomassa järjestettiin vuosittain noin 90 päivänä erilaisia valtiollisia juhlia (*ludi*).⁷¹ Roomalaisten näytännökulttuuri oli syntynyt pitkän kehityskaaren tuotteena, mutta uusien juhlapäivien keksiminen ja liittäminen kalenteriin ainoastaan kiihtyi prinsipaatin kaudelle siirryttäessä. 300-luvulle jKr. tultaessa roomalainen kalenteri sisälsi jo kaikkiaan 177 juhlapäivää, joihin saattoi liittyä valjakkokisoja, gladiaattoriotteluita, teatteriesityksiä tai erilaisia meri- ja metsästysnäytöksiä.⁷² Augustuksella oli oma vaikutuksensa monien vanhojen juhlien elvyttämisessä ja uusien näytännöjen innovoinnissa, minkä lisäksi hän osasi käyttää valtiollisia juhlia ja niiden seremonioita mestarillisesti hyväkseen oman hallintonsa propagandistisissa tarkoituksissa.⁷³ Suetoniuksen mukaan kukaan ei ollut aiemmin järjestänyt näytännöjä yhtä paljon ja yhtä suuressa mittakaavassa, kuin Augustus.⁷⁴

Eräs esimerkki Augustuksen elvyttämisestä juhlista olivat niin sanotut vuosisataisjuhlat (*ludi saeculares*), jotka toteutettiin perinteisiin vedoten, mutta todellisuudessa Augustuksen itsensä innovoimana ja hänen omiin tarpeisiinsa sopivana kokonaisuutena. Kolmen päivän mittaisia vuosisataisjuhlia seurasi välittömästi seitsemän päivän mittaiset jatkojuhlat (*ludi honorarii*), jotka sisälsivät suuret määrät erilaisia teatteri- ja circusnäytännöjä.⁷⁵ Tämänkaltaiset juhlakokonaisuudet olivat suuria massatapahtumia, jotka vaativat hallinnolta mittavia järjestelyjä, mutta myös tarkasti organisoitua järjestyksenvalvontaa, joka voitiin delegoida tehokkaasti pretoriaanikaartin sotilaiden vastuutehtäväksi.

Näytännöt vaativat tehokasta järjestyksenvalvontaa, sillä suurten kansanjoukkojen kerääntyessä yhteen juhlanäytännöjen aikana, olivat järjestyshäiriöt aina potentiaalisena uhkana. Eräs ensimmäisen vuosisadan kuuluisimmista teatterimellakoista sattui vuonna 59 jKr. Pompeijissa. Tuokin mellakka eskaloitui Tacituksen mukaan vakaviksi väkivaltaisuuksiksi viattomien solvausten ja huultenheittojen synnyttämästä kipinästä.⁷⁶ Mellakat saattoivat syntyä nopeasti ja spontaanisti ja

⁷¹ Bingham 1997, 195.

⁷² Kivistö 2009, 386.

⁷³ Zanker 1988, 114.

⁷⁴ Suet. Aug. 29, 3.

⁷⁵ *Ludi saeculares*-juhlien sisällöstä ja toteutuskaavasta Augustuksen hallintokaudella vuonna 17 eKr., ks. Rantala 2004, 16-19.

⁷⁶ Tac. Ann. 14, 17: "*quippe oppidana lascivia in vicem incessentes probra, dein saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur.*"

erityisesti väkirikkaassa Roomassa vakaviin mellakoihin oli varauduttava tarkoin valtiollisten juhlakisojen aikana. Toisinaan järjestyshäiriöt yltyivät vakaviksi mellakoiksi järjestyksenvalvontajoukoista huolimatta. Esimerkiksi vuonna 15 jKr. pretoriaanit joutuivat käyttämään äärimäisiä voimakeinoja eräässä teatterimellakassa järjestyksen ylläpitämiseksi. Tacituksen mukaan:

*Mellakoinnit teatterinäytännöissä olivat alkaneet edellisenä vuonna, mutta nyt niiden väkivaltaisuus yhä lisääntyi. Yleisöstä saivat monet surmansa, mutta ylläpitäessään järjestystä ja suojellessaan viranomaisia herjauksilta kuoli myös sotilaita ja yksi centurio, minkä lisäksi muuan pretoriaanikohortin tribuuni haavoittui.*⁷⁷

Pretoriaanien läsnäolo muotoutui Augustuksen hallintopäivistä lähtien pakolliseksi sekä luonnolliseksi elementiksi erilaisissa suurissa näytännöissä ja valtiollisissa juhlakisoissa. Pretoriaanien korvaamattomasta tärkeydestä eri kisojen ja näytäntöjen valvojina saatiin myös konkreettinen näyttö viimein vuonna 55 jKr., kun keisari Nero tai hänen taustallaan vaikuttaneet hovivaikuttajat Seneca ja Burrus päättivät poistaa pretoriaanit monista heille jo perinteisiksi muodostuneista järjestyksenvalvontatehtävistä eri kisojen ja juhlanäytäntöjen aikana:

*Loppupuolella vuotta poistettiin pretoriaanikaartin osasto, joka oli tavan mukaan vartiassa kisoissa. Tarkoituksena oli antaa vaikutelma suuremmasta vapaudesta, parantaa kuria estämällä sotilaita osallistumasta teatterien vallattomuuksiin sekä kokeilla pysyisikö kansa järjestyksessä jos vartijat olisi poistettu.*⁷⁸

Kokeilu jäi lopulta hyvin lyhytaikaiseksi, sillä vain muutamia kuukausia myöhemmin pretoriaanit palautettiin tavanomaisiin juhlanäytäntöjen järjestyksenvalvontatehtäviinsä laajamittaisten levottomuuksien ja mellakointien pelossa.⁷⁹ Pretoriaanien nopeasti vakiintuneesta asemasta erilaisten juhlakisojen järjestyksenvalvojina kertoo osittain myös Tiberiuksen hallintokaudella kirjoittaneen Valerius Maximuksen toteamus, jonka mukaan teatterit olivat kaupungissa olevien sotilaiden leirejä.⁸⁰ Pretoriaanien läsnäolo teattereissa oli vakiintunut erittäin näkyväksi ilmiöksi jo viimeistään Tiberiuksen hallintokaudelle tultaessa.

⁷⁷ Tac. Ann. 1, 77: *At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe set militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent.*

⁷⁸ Tac. Ann. 13, 24: *”Fine anni statio cohortis adsidere ludis solita demovetur quo maior species libertatis esset, utque miles theatri licentiae non permixtus incorruptior ageret et plebes daret experimentum an amotis custodibus modestiam retineret.”* Keisari Nero oli noussut virallisesti valtaan noin vuotta aiemmin ja hän oli edelleen vasta 17-vuotias. Julistuksen taustalla olivatkin epäilemättä Neron hovivaikuttaja ja opettaja Lucius Annaeus Seneca sekä pretoriaaniprefekti Sextus Afranius Burrus (prefektinä vuosina 51 – 62 jKr.).

⁷⁹ Tac. Ann. 13, 25: *”donec discordi populo et gravioris motus terrore non aliud remedium repertum est quam ut histriones Italia pellerentur milesque theatro rursum adsideret.”*

⁸⁰ Val. Max. 2, 4, 1: *”proximus a militaribus institutis ad urbana castra, id est theatra.”*

Rakennustyöt

Rakennustyöt voidaan myös lukea prinsipaatin kauden pretoriaanien tehtäväkuviin, vaikka konkreettisia esimerkkejä ensimmäisen vuosisadan jKr. rakennustöistä, joihin pretoriaanit varmuudella osallistuivat, onkin olemassa vain vähän. Vuonna 66 jKr. pretoriaanit osallistuivat Kreikassa uuden Korintin kannaksen halki suunnitellun kanavan rakennustöihin. Keisari Nero oli tuolloin henkilökohtaisesti paikalla aloittamassa kanavan rakennustöitä ja lapioi sekä kantoi työmaan ensimmäisen korillisen maata pois olkapäällään.⁸¹

Rooman kaupungissa pretoriaanit osallistuivat puolestaan varmuudella esimerkiksi Vihreän circus-joukkueen uusien hevostallien rakennustöihin keisari Caligulan hallintokaudella.⁸² Pretoriaanikaartin leirin (*Castra praetoria*) rakennustöistä ei ole säilynyt yksityiskohtaisia tietoja, mutta on lähes mahdotonta ajatella, etteivät pretoriaanikaartin sotilaat olisi jollain tavalla osallistuneet sotilasarkkitehtuuriin liittyvällä osaamisellaan myös kaartin linnoituksen rakennustöihin.

Roomalaiset sotilaat olivat tottuneet sotilaspalveluksessaan monenlaisiin rakennustöihin. Legioonalaisten arkeen kuului niin leirien, puolustuslaitteiden kuin erilaisten rakennustenkin pystytystöitä. Rauhan vallitessa sotilaat saattoivat myös osallistua usein rakennustöihin, joiden tarkoituksena oli palvella alueen siviiliyhteisöjä. Esimerkiksi Juudean rannikolla Caesarea Maritima-nimisen siirtokunnan liepeillä on yhä nähtävissä vesijohto, johon kiinnitetyt piirtokirjoituslaatat kertovat akveduktin rakentamisen ja kunnossapidon olleen armeijan, tarkemmin sanottuna *legio X Fretensis*-osastojen vastuulla.⁸³

Sotilaiden osallisuus rakennustöihin johtui erityisesti kahdesta tekijästä: ensinnäkin sotilaita oli yleensä käytettävissä lukumääräisesti varsin paljon ja heidän organisoidulla työllä saatiin nopeasti aikaan merkittäviä tuloksia. Toiseksi sotilasyksiköiden joukossa oli aina ammattitaitoisia arkkitehteja sekä maanmittaajia, joiden ammattitaitoa tarvittiin monissa haastavissa rakennushankkeissa. Pretoriaanikaarti ei ollut tässä suhteessa poikkeus. Piirtokirjoitusmateriaali osoittaa, että pretoriaanikohorteissa palveli jatkuvasti kirjava joukko erilaisiin ammatteihin

⁸¹ Suet. Ner. 19, 2: “*in Achaia Isthmum perfodere adgressus praetorianos pro contione ad incohandum opus cohortatus est tubaque signo dato primus rastello humum effodit et corbulae congestam umeris extullit.*” Neron paikallaolo selittää myös pretoriaanien läsnäolon kreikkalaisella rakennustyömaalla sekä heidän osallisuutensa kanavan rakennustöihin.

⁸² Ios. Ant. Iud. 19, 29. Caligula itse oli fanaattinen Vihreän joukkueen hevosvaljakoiden kannattaja.

⁸³ Roomalaiset sotilaat rakentajina, ks. Watson 1969, 144; Goldsworthy 2003 146 -148.

erikoistuneita osajia, kuten sotilaslääkäreitä,⁸⁴ kirjureita⁸⁵ ja edellä mainittuja arkkitehtejä ja maanmittaajia.⁸⁶ Eräs piirtokirjoitus kertoo Gaius Vedennius Moderatus nimisestä arkkitehdistä, joka palveli pretoriaanikaartissa ensimmäisen vuosisadan jKr. jälkipuoliskolla. Hänen neljäkymmentäkaksi vuotta kestänyt (joista kolmekymmentäyksi vuotta pretoriaanikaartissa) sotilasuransa alkoi keisari Neron hallintokaudella ja päättyi Domitianuksen tai mahdollisesti vasta Trajanuksen hallintokaudella:

Gaius Vedennius Moderatus, Gaiuksen poika, Quirinan tribuksesta, Antiumin kaupungista, sotilaana legio XVI Gallicassa kymmenen vuoden ajan, siirtyi yhdeksänteen pretoriaanikohorttiin, missä palveli kahdeksan vuoden ajan, sai kunniallisesti eläkkeen, kutsuttiin takaisin imperatorin toimesta nimityksellä evocati Augusti⁸⁷, keisarillisen asevarikon arkkitehtinä ja evocati augusti kahdenkymmenenkolmen vuoden ajan, otti vastaan sotilaspalkinnon kahdesti jumalaisen Vespasianuksen ja imperator Domitianus Augustus Germanicuksen taholta.⁸⁸

Augustuksen pretoriaanikaartin sotilaat muodostuivat keisarillisen hallinnon palveluksessa toimiviksi "työjuhdiiksi", joita käytettiin lukuisiin siviilihallinnollisiin tarpeisiin ja työtehtäviin pääkaupungissa Roomassa. Näin pretoriaanit pyrittiin esittelemään kansalle hallinnon tarpeellisena, jopa elintärkeänä osana, jota ilman pääkaupunki ei olisi tullut toimeen. Pretoriaanien osallistuminen aktiivisesti pääkaupungin rikollisuuden kitkemiseen, järjestyksenvalvontaan ja tulipalojen torjuntaan olivat toimia, jotka nähtiin monessa mielessä tärkeiksi. Pretoriaanien läsnäolo näissä tilanteissa välitti kansalaisille tehokkaasti ajatusta siitä, että keisarit osallistuivat henkilökohtaisesti pääkaupungin epäkohtiin ja kantoivat huolta kansalaisten elämästä.

Erilaisten näytäntöjen järjestyksenvalvontatehtävät soveltuivat hyvin pretoriaanien kaltaiselle suurelle sotilasjoukolle, joiden avulla kansaa pystyttiin pitämään tehokkaasti aisoissa sekä järjestystä yllä tunteita kuohuttavissa kisoissa. Keisarilliselle hallinnolle pretoriaanien asettaminen tämänkaltaisiin tehtäviin saattoi tuottaa kuitenkin myös muunlaista hyötyä. Pretoriaanikaartin sotilaiden läsnäolo erilaisissa juhlanäytöksissä muistutti kansalaisia osaltaan siitä, että näytökset oli

⁸⁴ CIL 6, 20.

⁸⁵ MNR I, 7, 1, no. V, 28t.

⁸⁶ CIL 6, 2725.

⁸⁷ Evocati (lat. esiin kutsutut). Evocati olivat tasavallan kaudella roomalaisia sotilasveteraaneja, jotka palasivat vapaaehtoisesti palvelukseen ja saavuttivat tämän takia joitakin etuoikeuksia. Prinsipaatin kaudella ilmestyneet *Evocati Augusti*-sotilaat olivat entisiä pretoriaanikaartissa palvelleita kaartilaisia, jotka puolestaan palasivat vapaaehtoisesti palvelukseen ja saivat tästä hyvästä etuoikeuksia ja erikoistehtäviä kaartissa.

⁸⁸ CIL 6, 2725: "*C. Vedennius C.f. Qui(rina) Moderatus Antio milit(avit) in leg. XVI Gal. a(nnos) X, tran(s)lat(us) in coh. IX pr(aetoriam), in qua milit(avit) ann(os) VIII, missus honesta mission(e), revocatus ab imp(eratore) fact(us) evoc(atus) Aug(usti) arc(h)itect(us) armament(arii) imp(eratoris), evoc(atus) ann(os) XXIII, donis militarib(us) donat(us) bis ab divo Vesp(asiano) et imp(eratore) Domitiano Aug(usto) Germ(anico).*"

pantu toimeen keisarin anteliaisuudesta ja että keisari valvoi näytäntöjen onnistumista, vaikei olisikaan ollut henkilökohtaisesti paikalla niitä isännöimässä.

2.3. Turmeleva Rooma, turmelevat näytännöt

Pretoriaanien uudet tehtäväkuvat sitoivat pretoriaanikaartia tiukasti Rooman kaupungin yhteyteen. Samalla monet Julius-Claudiusten kauden uudistukset saattoivat pretoriaanit yhteen erityisesti Rooman lukuisten juhlanäytäntöjen ja teatterien kanssa. Pohdin seuraavaksi niitä kriittisiä reaktioita, joita pretoriaanien kaupunkipalvelus ja siihen liittyneet tietyt piirteet herättivät roomalaisten keskuudessa.

Kaupunki nähtiin roomalaiselle sotilaille poikkeuksellisenä paikkana suorittaa sotilaspalvelusta. Roomalaiset uskoivat parhaiden ja kestävimpien sotilaiden tulevan maanviljelijöiden parista. Tämä näkemys nojasi osittain vanhanaikaiseen ajatteluun, missä sotilaat nähtiin maanomistajina ja viljelijöinä. Ajattelun taustalla oli kuitenkin myös käytännöllisiä syitä. Maaseudulla varttuneet miehet olivat yleensä tottuneet karskimpaan elämään ja fyysisesti raskaampaan työntekoon.⁸⁹ Kaupunkialue edusti tässä suhteessa päinvastaista paikkaa, jonka houkutusien ja elämää helpottavien tekijöiden katsottiin yleensä vaikuttavan turmelevasti miesten sotilaallisen kuntoon. Eräänlaisena ääriesimerkkinä tämänkaltaisesta ajattelusta toimii Juvenalis, jonka mukaan Rooman kaupunkiväestö oli taantunut perustarpeitaan tyydyttäväksi massaksi, jonka energia rajoittui vaatimaan hallinnolta leipää ja sirkushuveja.⁹⁰

Roomalainen sotalaitos painotti kovaa kuria armeijan iskukyvyn ja sotilaiden henkisen sekä fyysisen kunnon ylläpitäjänä. Tämän takaamiseksi roomalaisten sotalaitos oli myös kehittynyt hyvin byrokraattiseksi laitokseksi, joka valvoi tarkasti kaikkia sotilaiden virkatehtäviä. Palvelustehtävät, vapaahetket ja palveluspäivän tapahtumat kirjattiin ylös kunkin sotilasyksikön arkistoihin. Massiivinen byrokrania varmisti, että jokaisen sotilaan toimia pystyttiin valvomaan ja seuraamaan tarkasti.⁹¹ Sotilaiden jatkuva kouluttaminen ja harjoittaminen nähtiin ainoina keinoina

⁸⁹ Goldsworthy 2005, 78.

⁹⁰ Iuv. 10, 81: "*panem et circenses.*"

⁹¹ Goldsworthy 2003, 90.

ylläpitää taisteluvalmiutta ja joukkojen kuria myös pitkien rauhanjaksojen aikana. Tätä roomalaisen sotalaitoksen perinnettä myös juutalaissyntyinen Josefus suuresti ihaili.⁹²

Millä tavoilla Rooman kaupungin ja sen erilaisten lieveilmiöiden, kuten näytäntöjen, sitten katsottiin vaikuttavan pretoriaanien palvelukseen ja sotilaalliseen kuntoon? Monet prinssioppineet ottivat osaa keskusteluihin oman aikakautensa moraalista rappiotilasta ja ihmisten elämäntavoista. Oma aikakautta kauhisteltiin ja menneitä aikoja kohtaan osoitettiin usein ylitsevuotavaa ihailua. Tämä oppineiden kirjoituksissa usein kiertävä topos on toistunut myös antiikin jälkeen yhä uudestaan länsimaisen kirjallisuuden ja ajattelun historiassa. Tämän lähtökohdan takia myös kaupungeissa tai kaupunkien vaikutusalueella asepalvelustaan suorittavia sotilaita vastaan hyökättiin toisinaan kiivaasti erilaisissa yhteyksissä. Tacitus mainitsee keisari Neron kauden senaattorin ja sotilasjohtaja Gnaeus Domitius Corbulon järkyttyneen syvästi vuonna 58 jKr. siitä, missä kunnossa Rooman Syyrian provinssin kaupungeissa asepalvelustaan suorittaneet sotilasvoimat olivat, kun hänen oli määrä valmistautua joukkoineen taisteluihin parthialaisia vastaan:

*Omien sotilaiden saamattomuus aiheutti Corbulolle enemmän vaikeuksia kuin vihollisten petollisuus, sillä Syyriasta tuodut legioonat, joita pitkä rauhankausi oli veltostuttanut, olivat haluttomia leiripalveluun. Hänen armeijassaan tiedettiin olleen vanhoja sotilaita, jotka eivät olleet seisseet päivä- tai yövartiossa, joille paaluvarustus ja vallihauta olivat outoja ja ihmeellisiä asioita, jotka olivat vaillo kypärää ja rintahaarniskaa mutta jotka olivat elegantteja ja rahanahneita suorittamaan sotapalveluksensa kaupungeissa.*⁹³

Tässäkin lyhyessä Tacituksen sitaatissa törmätään kaikkiaan kolmeen roomalaisille oppineille tyypilliseen teemaan, joita toistettiin roomalaisten kirjallisuudessa yhä uudestaan. Esimerkiksi kirjailijoiden esikuviksi nostamia sotilasjohtajia ja heidän ansioitaan painotettiin usein samankaltaisilla keinoilla: ylipäällikkö saapuu provinssiin, havaitsee joukkojen kurittomuuden sekä tehottomuuden ja muokkaa tästä joukosta lopulta kurinalaisen ja taisteluvalmiin armeijan mukanaan tuomilla uudistuksilla ja auktoriteettimaisella johtajuudella. Toisen roomalaiselle kirjallisuudelle tyypillisen ajatusmallin mukaisesti itäisten provinssien väestö nähtiin velttona ja turmeltuneena. Goldsworthy on maininnut nämä kaksi edellämäinittua teemaa arvioidessaan Corbulon toimia Syyriassa Tacituksen viitteen perusteella.⁹⁴ Lista on lisättävä kuitenkin vielä kolmas ja tämän

⁹² Ios. Bell. Iud. 3, 5.

⁹³ Tac. Ann. 13, 35: *Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum quam contraperfidiam hostium erat: quippe Syria trans-motae legiones, pace longa segnes, munia castrorum aegerrime tolerabant. satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos qui non stationem, non vigilias inissent, vallum fossamque quasi nova et mira viserent, sine galeis, sine loriceis, nitidi et quaestuosus, militia per oppida expleta.*

⁹⁴ Goldsworthy 2007, 331-332.

työn kannalta kiinnostavin kirjallinen teema. Roomalaiset ajattelivat pitkän kaupunkipalveluksen murentavan sotilaiden moraalin ja taistelukunnon. Tämä pelko näkyy myös selvästi Tacituksen viitteessä.⁹⁵

Käytännössä koko edellä siteerattu Tacituksen tekstikohta voidaan siis ymmärtää erilaisten antiikin kirjallisuudessa esiintyvien ja sukupolvelta toiselle kiertävien kirjallisten toposten avulla. Pretoriaanien kaupunkipalvelukseen liittyvässä kritiikissä joudutaan nojautumaan erityisesti Tacitukseen, jolla on varsin runsaasti viittauksia pretoriaanien kaupunkipalveluksen aiheuttamiin ongelmatekijöihin.⁹⁶

Ensimmäinen viittaus pretoriaanien kaupunkipalveluksen aiheuttamiin reaktioihin on löydettävissä Tacituksen *Annales*-teoksen ensimmäisestä kirjasta, Tacituksen kuvaillessa Pannonian provinssin legioonien kapinointia syksyllä 14 jKr.⁹⁷ Tacitus kertoo legioonien kapinoinnin taustalla vaikuttaneista motiiveista erään Percennius-nimisen sotilaan suuhun laitettun puheen välityksellä. Eräässä puheen kohdassa Percennius lausuu:

*Pretoriaanikaartin sotilaat ovat saaneet kaksi denaaria päivässä ja palaavat koteihinsa 16 vuoden jälkeen, mutta onko heidän palvelunsa vaarallisempaa kuin meidän? Tarkoitukseni ei ole halventaa vartiopalvelusta pääkaupungissa, mutta me majoilemme villien heimojen keskuudessa ja näemme vihollisen asunnostamme.*⁹⁸

Erich Auerbach on käyttänyt Percenniuksen suuhun laitettua puhetta malliesimerkkinä Tacituksen tavasta luoda tekstiinsä retorisesti tyyliteltyjä ja keksittyjä puheita, joiden tarkoituksena oli dramatisoida kertomusta sekä toimia tekstin retorisina huippukohtina.⁹⁹ Auerbach on toki osaltaan oikeassa, mutta esimerkiksi F.D.R. Goodyear on katsonut Tacituksen retorisesti huipuunsa hiotun tekstikohdan heijastelevan myös sotilaiden todellisia vaatimuksia.¹⁰⁰

Syksyn 14 jKr. kapinoinnilla tähdättiin ennen kaikkea legioonalaisten aseman ja palvelusetujen parantamiseen. Lawrence Keppie on todennut, etteivät sotilaat kapinoineet vain joitakin viikkoja aiemmin tapahtunutta Tiberiuksen valtaannousua vastaan, sillä tuskin kenellekään tuli tuolloin

⁹⁵ Kaupungit sotilaiden taistelukunnon ja moraalin rappeuttajina, ks. Speidel 1994, 132-133.

⁹⁶ Myöhemmän prinsipaatin kauden lähteissä Rooman kaupunkialueen pretoriaaneja turmelemaan vaikutukseen viitattiin yhä uudestaan, ks. Herod. 2, 10, 6. SHA Did. Jul. 5, 9.

⁹⁷ Kapinoinnit alkoivat pian Augustuksen kuoleman jälkeen.

⁹⁸ Tac. Ann. 1, 17: " *an praetorias cohortis, quae binos denarios acceperint, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentis e contuberniis hostem aspici.*"

⁹⁹ Auerbach 2000, 58-59.

¹⁰⁰ Goodyear 1972, 203.

yllätyksenä vallan siirtyminen Tiberiuksen käsiin. Sen sijaan legioonalaisille tarjoutui Augustuksen kuoleman myötä tilaisuus tuoda valituksensa aiheet esille ja painostaa vaatimuksillaan valtaan noussutta uutta hallitsijaa.¹⁰¹

Augustuksen armeijaan kohdistamien reformien, Pannonian kapinan sekä Teutoburgin taistelun katastrofin yhteisvaikutukset olivat venyttäneet roomalaisten sotalaitoksen resurssit etenkin pohjoisessa äärimmilleen Augustuksen hallinnon loppuvuosina.¹⁰² Tilanne oli monessa suhteessa vaikea ja armeijan keskuudessa valitettiin jatkuvasti sotilaiden palkkojen sekä palkkioiden riittämättömyydestä.¹⁰³ Lisäksi Augustus joutui vielä vuonna 13 jKr. ja Tiberius uudestaan vuonna 15 jKr. vakuuttamaan senaatin ja kansan niiden laajaa vastarintaa herättäneiden verojen tarpeellisuudesta, joilla kerättiin varoja eläkkeelle siirtyvien sotilaiden eläkerahastoihin.¹⁰⁴ Augustus pyrki poliittisessa testamentissaan painottamaan selvästi omaa henkilökohtaista panostaan sotilaiden palkkojen ja eläkerahojen maksajana ja ilmoitti sijoittaneensa sotilaiden palkkojen maksuun 320 000 000 sesterttiä henkilökohtaisia rahojaan.¹⁰⁵ Brian Campbell on esittänyt sotilaiden palkanmaksun olleen monessa suhteessa arka aihe ja osoittanut myös Augustuksen kohdanneen huomattavia ongelmia valtakunnan sotavoimien palkkojen maksamisessa, mistä johtuen Augustus pyrki turvautumaan myös valtakunnan eri kaupunkien ja vasallikuninkaiden tekemiin lahjoituksiin sotilaiden palkanmaksussa.¹⁰⁶ Keith Hopkins on puolestaan arvioinut keisarillisen hallinnon pyrkineen pidentämään sotilaiden palvelusvuosien määrää nostaakseen näin palvelusaikana kuolleiden prosentuaalista osuutta ja pienentääkseen vastaavasti sitä rahankeruun painetta, joka kohdistui jatkuvasti sotilaiden eläkerahastoihin.¹⁰⁷

Uuden ammattiarmeijan rahoituksellinen ongelma oli monella tavalla näkyvästi esillä prinsipaatin kauden alkuvuosikymmeninä. Tämä ei kuitenkaan estänyt Augustusta nostamasta pretoriaanikaartilaisten palkkatasoa radikaalisti vuonna 13 jKr. Palkankorotuksen tavoitteena oli vahvistaa kaartin uskollisuutta tulevaa hallitsijaa ja vallanperijä Tiberiusta kohtaan.¹⁰⁸ Tämän

¹⁰¹ Keppie 1984, 169–170.

¹⁰² Birley 2007, 381.

¹⁰³ Cass. Dio. 55, 23.

¹⁰⁴ Cass. Dio. 56, 28, 4-6; Tac. Ann. 1, 78.

¹⁰⁵ Res Gestae 17, 1 - 2. Augustuksen sotilasarahastoihin tekemien lahjoitusten ajankohdista, ks. Cooley 2009, 178.

¹⁰⁶ Campbell 1984, 172.

¹⁰⁷ Hopkins 1980, 124. Lähteissä tämänkaltaiselle teorialle saadaan tukea muun muassa Tacituksen väitteistä, että monet sotilaat palvelivat huomattavasti tavanomaista palvelusaikaa pidempään, ks. Tac. Ann. 1, 16.

¹⁰⁸ Vuoteen 14 jKr. mennessä pretoriaanisotilaiden vuosipalkat olivat nousseet aiemmasta 375 denaarista peräti 750 denaariin. Tämä tarkoitti sitä, että kaartilaiden ansaitsemat vuosiansiot nousivat yli kolme kertaa legioonalaisten vuosiansioita suuremmiksi. Todennäköisesti pretoriaanien palkankorotus tapahtui vuonna 13 jKr., jolloin Augustus ryhtyi jo toimiin, joilla tähdättiin sujuvaan vallanvaihdokseen sekä pretoriaanikaartin uskollisuuden vahvistamiseen

pretoriaanien merkittävän palkankorotuksen voidaankin katsoa olleen eräänä tärkeänä syynä viimein syksyllä 14 jKr. syntyneisiin levottomuuksiin Pannonian legioonien keskuudessa. Myös legioonalaiset vaativat nyt palkankorotuksia, joita oli vain hieman aiemmin myönnetty pretoriaaneille.

Tacituksen kirjoituksista välittyä erityisesti kuva pretoriaanien ja provinssien sotavoimien välisestä kilpailusta sekä kateudesta pretoriaanien etuoikeutettua asemaa ja parempia palvelusetuja kohtaan. Tämä oli osatekijänä myös syksyn 14 jKr. Pannonian kapinalliliikkeessä. Toinen ja vielä selvemmin eri sotilasyksiköiden välisen kilpailuasetelman esiin tuova sitaatti liittyy vuoden 69 jKr. tapahtumiin, tarkalleen ottaen Othon ja Vitelliuksen joukkojen yhteenottoon Pohjois-Italian Placentian (nyk. Piacenza) kaupungissa:

Kummallakin puolella nostatettiin henkeä ja intoa, mutta kannustushuudot olivat erilaiset: toisella puolella ylistettiin legioonien ja Germanian sotajoukon voimaa, toisella kaupunkijoukkojen ja pretoriaanikohorttien kunniaa. Edelliset moittivat vastapuolen sotaväkeä veltoksi, joutilaaksi sekä kilpa-ajojen ja teatterin rappeuttamaksi, toiset taas moittivat vastapuolta muukalaisiksi ja ulkomaalaisiksi.¹⁰⁹

Tacituksen sitaatissa on selviä kaikuja sota-ajan propagandaviestintään, jolla vihollisen osapuolen sotavoimat pyrittiin esittämään mahdollisimman synkässä valossa. Pohjoisen legioonien piirissä oli kuitenkin tuolloin jo pitkät perinteet, kuten vuoden 14 jKr. tapahtumat ovat osoittaneet, nähdä pretoriaanit ylipalkattuina ja pääkaupungin helposta elämästä nauttivina joukkoina, jotka olivat menettäneet palvelusetujensa takia oman sotilaallisen kuntosensa.

Tacituksen mainitsemien kilpa-ajojen ja teatterinäytösten väitettiin ja katsottiin rappeuttavan pretoriaanien sotilaallista kuntoa. Tätä näkemystä tukevat myös eräät keisarillisen hallinnon toimet Julius-Claudiusten Roomassa. Pretoriaaniprefekti Lucius Aelius Sejanus oli Tiberiuksen hallintokauden alussa yksi näkyvimpiä suuren pretoriaanikaartin leirin (*Castra praetoria*) rakennuttamisen puolestapuhujia. Tacituksen mukaan Sejanus esitti leirin rakennuttamista puoltavien perustelujen joukossa ajatuksen siitä, että sotilaita pystyttäisiin valvomaan yhdessä suuressa leirissä tehokkaammin ja että joukkojen kuri paranisi, mikäli heidät voitaisiin pitää

Augustuksen hallintodynastiaa ja vallanperijä Tiberiusta kohtaan. Pretoriaanien palkankorotuksen ajoituksesta, ks. Watson 1969, 98.

¹⁰⁹ Tac. Hist. 2, 21: *utrimque gloria et diversae exhortationes hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum mi-litem, hi peregrinum et externum increpabant.*

paremmin erossa pääkaupungin keskusalueiden houkutuksista.¹¹⁰ Neron hallintokaudella kysymys pretoriaanien kurin parantamisesta nousi esille uudestaan, kun Seneca ja Burrus tekivät (tosin lyhytikäiseksi jääneen) kokeilun poistaa pretoriaanit heille tavanomaisista teatterien järjestyksenvalvontatehtävistä muun muassa sillä verukkeella, että pretoriaanien kuri parani, mikäli heidät voitaisiin pitää erillään teatterien turmelevilta vaikutuksilta.¹¹¹

Nähtiinkö teatterit ja näytännöt sitten yksinomaan sotilaiden (sekä kansan) moraalista degeneroitumista aiheuttavina ilmiöinä ja pyrittiinkö pretoriaanien teattereihin muotoutunutta kytkössuhdetta valvomaan siksi tarkasti hallinnon toimesta?

Areenaa pidettiin yleisesti sotavankien ja orjien alueena. Erilaiset kannustimet houkuttelivat kuitenkin myös vapaita kansalaisia pestautumaan gladiaattoreiksi ja ensimmäisellä vuosisadalla jKr. vapaaehtoisia liittyi gladiaattorikoulujen riveihin yhä enemmän.¹¹² Samaan aikaan myös roomalaisen yhteiskuntaeliitin huipulle kuuluneet ritarit ja senaattorit ryhtyivät tekemään toisinaan näyttäviäkin esiintymisiä areenalla.¹¹³ Pretoriaanien toiminta rajoittui prinssiäntin alussa erilaisten massatapahtumien ja julkisten näytäntöjen järjestyksenvalvontatehtäviin, mutta viimeistään Claudiuksen hallintokaudella pretoriaanit ryhtyivät tekemään myös omia näytösesiintymisiä areenoilla. Esimerkiksi vuonna 52 jKr. Claudius järjesti mittasuhteiltaan kaikki suurspektaakkelin piirteet täyttävän meritaistelunäytöksen (*naumakhia*) Fucinus-järvellä. Taistelunäytökseen osallistui kaikkiaan 19 000 miestä ja Tacituksen mukaan pretoriaanikaartin sotilaat osallistuivat merinäytöksen taisteluihin järvelle lasketuissa lautoissa, joihin oli asennettu myös heittokoneita.¹¹⁴ Toisella kertaa järjestettyjen Troijan kisojen yhteydessä Claudius antoi puolestaan tuoda areenalle panttereita, joita pretoriaanikaartin ratsuväen *turmae*-osasto metsästi pretoriaaniprefektin ja kaartin tribuunien johdolla.¹¹⁵

Suetonius mainitsee Claudiuksen järjestäneen myös vuosittain gladiaattorinäytökset pretoriaanikaartin linnoituksessa (*Castra praetoria*) hänen valtaannousunsa muistoksi ja antaneen

¹¹⁰ Tac. Ann. 4, 2: "*praetendebat lasci-vire militem diductum; si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri; et severius acturos si vallum statuatur procul urbis inlecebris.*"

¹¹¹ ks. viite. 78.

¹¹² Meier 2003, 54.

¹¹³ Augustuksen v.11 jKr. järjestämissä kisoissa taisteli ritareita ja vuonna 15 jKr. Druksen ja Germanicuksen nimissä järjestetyissä näytöksissä taisteli ainakin kaksi ritaria, ks. Cass. Dio. 56, 25, 7; 57, 14, 3.

¹¹⁴ Tac. Ann. 12, 56: "*in ratibus praetorianorum cohortium manipuli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis ex quis catapultae ballistaeque tenderentur.*"

¹¹⁵ Suet. Claud. 21, 3: "*ac super qua-drigarum certamina Troiae lusum exhibuit et Africanas, conficiente turma equitum praetorianorum, ducibus tribunis ipsoque praefecto.*" *Turmae*-osastot koostuivat 30 ratsumiehestä, joiden komentajana toimi *optio equitum*-arvoa kantava upseeri, ks. Rankov 1994, 8.

tuoda näihin näytäntöihin joukoittain villieläimiä sekä näyttävästi varusteltuja taistelijoita.¹¹⁶ Koska leirin sisällä ei arkeologisen näytön perusteella näytä olleen sopivaa tilaa suurten näytösten järjestämiseen, on huomattavasti todennäköisempää, että nämä Suetoniuksen mainitsevat näytökset järjestettiin itseasiassa kaartin leirin edustalla sijaitsevalla paraatikentällä (*Campus praetorium*) ja että nämäkin näytökset olivat tästä johtuen myös tavallisen kansan seurattavissa.¹¹⁷ Nero järjesti puolestaan eräiden kisojen yhteydessä näytännön, missä pretoriaanikaartin sotilaat ja ratsuväki metsästäivät päivän aikana peräti neljäsataa karhua ja kolmesataa leijonaa. Samoissa näytännöissä esiintyi myös kaikkiaan kolmekymmentä roomalaista ritaria gladiaattorin roolissa.¹¹⁸

Pretoriaanikaartin näytäntöihin osallistumisen syitä voidaan pyrkiä ymmärtämään vertaamalla heitä juuri niihin ylempien yhteiskuntaportaiden roomalaisiin, jotka hakeutuivat vapaaehtoisesti areenoille. En pyri vertaamaan pretoriaaneja suoraan Rooman ylimpään yläluokkaan kuuluviin ritareihin ja senaattoreihin, mutta molempien ryhmien areena-esiintymisten taustalla voidaan mielestäni nähdä samoja syitä.

Vapaaehtoisten gladiaattoriesiintymisten taustalla vaikuttaneiden motiivien syiden voidaan katsoa olevan moninaisia. Gladiaattorikoulut tarjosivat elämälle perusturvaa: elantoa ja ylläpitoa. Menestyksekkäällä esiintymisellä saattoi jopa rikastua ja siksi eräät entiset sotilaat ja alempien yhteiskuntaluokkien edustajat saattoivat kirjautua gladiaattoreiksi. Pretoriaanien kohdalla esiintymistä ei voida kuitenkaan selittää näillä syillä. En pidä myöskään Fik Meierin ajatuksesta, että roomalaiset senaattorit ja ritarit astuivat areenalle silkasta seikkailunhalusta kovin uskottavana tai ainakaan kattavana selityksenä kyseiselle ilmiölle.¹¹⁹ Samoin pretoriaanikaartin kaltaista joukkoyksikköä ei varmasti laitettu areenalle esiintymään vain hovin vuoksi, sillä pretoriaanit edustivat Rooman sotilaslaitoksen hierarkista huippua ja oli tärkeää, ettei tätä imagoa vaurioitettu näytännöissä. On selvää, että pretoriaanien esiintymiset areenoilla olivat tarkoin harkittuja ja suunniteltuja kokonaisuuksia, joiden avulla keisarillinen hallinto pyrki välittämään kansalle joitakin aatteita ja ajatuksia.

¹¹⁶ Suet. Claud. 21, 4: "*Gladiatoria munera plurifariam ac multiplicia exhibuit: anniuersarium in castris praetorianis sine uenatione apparatusque.*"

¹¹⁷ Bingham 1997, 208. Leirin ja *Campus praetorium*-alueen sijainnista ja pohjakaavasta, ks. **Kuvaliite kuvat 1 ja 2.**

¹¹⁸ Cass. Dio. 61, 9, 1.

¹¹⁹ Meier 2003, 55.

Sandra Bingham on puoltanut teoriaa, jonka mukaan taistelunäytökset tarjosivat ylimystölle mahdollisuuden osoittaa kansalle omaa sotilaallista kuntoaan sekä urhoollisuuttaan (*virtus*).¹²⁰ Keisarillinen hallinto pyrki Julius-Claudiusten kaudella useaan otteeseen estämään ritarien ja senaattorien osallistumisen taistelunäytäntöihin, joiden ei katsottu myöskään soveltuvan heidän arvovallalleen (*auctoritas*).¹²¹ Mielenkiintoista on, ettei esimerkiksi pretoriaanirefektien esiintymistä areenoilla pretoriaanijoukkojen johdossa nähty kuitenkaan tietyissä tilanteissa haitallisena, sillä myös prefektit esiintyivät toisinaan esityksissä kaartilaisten mukana.¹²² Näissä yhteyksissä arenalla esiintymisen ei siis katsottu vaurioittavan pretoriaaniprefektien omaa virkamiehen arvovalta-asemaa (*auctoritas*).

Keisarien hallinnollisista päätöksistä huolimatta ylimystön jäsenet osallistuivat jatkuvasti taistelunäytöksiin gladiaattorin roolissa. Ilmiö oli vaikeasti kitkettävissä. Tämä johtui siitä, että monet yläluokan jäsenet katsoivat areenoilla esiintymisen tuottavan heille enemmän myönteistä kuin kielteistä julkisuutta. Tästäkin huolimatta esiintyminen oli aina uhkapeliä ja pieleen mennyt esiintyminen saattoi tuhota maineen hetkessä, mihin myös Juvenalis viittaa:

*Ja tässä on
Rooman häpeäpilkku. Gracchus ei taistele murmillon aseina...
Kun hän on viskannut pitelemänsä verkon, mutta turhaan,
hän kohottaa paljaat kasvonsa yleisön puoleen
ja kaikkien tunnistamana pakenee koko areenalta.*¹²³

Senaattorien ja ritarien päämäärien tavoin keisarillinen hallinto katsoi voivansa rakentaa pretoriaanien imagoa näytäntöesiintymisten avulla. Pretoriaanien esiintymiset olivat kuitenkin tarkoin harkittuja ja suunniteltuja kokonaisuuksia, jotta kaartilaiset esiintyivät ja toimivat arenalla juuri hallinnon haluamalla ja suunnitteleamalla tavalla. Tällöin esiintymisellä voitiin katsoa olevan niitä toivottuja vaikutuksia, joita myös ylimystöön kuuluvat roomalaiset ritarit ja senaattorit toivoivat menestyksekkäällä esiintymisellä saavuttavan.

Pretoriaanien oman sotilaallisen kunnan osoittamisen lisäksi tavoitteena oli osoittaa koko Rooman imperiumin sotilasmahtia pretoriaanien areena-esiintymisten välityksellä. Sota ja politiikka kietoutuivat antiikin Roomassa erottamattomasti yhteen ja keisareiden poliittiseen

¹²⁰ Bingham 1997, 207.

¹²¹ Meier 2003, 55; Edwards 2007, 51.

¹²² Ks. viite 115.

¹²³ Iuv. 8, 199 -205: "*nec murmillonis in armis nec clipeo Gracchum pugnantes aut falce supina; damnat enim talis habitus [sed damnat et odit, nec galea faciem abscondit]: mouet ecce tridentem. postquam uibrata pendentia retia dextra nequiquam effudit, nudum ad spectacula uoltum erigit et tota fugit agnoscendus harena.*"

propagandaohjelmaan kuului näkyvästi myös Rooman sotavoimien vahvuuden ja voittamattomuuden osoittaminen kansalle ja senaatille.¹²⁴

Pretoriaanien sotilaallisen kunnan ja Rooman asevoimien voiman esittämisen lisäksi pretoriaanien areenoilla esiintymisen taustalla saattoi vaikuttaa vielä muitakin syitä. Kaupunkijoukkoja pidettiin usein todellisista sotilastoimista vieraantuneina joukkoina, jotka eivät osanneet enää esimerkiksi rakentaa paaluvarustuksia tai vallihautoja.¹²⁵ Kaupungissa päivittäisiä palvelustehtäviään hoitaessaan pretoriaanit toimivat vain harvoin kokonaisina sotilasyksikköinä. Miehiä ohjattiin varsin mielivaltaisesti eri palvelustehtäviin päivittäisten tarpeiden mukaan ja usein sotilaat toimivat yksin tai pienissä ryhmissä omista yksiköistään erotettuina.¹²⁶ Erityisesti tämä johti tilanteeseen, missä pretoriaaneille jäi vain vähän aikaa harjoitella sota-ajan vaatimia taitoja omissa yksiköissään ja tämän tilanteen voidaan arvioida vaikuttaneen myös pretoriaanien sotilaallisen taitotason laskuun tai ainakin pelkoon siitä, että näin voisi käydä. Keisari Claudius vastasi juuri tähän ongelmaan järjestämällä omalla hallintokaudellaan pretoriaaneille useita erilaisia mahdollisuuksia suuriin sotaharjoituksiin. Arenalla ja merinäytöksissä pretoriaanit saivat mahdollisuuden toimia omissa yksiköissään ja harjoitella osaltaan sodan ajan taitoja sekä tilanteita.

Teatterit ja näytännöt nähtiin usein sotilaiden ja kansan moraaliseen rappioon vaikuttavina tekijöinä. Tämä ei kuitenkaan estänyt keisarillista hallintoa asettamasta pretoriaaneja järjestyksenvalvontatehtäviin teattereihin ja areenoille tai käyttämästä pretoriaaneja itsenäisinä esiintyjinä areenoilla järjestettävissä taistelunäytöksissä. Järjestyksenvalvontatehtävien tavoin myös pretoriaanien näytäntöesiintymiset saattoivat välittää kansalle niitä poliittis-propagandistisia tavoitteita, joita keisarillinen hallinto piti tärkeänä. Esiintymisillä voitiin vahvistaa pretoriaanien omaa imagollista statusta Rooman asevoimien hierarkkisella huipulla olevana joukkona sekä välittää kansalle tiettyjä aatteita ja ajatuksia, joiden välittäminen auttoi ja vahvisti osaltaan myös keisarillisen dynastian valta-asemaa.

¹²⁴ Valtion sotilaallisen voiman osoituksista, ks Goldsworthy 2007, 26 - 27.

¹²⁵ Corbulon Syyriassa kohtaamien kaupunkisotilaiden avuttomuudesta, ks. viite 89. Pretoriaanisotilaiden palvelustason kritiikistä ja sotilaselämään kuuluvien rutiinien tasosta, ks. Tac. Hist. 2, 18-19: "*Certum erat Spurrinae (is enim Placentiam optine-bat) necdum venisse Caecinam et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem nec tris praetorias cohortiset mille vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obicere: sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillis-que ruere et retinenti duci tela intentare... Postquam in conspectu Padus et nox adpetebat val-lari castra placuit. is labor urbano militi insolitus contudit animos. tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortis circumfudisset.*"

¹²⁶ Goldsworthy 2005, 90 - 91.

2.4. *Pomerium* – Sotilailta kielletty alue

Tutkimuskirjallisuudessa esiintynyt ajatus pretoriaanien toimintakyvyttömyydestä prinsipaatin alkuvuosikymmenten Roomassa sekä käsitykset pretoriaanien Roomaan integroimisen vaikeuksista ovat perustuneet erityisesti kaupungin pyhien rajojen (*pomerium*) sakraliteettiin ja siihen liittyvään näkemykseen, että näiden rajojen sisäpuolella sotilaallinen käskyvalta (*imperium*) ei ollut voimassa.¹²⁷ Triumfi oli tässä suhteessa ainoa poikkeus, joka saattoi venyttää kaupungin pyhien rajojen sisäpuolisia alueita koskeneita ankaria sotilaskäskyvallan voimattomuuteen liittyviä normeja.

Pomeriumilla tarkoitettiin roomalaisten auguri-pappien määrittelemiä kaupungin pyhiä rajoja. *Pomerium* ei ollut kuitenkaan yhtenäinen, selvän alan muodostama alue. Pikemminkin se oli monimutkainen ja jopa tilkkutäkkimäinen alue Rooman vanhojen muurien sisä- ja ulkopuolella. Tästä syystä *pomeriumin* rajaamaa aluetta ei voida verrata lainkaan esimerkiksi kaupungin todellisiin rajapyykkeihin, muurien rajaamiin alueisiin tai kaupungin rakennuskannan valtaamiin vyöhykkeisiin. Titus Livius kuvaili *pomeriumia* seuraavanlaisesti:

Hän (Servius Tullius) ympäröi kaupungin vallilla, vallihautoilla ja muurilla ja siirsi ulommas pomeriumia. Ne jotka katsovat vain tämän sanan alkuperäistä merkitystä, tulkitsevat sen tarkoittavan `muurin takaista aluetta`.¹²⁸ Mutta kyseessä on pikemminkin muurin molemmin puolin oleva alue, rajapyykein merkitty vyöhyke, jollaisen etruskit muinoin kaupunkija perustaessaan pyhittivät lintuenteiden mukaan siihen mihin rakentaisivat muurin. Sen sisäpuolella eivät rakennukset saaneet ulottua muureihin asti, niin kuin nykyään useinkin tapahtuu, ja myös ulkopuolelle oli jätettävä jonkin verran maa-aluetta vapaaksi kaikista ihmisten toiminnoista. Asuminen ja kyntäminen oli tällä alueella kiellettyä ja sen roomalainen nimitys pomerium johtui yhtä hyvin siitä, että se oli muurin takana kuin siitä, että muuri oli sen takana.¹²⁹

Pomeriumin alkuperäisistä rajoista ei ole olemassa täydellistä selvyyttä.¹³⁰ Tiedämme kuitenkin, etteivät esimerkiksi Capitoliumin pohjoinen puolisko ja siihen kuulunut Arx-linna¹³¹ kuuluneet

¹²⁷ Keppie 1984, 153; Keppie 2000, 112; Grant 1974, 89; Aldrete 2004, 103; Bingham 1997, 25 - 26; Pollard 2007, 209.

¹²⁸ *Postmoerium* (muurin takainen alue).

¹²⁹ Liv. 1, 44: "ipse, ut loco dignitas fieret, habitat; aggere et fossis et muro circumdat urbem; ita pomerium profert. pomerium uerbi uim solam intuentes postmoerium interpretantur esse; est autem magis circamoerium, locus quem in condendis urbi-bus quondam Etrusci qua murum ducturi erant certis circa terminis inaugurato consecrabant, ut neque interiore parte aedificia moenibus continuarentur, quae nunc uolgo etiam coniungunt, et extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. hoc spatium quod neque habitari neque arari fas erat, non magis quod post murum esset quam quod murus post id, pomerium Romani appellarunt; et in urbis incre-mento semper quantum moenia processura erant tantum termini hi consecrati proferebantur."

¹³⁰ Antaya 1980, 185

pomeriumin alueen piiriin, sillä Arx oli jo varhaisessa vaiheessa miehitetty sotilasvartiostoin ja siellä täytyi näin ollen olla myös mahdollisuus sotilaskäskyjen täytäntöönpanoon. Alun perin Arxilta oli tähystetty Janiculum-kukkulan linnakkeen lippumerkkejä varoituksena mahdollisista hyökkäyksistä kaupunkia vastaan. Suuri Mars-kenttä (*Campus Martius*), jota kaavoitettiin ja rakennettiin ahkerasti myöhäistasavallankaudelta lähtien, ei myöskään kuulunut alun perin *pomeriumin* piiriin. Tälläkin alueella oli ollut tasavallan kaudella sotilaallista toimintaa, kun kutsunnoissa kerättyjä sotavoimia oli järjestetty kentällä ja valmisteltu sotatoimiin. Mitkään *Campus*-alueet Rooman kaupungin alueella ja sen lähistöllä eivät kuuluneet tasavallan kaudella *pomeriumin* piiriin, sillä niitä voitiin käyttää esimerkiksi sotilasjoukkojen järjestäytymispaikkoina ja hautausalueina, kuten Richardson on todennut.¹³²

Sandra Bingham on painottanut pretoriaanikaartin sotilaiden Roomaan sijoittamisen mullistavuutta, koska sotilaita ei ollut koskaan aiemmin majoitettu pysyvästi Rooman kaupunkiin.¹³³ Erityisesti *pomeriumin* tilkkutäkkimäisyydestä johtuen on kuitenkin varsin harhaanjohtavaa väittää, etteivät Rooman kaupungin asukkaat olisi tottuneet sotilaiden läsnäoloon jo tasavallan kaudella *pomerium*-rajoihin liittyvistä sakraliteettisäännöistä huolimatta. Tästä huolimatta monet pretoriaaneja tutkineet tutkijat ovat Binghamin tavoin viitanneet juuri tähän tekijään ja esittäneet tämän tekijän vaikuttaneen pretoriaanien Roomaan sijoittamispolitiikkaan.¹³⁴

Jo pelkästään *pomerium*-alueen epäyhtenäisyyden takia Rooman asukkaat olivat tottuneet jo tasavallan kaudella myös sotilaiden läsnäoloon tietyillä kaupunkialueilla Roomassa. Lisäksi viimeisen vuosisadan eKr. kaotitiset olot ja kansalaisotien vuodet¹³⁵ vaikuttivat myös osaltaan siihen, ettei sotilaiden läsnäoloa kaupungissa pidetty niin dramaattisena tapahtumana, kuin tutkimustraditiossa on annettu usein ymmärtää vanhoihin *pomeriumia* koskeviin säädöksiin nojautuen.

Viimeisellä vuosisadalla eKr. ja ensimmäisellä vuosisadalla jKr. *pomerium*-aluetta laajennettiin useaan otteeseen, ensin Mariuksen, sitten Julius Caesarin, Claudiuksen ja viimein Vespasianuksen

¹³¹ Arx oli Rooman Capitoliumin pohjoinen huippu, missä sijaitsi muun muassa. auguri-papiston enteiden tulkintapaikka, Juno Monetan temppeli ja valtion rahapaja.

¹³² Richardson 1980, 53.

¹³³ Bingham 1997, 26.

¹³⁴ Ks. viite 127.

¹³⁵ Viitataan tässä useisiin viimeisen vuosisadan eKr. tapahtumaketjuihin: Mariuksen, Sullan ja Cinnan kausiin sekä myöhemmin Caesarin ja Pompeiuksen ja lopulta Octavianuksen ja Marcus Antoniuksen kansalaisotiin.

toimesta.¹³⁶ Tätä on pidettävä todisteena sille, ettei *pomerium* ollut ainakaan täysin unohtunut menneisyyden jäännösprinsipi Roomassa. Antaya on kuitenkin esittänyt, että nykyiset *pomeriumiin* liittyvät tutkimukselliset ongelmat johtuvat osittain juuri siitä, etteivät roomalaisetkaan, kun he viimein ryhtyivät kirjoittamaan selostuksia *pomeriumista*, enää ymmärtäneet mikä *pomerium* todella oli.¹³⁷ Voimme tietenkin olettaa, että keisari ja pretoriaaniprefektit olivat pääasiallisesti tietoisia *pomeriumin* rajoista ja termiin sisältyvistä säädöksistä, mutta kuinka hyvin tavallinen kansa tunsi kaupungin pyhät rajat? Tähän kysymykseen on luonnollisesti mahdotonta saada täydellistä vastausta. Liviuksen varsin pitkä selostus *pomeriumia* koskevista säännöistä antaa kuitenkin olettaa, että *pomerium* tunnettiin yleisesti ottaen huonosti.

Liviuksen tarjoamien tietojen perusteella voidaan myös todeta, että joihinkin *pomeriumia* koskeviin vanhoihin sääntöihin suhtauduttiin hyvin leväperäisesti ja välinpitämättömästi jo myöhäisen tasavallan kaudella. Kaikkia *pomerium*-alueeseen liitettyjä tabuja ja periaatteita ei noudatettu tai vastaavasti valvottu tarkasti. Livius mainitsi ihmisten tulkinneen *pomeriumia* koskevia säädöksiä väärin ja rakentaneen esimerkiksi taloja usein kiinni muureihin, minkä piti olla kiellettyä jo *pomeriumia* koskevien sakraalisääntöjen mukaan. Toisaalta Tacituksen mukaan Claudiuksen uudet *pomerium*-rajat oli merkitty kaupunkiin näkyvästi uusilla rajapylväillä (*cippus*), mikä viittaa siihen, että pyhien rajojen rajapyykit olisivat olleet merkittynä kaupungissa selkeästi ainakin Claudiuksen kaudella.¹³⁸

Juuri Claudiuksen ja Vespasianuksen pyhien rajojen laajentaminen herättää mielenkiinnon pretoriaanien Rooman kaupungissa toimimisen kannalta. Esimerkiksi Palatium-kukkula, minne Rooman kaupunki alun perin oli myös perustettu, oli kuulunut pyhien rajojen sisään kaupungin perustamispäivistä lähtien. Yhden pretoriaanikohortin oli kuitenkin pystyttävä vuorollaan toimimaan tämän kukkulan alueella päivittäisessä pretoriaaneille määrätellyssä palatsipalveluksessa. Keisarit käyttivät Palatiumilla myös päivittäin sotilaallista *imperium*-käskyvaltaansa, antamalla aina aamuisin ja uudestaan iltaisin kaartin tribuunille uuden tunnussanan käytettäväksi. Tunnussanan

¹³⁶ Castren & Pietilä-Castren 2000, 439 ks. *Pomerium*.

¹³⁷ Antaya 1980, 185.

¹³⁸ Tac. Ann. 12, 24.

vastaanottanut kaartin tribuuni välitti puolestaan tunnussanan ja muut päivittäiset käskyt Palatiumilla palvelusta suorittavalle kohortille.¹³⁹

Tämä osoittaa, ettei *pomerium*-rajoja pidetty enää ensimmäisellä vuosisadalla jKr. esteenä pretoriaanikaartin toiminnalle kaupungissa. Muutoinkin on vaikea kuvitella, miksi Claudius ja Vespasianus olisivat laajentaneet *pomerium*-aluetta, mikäli tämä olisi tarkoittanut Roomassa jo tuolloin asemansa vakiinnuttaneen pretoriaanikaartin toimintamahdollisuuksien rajoittamista.

Todellisuudessa keisarien *pomeriumin* laajentamisessa oli kysymys keisarien halusta saavuttaa sotilaallista ja poliittista arvovaltaa kansan ja senaatin keskuudessa. Vain Rooman valtakuntaa laajentaneilla sotilaskomentajilla oli oikeus laajentaa myös Rooman pyhiä *pomerium*-rajoja. Erityisesti sairaalle Claudiukselle tämä tarjosi täydellisen mahdollisuuden oman sotilaallisen arvovallan kohotukselle. Niinpä hän teki vuonna 43 jKr. vaivalloisen retken Britannian rintamalle ja palasi puoli vuotta myöhemmin Roomaan triumfaattorin elkein. Tätä näytelmää seurasi pian Claudiuksen nimissä rakennetun triumfikaaren valmistuminen sekä *pomerium*-rajojen laajentaminen, mikä täydensi epäsoitilaallisena henkilönä tunnetun Claudiuksen uutta imagoa uskottavana valtakunnan hallitsijana ja sotavoimien ylipäällikkönä.¹⁴⁰

Edellä mainitut syyt todistavat *pomeriumin* sisäpuolisen alueen menettäneen ei-sotilaalliselle toiminnalle pyhitetyn merkityksensä jo viimeistään varhaiselle prinsipaatin kaudelle tultaessa, eikä *pomerium* alueen laajentaminen Claudiuksen ja Vespasianuksen hallintokausilla vaikuttanut myöskään suoraan pretoriaanikaartin palvelustehtävien kenttään tai kaartin näkyvyyteen kaupungissa. Tässäkin yhteydessä on hyvä muistaa, etteivät pretoriaanit olleet prinsipaatin Rooman ainoa sotilaallinen ryhmä, jotka toimivat valtakunnan pääkaupungin kaupunkialueella. Jo Augustus tuli perustaneeksi hallintokaudellaan Roomaan lukuisia sotilaallisia ja puolisoitilaallisia joukkoja, joihin voidaan lukea pretoriaanikohorttien lisäksi pretoriaanikaartin kanssa läheisessä yhteydessä ollut germaanikaarti ”*Germani corpores custodes*”, kolme ”poliisivoimina” toiminutta kaupunkikohorttia sekä kaupungin yövalvonnasta ja palotorjunnasta vastanneet seitsemän *vigiles*-kohorttia.¹⁴¹ Käytännössä kaikkien näiden joukkojen toiminta olisi muodostunut mahdottomaksi

¹³⁹ Palatsipalvelus määrittyi pretoriaanien tehtäväkuvaan jo Augustuksen hallintokaudella. Augustuksen kuoltua syyskuussa 14 jKr. Roomaan saavuttuaan Tiberiuksen ensimmäisiä tekoja oli ottaa pretoriaanikaarti haltuun, minkä jälkeen hän antoi pretoriaaneille uuden tunnussanan kaartin uutena komentajana, ks. Tac. Ann. 1, 7.

¹⁴⁰ Sotilaallisen johtasmistaidon osoittaminen ja uskottavan ylipäällikkyyden imagon luominen nähtiin erittäin tärkeäksi keisareille, ks. Goldsworthy 2006, 27.

¹⁴¹ Roomaan sijoitettujen sotilaallisten ja puolisoitilaallisten joukkojen määrästä ja sijoittelusta kts. Le Bohec 1989, 21-24. Aldrete 2004, 72.

prinsipaatin Roomassa, joka olisi edelleen pitänyt kiinni tiukasti ei-sotilaallisesta *pomerium*-alueesta.

2.5. Sotilaista vapaan kaupungin illuusio – pretoriaanien palvelusasukat

Tutkimuskirjallisuudessa on kiinnitetty usein huomiota pretoriaanien omalaatuiseen pukeutumistyyliin. Pretoriaanien palveluspuvustuksena olleen *togan* on katsottu antaneen pretoriaaneille siviilinomaisen toiminnan leiman sekä ylläpitäneen tehokkaasti keisarillisen hallinnon kansalle syöttämää illuusiota vapaasta tasavallasta.¹⁴² Vaikuttivatko pretoriaanien asuvalinnat kaartin näkyvyyteen ja synnyttivätkö ne todella illuusiota sotilaista vapaasta Roomasta, kuten tutkimustraditiossa on toisinaan esitetty?

Tiedot pretoriaanien pukeutumisesta perustuvat erityisesti Tacituksen kuvauksiin.¹⁴³ Tacituksen mukaan esimerkiksi Palatiumilla palatsivartiossa ollutta pretoriaaniosastoa kutsuttiin sen puvustuksen mukaisesti nimellä ”*cohors togata*” (togaan puettu kohortti).¹⁴⁴ Julius-Claudiusten dynastian aikaiset lähdetekstit eivät tarjoa tässä suhteessa minkäänlaista apua tai lisävalaistusta pretoriaanien kaupunkipalvelusvarustuksesta, mutta tästä huolimatta tutkimuskirjallisuudessa on vallinnut selvä yksimielisyys siitä, että pretoriaanien togiin perustuvan puvustuksen juuret olivat juuri prinsipaatin kauden alkuvuosina kehittyneessä Palatiumin palatsivartiossa ja keskushallinnon nimenomaisessa pyrkimyksessä pitää yllä illuusiota sotilaista vapaasta kaupungista.¹⁴⁵

Pretoriaanien sotilasvarusteet, kuten haarniskat, kilvet, keihäät ja muut suojarusteet olivat turvasäilössä *Castra praetoria*-linnoituksessa. Tacitus kertoo pretoriaanien sotilasvarusteiden säilytyksestä sekä viittaa siihen, että sotilaiden aseistamista ja toisaalta pääsyä asevarastoon valvottiin tarkasti. Keisari Othon valmistautuessa Vitelliuksen joukkoja vastaan käytäviin taisteluihin alkuvuonna 69 jKr. tapahtui Tacituksen mukaan seuraavaa:

Otho oli määrännyt seitsemännentoista kohortin tulemaan Ostian kaupungista Roomaan. Sen aseistaminen oli annettu pretoriaanitribuuni Varius Crispinuksen huoleksi. Hän pani käskyn

¹⁴² Grant 1974, 89; Rankov 1994, 5; Campbell 1994, 38.

¹⁴³ Tac. Hist. 1, 38; Tac. Ann. 16, 27.

¹⁴⁴ Tac. Hist. 1, 38: ”*nec una cohors togata defendit nunc Galbam sed detinet.*”

¹⁴⁵ Ks. viite 142.

*täytäntöön arvellen sen olevan turvallisinta silloin, kun kaartin leirissä oli hiljaista, sekä määräsi avaamaan asevaraston ja lastaamaan kohorttien ajoneuvot alkuyöstä. Ajankohta herätti kuitenkin epäluuloja, hyvä syy tulkittiin rikokseksi ja hiljaisuuden tavoittelusta kasvoi mellakka. Juopuneiden keskuudessa aseiden näkeminen herätti halun tarttua niihin.*¹⁴⁶

Ensimmäiseltä vuosisadalta jKr. peräisin oleva kuvamateriaali tarjoaa kirjallisten lähteiden tavoin vain vähän tietoja pretoriaanien kaupunkipalveluspuvustuksesta. Tämä johtuu osittain siitä, että pretoriaaneja kuvattiin vain harvoin julkisessa taiteessa ensimmäisellä vuosisadalla.¹⁴⁷ Joitakin esimerkkejä on kuitenkin olemassa ja eräs merkittävimmistä pretoriaaneja kuvaavista marmorireliefeistä on niin sanottu *Cancelleria*-reliefi, joka esittää Roomaan Tonavan rintamalta palaavaa tai rintamalle lähtevää keisari Domitianusta, jonka saattueena toimii joukko pretoriaanikaartin sotilaita.¹⁴⁸ Reliefipaneelit kuuluivat keisari Domitianuksen rakennuttamien uusien monumentaalirakennusten kokonaisuuteen Rooman Mars-kentällä, mahdollisesti erääseen Domitianuksen kaarirakennelmaan.¹⁴⁹ Tässä tapauksessa myös reliefin sotilaat voidaan varmuudella identifioida pretoriaaneiksi heidän kantamien kilpien koristeaiheiden perusteella. Kilvet on koristeltu tähdillä, puolikuilla ja auringoilla. Nämä symbolit olivat tulleet pretoriaaneille tyypillisiksi koristeaiheiksi keisari Caligulan hallintokaudella, kun Caligula oli Germanian sotaretkensä yhteydessä luovuttanut pretoriaaneille tämänkaltaisin koristeaiheiden tyyliteltyjä seppeleitä.¹⁵⁰

Cancelleria-reliefin pretoriaanit ovat varustautuneet tunikaan ja ponchomaiseen *paenula*-asusteeseen. *Paenula*-asuste oli alun perin peräisin Alppien alueelta, mutta sen käyttö yleistyi lopulta erityisesti sotilaiden keskuudessa, jotka käyttivät asustetta muun muassa sadetta ja tuulta vastaan.¹⁵¹ Kaulojen ympärillä reliefin sotilailla on villaiset huivit (*focale*), jotka peittivät *paenula*-vaatteen avoimen kaula-aukon. Jaloissa pretoriaaneilla on sotilaille perinteisesti kuuluvat sotilassaappaat (*caligae*). Tämän lisäksi yhdellä näistä sotilaista näkyy selvästi sotilaille ominainen roikkuvien nahkakoristein kirjailtu vyö (*cingulum militare*), joiden käyttö yleistyi juuri

¹⁴⁶ Tac. Hist. 1, 80: ”*septimam decimam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat; armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is quo magis vacuus quietis castris iussa exequeretur, vehicular cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet. tempus in suspitionem, causa in crimen, adfectatio quitis in tumultum evaluit, et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere.*”

¹⁴⁷ Flower 2001, 626

¹⁴⁸ Domitianus palasi Roomaan myöhään syksyllä 83 jKr., joten reliefi on valmistunut mahdollisesti jonkin verran tämän tapahtuman jälkeen. Domitianuksen kuoleman jälkeen keisarin pää irrotettiin reliefistä ja tilalle muotoiltiin keisari Nervan profiilia muistuttava pää vuosien 96–97 tienoilla.

¹⁴⁹ Jones 1992, 84. Reliefin alkuperäisestä sijainnista, ks. **Kuvaliitteet kuva 2.**

¹⁵⁰ Suet. Cal. 45, 1. Eräissä pretoriaanisotilaille kuuluvissa hautamonumenttien reliefeissä on niin ikään nähtävissä kilpiä, jotka on koristeltu puolikuilla ja tähti koristein. ks. CIL 6, 2602, 2742. *Cancelleria*-reliefissä esiintyvistä pretoriaanien koristeaiheista, ks. **Kuvaliitte kuvat 4 ja 5.**

¹⁵¹ *Paenulan* käytöstä ks. Rankov 1994, 28; Goldsworthy 2005, 118–119.

ensimmäisellä vuosisadalla jKr. Sotilaat eivät ole sonnustautuneet sotilashaarniskoihin tai kypäriin, mutta kantavat silti käsissään keihäitä ja koristeellisia kaartilaisten kilpiä. Flower on esittänyt *Cancellaria*-reliefin pretoriaanien olevan esitettynä varustuksessa, johon kaartilaiset sonnustautuivat toimiessaan keisarin saattueena Rooman kaupungin ulkopuolella.¹⁵² Hyvin samankaltaisessa varustuksessa pretoriaanit on esitetty myös vuonna 102 jKr. rakennetun Puteolin kaaren marmorireliefeissä, joissa pretoriaanit on esitetty puolestaan keisari Trajanuksen saattojoukkona.

Flower on myös esittänyt *Cancellaria*-reliefissä esiintyvien pretoriaanien vaatetuksen perustuneen osittain pyrkimykseen esittää pretoriaanit siviilinomaisessa kontekstissa.¹⁵³ Rankov on puolestaan esittänyt vastaavanlaisen ajatuksen pretoriaanien toga-puvustuksen symbolisesta merkityksestä luoda illuusiota kaartilaisten siviilinomaisesta toiminnasta Rooman kaupunkialueella.¹⁵⁴ Pretoriaanien toga-palveluspukua täydensivät *caligae*-saappaat, togan alle puettu tunika sekä niin ikään togan poimujen alle kiinnitetty palvelusmiekkä (*gladius*), joka oli huotrassa pretoriaanin oikealla kyljellä ja jonka kaartilainen saattoi vetää esille tarvittaessa oikealla kädellään.¹⁵⁵ Flowerin ja Rankovin mukaan pretoriaanien puvustus pyrki luomaan kansalle kuvaa pretoriaanien siviilinomaisesta toiminnasta.

Flowerin ja Rankovin näkemys on kuitenkin mielestäni osittain puutteellinen ja vaatii lisäselvitystä. Todellisuudessa pelkät togat eivät onnistuneet naamioimaan pretoriaaneja siviileiksi, vaan heidät saattoi yhä tunnistaa eri tavoilla sotilaiksi esimerkiksi heidän palvelustoimintansa, puvustuksensa erilaisten yksityiskohtien ja esimerkiksi hiustyylin ansiosta. Togat olivat muuttuneet periaatteen kaudelle siirryttäessä hyvin muodollisiksi juhla- ja virkamiesvaatteeksi, joita roomalaiset käyttivät vain erityisen virallisissa tilaisuuksissa ja esimerkiksi erilaisten juhlien yhteydessä. Tähän viittaa myös Rankov.¹⁵⁶ Vaatekappale oli varsin epäkäytännöllinen, mutta edelleen näyttävä merkki Rooman kansalaisuudesta. Asusteen oman historiallisen kehityskaaren huomioon ottaen onkin syytä olettaa, että pretoriaanit nousivat asuineen ainoastaan paremmin esiin Rooman kaduilla kulkiessaan, kuin että he olisivat sulautuneet togiensa kanssa kaupungin plebeijimassojen sekaan. Myös

¹⁵² Flower 2001, 636.

¹⁵³ Flower 2001, 635.

¹⁵⁴ Rankov 1994, 5.

¹⁵⁵ Pretoriaanien palveluspuvustuksesta, ks. Rankov 1994, 31. Kaikki roomalaiset sotilaat kantoivat kaikentyypisiä *gladius*-miekköitä oikealla kyljellä. Poikkeuksen muodostivat ainoastaan centuriot ja ehkä muut ylemmät upseerit. Myöhemmätkin kokeet ovat osoittaneet, että oikealla kyljellä riippuva *gladius* oli helppo vetää esiin myös oikealla kädellä. Tämä periaate esti myös miekan mahdollisen takertumisen kilpeen, kun roomalaiset sotilaat olivat täydessä taisteluvälikäytössä. Miekan kantotavasta, ks. Goldsworthy 2005, 134.

¹⁵⁶ Rankov 1994, 31.

sotilaiden käyttämät *caligae*-jalkineet paljastivat heti käyttäjänsä sotilashenkilöiksi.¹⁵⁷ Tähän yksityiskohtaan viittaa myös Neron hallintokaudella kirjoittanut ja pääosin Roomassa elänyt hovivaikuttaja Petronius Arbiter kirjoittamassaan satiirisessa seikkailuromaanissa *Satyricon*:

[L]askin tuon tuostakin käteni koston vihityn miekan kahvalle. Silloin minuun kiinnitti huomionsa muuan sotilas – liekö sitten ollut joutilas kuljeksija vai yön turvin toimiva murhamies – ja sanoi: ”Kuuleppas toveri, mihin legioonaan ja kenen centuriaan kuulut?” Naama värähtämättä heitin hänelle keksimäni centurion ja legioonan nimen, mutta hän sanoi: ”Kerro sitten, miksi teidän joukoissanne sotilaat kuljeskelevat pehmeät sandaalit jalassa.” Kun ilmeeni ja epäröintiäni paljastivat valheeni, hän käski minun luopua aseestani ja välttää vastedes hankaluuksia. Näin menetin aseeni ja samalla mahdollisuuteni koston, joten palasin majataloon.¹⁵⁸

Caligae- kengät olivat korkeavartiset nahkasaappaat. Pretoriaanien jalassa tällaiset jalkineet esiintyvät muun muassa juuri Vatikaanin *Cancellaria*-reliefissä. Vuonna 13 eKr. laaditussa *Ara Paciksen* marmorireliefisarjassa esiintyy myös yksi henkilö tämänkaltaisiin sotilassaappaisiin sonnustautuneena ja hän erottuu näin myös selvästi muusta reliefisarjaan veistetyistä juhlakulkueesta.¹⁵⁹

Lopulta on todettava, että pretoriaanien toga-asujen tarkoitus oli juuri päinvastainen kuin on yleensä esitetty. Käsittelen liktori-instituutiota tarkemmin tuonnempana, mutta tässä yhteydessä on tehtävä jo yksi asian kannalta merkittävä vertaus liktoreihin. Marietta Horster on esittänyt liktorien (*lictiores*) palveluspuvun, joka oli pretoriaanien kaupunkipalveluspuvun tavoin virkamiestoga, toimineen tehokeinona virkamiehen oman näkyvyyden lisäämiseksi. Liktorien pukeutuessa virkamiehen oman virkapuvun kaltaiseen pukuun, virkamiehen seurue muodosti kuvan yhtenäisyydestä. Virkamiehen edustaman valtiovallan läsnäolo muuttui näin yhä näkyvämmäksi.¹⁶⁰ Pretoriaanien palveluspuvustuksen pyrkimys oli täysin samanlainen. Sillä pyrittiin valtiovallan ja valtakunnan arvovaltaisimpien jäsenien näkyvyyden ja vaikutusvallan (*auctoritas*) tehostamiseen niissä paikoissa, missä *princeps* tai muut dynastian jäsenet liikkivat.

¹⁵⁷ Speidel 1994, 103.

¹⁵⁸ Petron. 82: ”*haec locutus gladio latus cingor, et ne infirmitas militiam perderet, largioribus cibis excito vires. mox in publicum prosilio furentisque more omnes circum-eo porticus. sed dum attonito vultu efferatoque nihil aliud quam caedem et sanguinem cogito frequentius-que manum ad capulum, quem devoveram, refero, notavit me miles, sive ille planus fuit sive nocturnus grassator, et 'quid tu' inquit 'commilito, ex qua legio-ne es aut cuius centuria?' cum constantissime et centu-rionem et legionem essem ementitus, 'age ergo' inquit ille 'in exercitu vestro phaecasiati milites ambulant?'.*”

¹⁵⁹ Tämä sotilassaappaisiin sonnustautunut henkilö on identifioitu yleensä Drusus vanhemmaksi eli keisari Tiberiuksen isoveljeksi, joka vuonna 13 eKr. toimi Illyrian sotavoimien komentajana. Henkilöiden identifioinnista *Ara Pacis*-alttarissa sekä erilaisten jalkineiden merkityksistä, ks. Rossini 2006, 50-53, 66. Erilaisten jalkineiden symbolisesta merkityksestä käyttäjänsä sosiaalisen aseman merkinä ja ilmentäjänä, ks Zanker 1988, 212. Drusus *Ara Paciksen* reliefisarjassa, ks. **Kuvaliite kuva 11.**

¹⁶⁰ Horster 2008, 334.

2.6. Luvun johtopäätökset

Pretoriaanien prinsipaatin palvelustehtävien, *pomerium*-alueen merkityksen sekä pretoriaanien palveluspuvustukseen liittyvän symboliikan puntarointi osoittavat selvästi, ettei pretoriaanien näkyvyyttä pyritty Roomassa vain rajoittamaan. Pikemminkin pretoriaanien näkyvyyttä pyrittiin rakentamaan määrätietoisesti ja vahvistamaan lukuisilla eri toimilla. *Pomerium* oli menettänyt prinsipaatin kaudelle tultaessa siihen muinoin liitetyn ei-sotilaallisen toiminnan funktionsa. Lisäksi *pomerium*-alueen alkuperäinen tilkkutäkkisyys oli tehnyt sotilaiden läsnäolosta Rooman kaupungin alueella näkyvää ja tavanomaista jo tasavallan kaudella.

Eräs vahva roomalaisen kirjallisuuden topos oli esittää kaupunki ja kaupunkitilaan kuuluneet ilmiöt moraalialia ja terveitä elämäntapoja murentavina ilmiöinä. Erityisesti ongelmakohtina nähtiin teatterit ja muut juhlanäytännöt. Pretoriaanit toimivat kuitenkin näkyvässä roolissa kaupungin lukuisissa juhlanäytännöissä ja kisoissa, jotka vaativat suurten osallistujajoukkojen takia tehokasta järjestyksenvalvontaa. Tämän lisäksi pretoriaanit tekivät myös omia esiintymisiä areenoilla erilaisten juhlanäytäntöjen yhteydessä, vaikka areenaa on yleensä pidetty orjille ja sotavangeille varattuna alueena. Esiintymiset arenalla saattoivat kuitenkin edesauttaa myönteisen julkisuuskuvan rakentumista ja luoda kaartille myönteistä näkyvyyttä, mikäli tapahtuma osattiin järjestää oikein. Samalla kaartin areena-esiintymiset saattoivat toimia keisarillisen hallinnon omia poliittis-propagandistisia tavoitteita edistävinä tapahtumina, joilla voitiin esitellä Rooman sotilasmahtia ja keisarin asemaa näiden sotilasvoimien uskottavana ylipäällikkönä. Hallinnon innokkuus vierottaa pretoriaaneja näytännöistä oli ensimmäisellä vuosisadalla jKr. hyvin laimeaa ja kenties näkyvin Senecan ja Burruksen tekemä yritys poistaa pretoriaanit juhlanäytäntöjen järjestyksenvalvontatehtävistä jäi hyvin lyhytikäiseksi kokeiluksi. Pretoriaaneja tarvittiin näkyvässä roolissa eri kisojen järjestyksenvalvontatehtäviin ja tässä suhteessa sotilaiden läsnäolo kisoissa nähtiin myös kaupungille tarpeellisena ja hyödyllisenä.

Nämä kaikki tehtävät loivat pretoriaanikaartille tietynlaista näkyvyyttä Rooman kaupungissa. Tätä näkyvyyttä ei pyritty selvästikkään peittelemään. Edes pretoriaanien palveluspuvustuksen tarkoituksena ei ollut naamioida kaartilaisia näkymättömäksi Rooman kaduilla kulkevaksi yksiköksi. *Toga*-puvustuksesta huolimatta pretoriaanit voitiin identifioida varsin vaivatta sotilaksi Rooman kaupungin alueella. Naamioinnin sijaan pretoriaanien palveluspuvustus toi pretoriaanit itseasiassa yhä näyttävämmin esiin, sillä palveluspuvustuksen tarkoituksena oli vahvistaa erityisesti

saattue-tehtävien yhteydessä keisarin ja muiden dynastian jäsenten edustaman valtiovallan ja keisarillisen henkilön arvovallan läsnäoloa.

Keisarillisen hallinnon painottaman vapaan tasavallan ideologian ei voida katsoa näin rajoittaneen pretoriaanien näkyvyyttä varhaisen prinsipaatin Roomassa. Kuten olen osoittanut, pretoriaaneille rakennettiin voimakkaasti tietynlaista näkyvyyttä Julius-Claudiusten Roomassa jo Augustuksen hallintokauden vuosista lähtien. Augustuksen aloittama vapaan tasavallan retoriikka oli kuitenkin todellista. Tästä johtuen seuraavaksi merkittäväksi kysymykseksi nouseekin, miten keisarillinen hallinto onnistui ja pyrki käytännössä yhdistämään vapaan tasavallan ideologian ja näkyvän pretoriaanikaartin samaan poliittiseen ohjelmaansa? Toisin sanoen millaista imagoa pretoriaanien ympärille hallinnon toimesta pyrittiin rakentamaan varhaisen prinsipaatin Roomassa. Tähän kysymykseen pureudutaan työn seuraavassa luvussa.

3. Pretoriaanien imagon rakentuminen

Tämän luvun päämääränä on syventyä pretoriaaneja koskeviin imagon rakentumiskysymyksiin. Tutkimuksen kohteena ovat ennen kaikkea kysymykset siitä, millaista julkista imagoa pretoriaanikaartille pyrittiin luomaan keisarillisen hallinnon toimesta, mutta myös se millaista imagoa keisarillinen hallinto halusi välittää kansalle ja senaatille itsestään pretoriaanien avulla. Keskityn tässä luvussa erityisesti pretoriaanien henkivartiosto-statukseen. Pretoriaanien imagoa on rakennettu tutkimustraditiossa läpi 1900-luvun ja yhä 2000-luvun alussa pääasiassa keisareiden henkivartiostotoiminnan kautta ja kaartin toiminnan pääpainon on katsottu keskittyneen pääasiassa keisarin ja keisarillisen perheen hengen suojelemiseen.¹⁶¹

En lähde argumentoimaan sitä vastaan, että *princepsin* ja hänen perheensä suojeleminen ei olisi kuulunut olennaisella tavalla pretoriaanien toimenkuvaan. Lähtökohtanani kuitenkin on, että liiallinen pretoriaanien henkivartiosto-statukseen keskittyminen tarjoaa kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta aivan liian mustavalkoisen ja kapean kuvan pretoriaanikaartin toiminnasta ja tarkoituksesta prinsipaatin Roomassa. Toisin sanoen näkemys pretoriaaneista keisarin

¹⁶¹ Pretoriaanien imagon rakentuminen keisarin henkikaartina, ks. Durry 1938, 278; Grant 1974, 89; Campbell 1984, 109 - 110; Keppie 1984, 153; Le Bohec 1989, 20; Bingham 1997, 73; Pollard 2007, 208; Bingham 2012, 1.

henkivartijoina luo vääristyneen kokonaiskuvan pretoriaaneista ja vasta tämän näkemyksen laajentaminen ja jopa kyseenalaistaminen tarjoaa mahdollisuuden avartaa ja syventää pretoriaanikaartista saatavaa kokonaiskuvaa.

Aloitan tämän luvun pohtimalla, miten pretoriaanit haluttiin esittää kansalle ja senaatille keisarillisen hallinnon toimesta varhaisen prinsipaatin Roomassa? Esiteltiinkö pretoriaanit kansalle keisarin henkivartiostona vai rakennettiin pretoriaanien julkista imagoa mahdollisesti toisenlaiselle pohjalle? Samalla pohdin vapaan tasavallan ideologiaa sekä tasavallan kauden aikaisten perinnäistapojen vaikutusta prinsipaatin pretoriaanikaartin imagon kehitykseen.

Pyrin myös paljastamaan pretoriaanien ja keisarillisen hallintodynastian välisten suhteiden ulottuvuuksia. Tältä osin käsittely keskittyy myös niihin tekijöihin, joilla keisarillisen dynastian ja pretoriaanikaartin välisiä suhteita pyrittiin muokkaamaan ja erityisesti siihen miten keisarillinen hallintodynastia pyrki käyttämään pretoriaaneja hyväkseen omassa hallintopropagandassaan. Henkilöhistoriallisella nostan luvun näkyvimmäksi esimerkiksi Julius-Claudiusten dynastian merkittävän hahmon, Germanicuksen ja pohdin hänen erityisen merkityksekkäältä vaikuttavaa suhdettaan pretoriaaneihin. Germanicus oli hyvin suosittu Julius-Claudiusten dynastian jäsen armeijan keskuudessa ja hänen suhteellisen varhainen kuolemansa uransa huippuhetkellä vahvisti entisestään häneen kohdistuneita vuolaita suosionosoituksia. Tärkeimmät Germanicukseen liittyvät pohdintani kohdistuvatkin hänen jälkimaineeseen ja siihen, miten keisarillinen hallinto käytti Germanicuksen suosiota ja mainetta hyväkseen luodessaan ja ylläpitäessään suhteitaan armeijaan, erityisesti pretoriaanikaartiin.

3.1. Tasavallan perinteet pretoriaanien imagon rakentamisessa

Augustus oli hyvin tietoinen kansalaisotien aikana hankkimistaan vihollisista sekä siitä poliittisesta oppositiosta, joka ei tukahtunut täydellisesti koskaan hänen elämänsä aikana.¹⁶² Roomalaisten politiikka oli perustunut aina vahvaan meritokratiaan ja järjestelmän aiheuttaman kilpailun paineet olivat purkautuneet erityisesti viimeisellä vuosisadalla eKr. rajuina väkivaltaisuuksina. Perinteisessä tasavaltalaisessa mielessä liikaa valtaa saavuttaneet yksilöt olivat ongelmatapauksia ja tämä oli koitunut lopulta esimerkiksi Gaius Julius Caesarin tuhoksi. Roomalaisten poliittisen järjestelmän vakiintuneet perinteet ja pelisäännöt velvoittivat Augustusta kuitenkin tekemään julkisia esiintymisiä lukuisissa erilaisissa tilaisuuksissa. Augustuksen ja hänen seuraajiensa oletettiin tekevän runsaasti esiintymisiä kansalaisille niin juhlanäytännöissä, kisoissa, valtiollisissa juhlakulkueissa, uskonnollisissa seremonioissa, kaduilla kuin senaatin istunnoissakin. Kaikki nämä esiintymiset loivat potentiaalisen uhan keisarin henkilökohtaiselle turvallisuudelle, jonka vastapainoksi pretoriaanit kehittyivät, muun muassa Campbellin mukaan, keisarin hengen suojelusta vastaavaksi yksiköksi.¹⁶³

Tutkimustraditio on painottanut vahvasti pretoriaanien imagollista asemaa keisareiden henkivartiokaartina.¹⁶⁴ Tähän näkemykseen on päädytty siksi, että Augustuksen on katsottu ymmärtäneen hänen oman ja seuraajiensa henkilökohtaisen turvallisuuden ja poliittisen selviytymisen vaativan pretoriaanien kaltaisen uskollisen sotilasvoiman olemassaoloa, jonka oli oltava jatkuvasti *princepsin* käytettävissä. Toisaalta myös pretoriaanien päivittäiset palvelustehtävät Palatiumin palatsivartiossa sekä keisarillisen dynastian jäsenten saattue-tehtävät viittaavat selvästi keisarillisen dynastian turvallisuuden valvontaan.¹⁶⁵

Saattue-tehtävien sekä palatsipalveluksen lisäksi eräs Tacituksen tekstikohta viittaa selvästi pretoriaanien konkreettiseen toimintaan keisarien henkivartijoina prinsipaatin kauden alussa. Tacituksen mukaan senaattori Quintus Haterius oli pahoittanut Tiberiuksen mielen eräässä syksyllä

¹⁶² Bingham 1997, 22.

¹⁶³ Campbell 1984, 109 - 110.

¹⁶⁴ Ks. viite 161.

¹⁶⁵ Campbell 1984, 114. Myös Palatiumin palatsivartio perustui osaltaan siihen, että keisarillisen perheen jäsenillä oli jatkuvasti käytössään pretoriaaneja, jotka saattoivat muodostaa saattueen keisarillisen perheen jäsenille näiden poistuessa Palatiumin alueelta kaupungin muihin osiin tai sen ulkopuolelle. Palatium muodostui tärkeimmäksi keisarillisten asuntojen ja palatsien alueeksi Julius-Claudiusten kaudella muun muassa siksi, että sekä Augustus että Tiberius olivat syntyneet kyseisellä kukkulalla sijainneissa taloissa.

14 jKr. järjestetyssä senaatin istunnossa pian Augustuksen kuoleman jälkeen. Kun Haterius saapui tämän jälkeen Tiberiuksen asunnolle pyytämään anteeksi aiempaa esiintymistään, onnistui hän vahingossa kompastumaan ja kaatamaan samalla myös Tiberiuksen maahan. Palatiumilla palatsivartiota suorittaneet pretoriaanit olivat hetkessä Hateriuksen kimpussa ja miltei surmasivat senaattorin luullessaan tämän käyvän Tiberiuksen päälle tarkoituksella.¹⁶⁶ Tämä osoittaa, että pretoriaaneista oli muovailtu jo prinsipaatin alkuvaiheilla tehokkaita henkivartijoita, joiden tärkeänä tehtävänä oli keisarillisten perheenjäsenten hengen suojeleminen.

Pretoriaanit voidaankin ymmärtää helposti keisareiden henkivartijoiksi, mikäli tarkastelun huomio kiinnittyy pretoriaanikaartin konkreettisiin ja päivittäisiin tehtäviin palatsivartiostona sekä saattuejoukkoina. Kaartin imagon tutkimisen kannalta on kuitenkin olennaista keskittyä pohtimaan konkreettisten palvelustehtävien sijaan sitä, minkälaisena pretoriaanit esitettiin keisarillisen hallinnon toimesta Rooman kansalle ja senaatille. Haluttiinko kaarti esittää kansalle ja senaatille henkivartiostona vai olivatko kaartin henkivartioitehtävät pikemminkin pretoriaaneille kulissien takana määrättyjä tehtäviä?

Vuonna 32 jKr. senaattori Togonius Gallus teki senaatissa aloitteen, jonka mukaan keisarin tulisi saapua jatkossa kaikkiin senaatinistuntoihin 20 miehen vahvuisen ja miekoin varustautuneen henkikaartin kanssa. Caprilla tuolloin ollut Tiberius vastasi Galluksen aloitteeseen lähettämällä senaatin luettavaksi vuorostaan kirjeen, missä hän esitti Galluksen esityksen hylättäväksi. Tiberiuksen mukaan hän ei pitänyt omaa elämäänsä elämisen arvoisena jos sitä oli ase-in varjeltava.¹⁶⁷

Seuraavana vuonna Tiberius teki senaatille kuitenkin varsin vastakkaiselta vaikuttavan esityksen, missä hän ilmoitti toivovansa, että pretoriaaniprefekti Macro sekä eräät muut kaartin upseerit saapuisivat hänen kanssaan tulevaisuudessa senaatin istuntoihin.¹⁶⁸ Esimerkiksi Sandra Bingham on arvioinut tämän aloitteen toimineen näpättyksenä senaatille ja osoituksena Tiberiuksen arvostuksesta pretoriaaneja kohtaan.¹⁶⁹ Selitys ei tunnu kuitenkaan täysin uskottavalta ja kattavalta. Oman näkemykseni mukaan Tiberiuksen aloitteen ei voida katsoa koskevan tai tarjoavan vastauksia

¹⁶⁶ Tac. Ann. 1, 13: "*constat Haterium, cum deprecandi causa Palatium introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum quia Tiberius casu an minibus eius inpeditus prociderat.*"

¹⁶⁷ Tac. Ann. 6, 2: "*neque sibi vitam tanti si armis tegenda foret. Haec adversus Togonium verbis moderns neque <ut> ultra abolitionem sententiae suaderat.*"

¹⁶⁸ Tac. Ann. 6, 15: "*dein redditis absentiae causis admodum vagis flexit ad graviora et offensiones ob rem publicam coeptas, utque Macro praefectus tribunorumque et centurionum pauci secum introirent quoties curiam ingrederetur petivit.*"

¹⁶⁹ Bingham 1997, 63-64.

varsinaisen pretoriaanikaartin imagon rakentamiseen, sillä aloitteen päähuomio oli prefekti Macrossa ja *praefectus praetorio*-viranhaltijan auktoriteettiaseman vahvistamisessa. Käytännössä Tiberiuksen vuoden 33 jKr. ehdotus oli täysin symbolinen. Tiberius oli vetäytynyt Caprille, eikä säädöstä ollut varmaankaan koskaan tarkoitus saattaa käytännössä voimaan. Tästä johtuen säädöksen pääasiallisena tarkoituksena olikin vankistaa vielä varsin tuoreen pretoriaaniprefekti Macron vaikutusvaltaa (*auctoritas*) ja uskollisuutta Tiberiusta kohtaan Sejanuksen salaliiton aiheuttamien myllerrysten jälkeisessä Roomassa.¹⁷⁰

Togonius Galluksen vuonna 32 jKr. esittämän lakiesitykseen liittyvien tapahtumien perusteella keisarillisen propagandan kansalle syöttämä ideaali tuli kuitenkin selvästi esille. Keisari oli kansalainen (*princeps*), eikä halveksittava itämainen tyranni, jonka henkeä sotilaat tai henkivartijat jatkuvasti suojelivat.

Roomalaisessa ajattelussa henkivartiostojen juuret liitettiin usein Kreikkaan ja kreikkalaisten tyranniin mielivaltaisina nähtyihin hallintoihin. Diogenes Laertioksen mukaan ensimmäinen kreikkalainen tyranni, joka käytti henkivartijoita suojanaan, oli Korintin tyranni Periandros (tyrannina 627 – 587 eKr.), joka laskettiin joskus antiikin seitsemän viisaan joukkoon, mutta jonka jälkimainetta hallitsivat silti pääasiassa kertomukset hänen hallintonsa julmuuksista ja mielivaltaisuuksista.¹⁷¹ Eräänlaisena huonon tyrannin malliesimerkkinä roomalaiset pitivät myös Syrakusan tyranni Dionysiosta (tyrannina 405 – 367 eKr.), jonka valta oli perustunut merkittäviltä osin italialaisten, Pohjois-Italian kelttien ja kreikkalaisten palkkasotilaiden sekä henkivartioston voimaan. Cicero kuvailikin Dionysioksen elämää kaikin tavoin halveksittavaksi, koska hän ei voinut luottaa kehenkään paitsi sotilaisiinsa, jotka vartioivat häntä ympäri vuorokauden hänen omilta kansalaisiltaan.¹⁷²

Senaattori Togonius Galluksen lakiehdotuksen ja Tiberiuksen siihen antaman vastauksen perusteella onkin oletettava, ettei pretoriaaneja mainostettu kansalle ja senaatille keisarin tai tämän

¹⁷⁰ Seager on katsonut vuoden 33 jKr. säädöksen taustalla olleen erityisesti Macron ja Tiberiuksen välisten suhteiden lähentäminen, ks. Seager 1972, 194. Quintus Naevius Cordus Sutorius Macro toimi pretoriaanikaartin prefektinä vuosina 31 - 38 jKr. Hänet nimitettiin pretoriaaniprefektin virkaan välittömästi aiemman prefekti Sejanuksen teloituksen jälkeen ja Macrolla oli tärkeä rooli pretoriaanikaartin yhteyden ylläpitäjänä ja Tiberiuksen uutena luottomiehenä. Sejanusta oli syytetty vallankaappaukseen tähtäävistä hankkeista vuonna 31 jKr., jolloin prefekti oli vastaanottanut konsulin viran sekä saanut viimein Tiberiukselta luvan avioitua Julius-Claudisuten dynastiaan kuuluvan Livillan kanssa.

¹⁷¹ Diog. Laert. 1, 98.

¹⁷² Cic. Tusc. 5, 58: ”*sed is quos ex familiis locupletium servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, et quibusdam convenis et feris barbaris corporis custodiam committebat. ita propter iniustam dominates cupiditatem in carcerem quodam modo ipse se incluserat.*”

suvun jäsenten henkivartiostona, vaan pretoriaanien imagoa oli pyritty jo tuossa vaiheessa rakentamaan selvästi muilla tavoin. Tästä johtuen on myös syytä olettaa, että pretoriaanien julkisuuskuva oli ainakin tältä osin muuttunut kansalaisotien vuosista, jolloin pretoriaaniryksiköt oli nähty varsin yksiselitteisesti sotilasjoukkoja kentällä komentavan *imperator*-ylipäällikön henkikaartina ja telttajoukkona.¹⁷³

Erilaisten henkivartiostojen käyttö linkitettiin roomalaisessa ajattelussa usein itämaisiin tyranneihin, mutta roomalaisessa historiankirjoituksessa oli myös omat kertomuksensa roomalaisten omasta menneisyydestä ja suhteista henkivartiostoihin. Esimerkiksi Titus Livius kirjoitti omassa historiateoksessaan miten Rooman ensimmäistä kuningasta Romulusta olivat rakastaneet kaikkein eniten sotilaat ja miten hän oli pitänyt myös rauhan vallitessa yllä 300 miehen vahvuista *celeris*-joukoiksi kutsuttua henkivartiostoa.¹⁷⁴ Tämän henkivartioston ylläpito oli Liviuksen mukaan vaikuttanut mahdollisesti Romuluksen ennenaikaiseen kuolemaan ja Michael Speidel on jopa ehdottanut, että Augustus kieltäytyi arvonimestä *Romulus* juuri pretoriaanikaartin ja *Germani corporis custodes* yksiköiden Roomaan sijoittamisen johdosta. Näiden joukkojen ylläpito rauhanajan Roomassa yhdisti Augustuksen Romuluksen jälkimaineen huonompaan puoliskoon.¹⁷⁵

Kansalaisotien pretoriaanijoukkojen sijaan prinsipaatin kauden keisarillinen hallinto saattoi kuitenkin nojautua pretoriaanien imagon rakennuksessa myös erääseen toiseen, niin ikään tasavaltalaiseen perinteeseen. Kansalaisotien vuosina taisteluihin aktiivisesti osallistuneiden pretoriaaniosastojen lisäksi Roomassa oli toiminut jo suhteellisen varhain myös toisenlaisia pretoriaanijoukkoja. Viimeisellä vuosisadalla eKr. senaatti oli ryhtynyt nimittämään erityisiä pretoriaaniryksiköjä myös provinssien maaherrojen käyttöön. Tämänkaltaisissa tehtävissä tasavallan ajan pretoriaanit olivat toimineet paitsi maaherrojen henkilökohtaisina suojakaarteina, auttaneet myös maaherroja provinssien siviilihallinnollisissa ja oikeudenhoitoon liittyvissä tehtävissä.¹⁷⁶

¹⁷³ Pretoriaanit sana juontaa juurensa sanaan *praetorium*, joka viittaa ylipäällikön käytössä olleeseen teltaan, joka toimi ylipäällikön majoitustilana sekä armeijan esikuntarakennuksena. Pretoriaanit olivat siis alun perin ylipäällikön telttajoukkoja.

¹⁷⁴ Liv. 1, 15: "*trecentosque armatos ad custodiam corporis quos Celeres appellavit non in bello solum sed etiam in pace habuit.*"

¹⁷⁵ Speidel 1994, 17.

¹⁷⁶ Esimerkiksi Ciceron tekstien pohjalta tiedämme Verreksen matkanneen Sisilian maaherraksi vuonna 70 eKr. pretoriaaniosaston saatelemana. Samoin Ciceron veljen Quintus Ciceron käytössä oli pretoriaaniosasto, hänen toimiessaan vuonna 59 eKr. Cilician maakunnan maaherrana. ks. Cic. Verr. 2, 2, 31: "*dedi stipend, frumento, legatis, pro quaestore, cohort praetoriae his mill sescenta triginta quinque milia quadringentos decem et septem nummos.*" Cic. Ad Q. 1, 1, 12: "*Atque [inter nos] eos quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa res publica*

Augustuksen ja myöhemmän prinsipaatin kauden pretoriaaneja ei ole kenties syytä verrata suoraan tasavallan kauden maaherrojen pretoriaaneihin, mutta esimerkiksi Lawrence Keppie ja Sandra Bingham ovat katsoneet tasavallan kauden pretoriaanien antaneen selviä vaikutteita prinsipaatin kauden pretoriaanikaartin toiminnalle.¹⁷⁷ Tämä on merkittävä huomio pretoriaanien imagon rakentamisen kannalta. Provinssien maaherrojen pretoriaanit olivat toimineet maakuntien pääkaupungeissa lähellä maaherrojen istuimia ja olivat muotoutuneet tästä johtuen oleelliseksi osaksi provinssien hallintokoneistoa. Augustuksen Roomaan sijoittamille pretoriaaneille kävi monessa mielessä samalla tavoin. Järjestyksenvalvontaan, palojentorjuntaan ja muihin "poliisitehtäviin" lukeutuvia toimia riitti runsaasti miljoonakaupungiksi kasvaneessa Roomassa ja näitä tehtäviä suorittavia joukkoja tarvittiin pääkaupungissa kokoajan lisää.¹⁷⁸

Jo pelkästään järjestyksenvalvontaan keskittyneille joukoille oli Roomassa kysyntää, sillä viimeisen vuosisadan eKr. tapahtumat olivat osoittaneet Rooman kaupungin olevan hyvin räjähdysaltista aluetta erilaisille levottomuuksille. Suetonius totesi Rooman olleen erilaisten rikollisjärjestöjen ja liigojen temmellyskenttänä Augustuksen noustessa viimein Rooman hallitsijaksi Antoniuksen ja Kleopatran kuoleman jälkeen.¹⁷⁹ Pretoriaanikaartille vakiintuneet uudet virkatehtävät Julius-Claudiusten hallinnoimassa Roomassa viittaavat vahvasti siihen, että keisarillisen pretoriaanikaartin imagoa pyrittiin luomaan ja rakentamaan tasavallan kauden maaherrojen pretoriaanien pohjalle, joiden tehtävät olivat painottuneet siviilihallinnollisten tehtävien hoitoon sekä yleiseen järjestyksenvalvontaan provinssien alueella.

dumtaxat finibus iis praestabis quos ante praescripsi. quos vero aut ex domes-ticis convictionibus aut in necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent,"

¹⁷⁷ Bingham 1997, 22; Keppie 2000, 101.

¹⁷⁸ Aldrete 2004, 72.

¹⁷⁹ Suetoniuksen mukaan erilaiset liigat ja rikollisjärjestöt olivat pesiytyneet Rooman kaupunkiin viimeisen vuosisadan eKr. levottomuuksia täynnä olevien kansalaisotien vuosikymmenten aikana. Suetoniuksen mukaan Augustus pyrki puhdistamaan kaupunkia sotilasyksiköiden läsnäololla. ks. Suet. Aug. 32. Kaupungin katujen partiointi ja turvallisuus delegoitiin kaupunkikohorttien *cohortes urbanae* vastuulle.

3.2. Tavoitteena dynastialle uskollinen kaarti

Myöhäistasavallan Roomassa oli pidetty ongelmallisena sitä, etteivät sotilaat enää palvelleet senaattia ja kansaa, vaan niitä komentajia joiden palvelukseen he rekrytoituivat.¹⁸⁰ Gaius Julius Caesarilla oli ollut poikkeuksellisen tiivis ja erityislaatuinen suhde niihin sotilaisiin, joita hän oli sotilasuransa varrella komentanut ja sotilaille pitämässään puheissa Caesar oli käyttänyt usein sotilaista (sotilaita ja ylipäällikköä läheisesti toisiinsa linkittävää) sanaa *commilitones* (sotilastoverit tai taistelutoverit).¹⁸¹

Kansalaissotien päätyttyä Augustus kuitenkin kielsi kaikissa virallisissa yhteyksissä *commilitones*-sanan käytön itseltään ja muilta keisarillisen perheen jäseniltä. Keisarillisen perheen arvokkuus sekä vallitseva rauhantila vapauttivat Augustuksen sotilaiden liiallisesta miellyttämisestä. *Commilitones*-sanan käytön lopettaminen oli yksi konkreettinen osoitus Augustuksen uudesta politiikasta valtakunnan sotilaita kohtaan.¹⁸² Tämä oli tärkeää Augustuksen politiikassa omaksutun rauhanpropagandan takia. Kansalaissotien jälkeen syntyneen rauhan ja uuden hallinnon arvokkuuden takia Augustus halusi vältellä sotilaiden liiallista mielistelyä julkisuudessa. Uuden valtiovallan piti esiintyä niin sanotusti rauhanomaisessa asussa ja tarjota kansalaisille kuva vakaasta hallinnosta, joka ei perustunut sotilastyranniaan tai sotilaiden jatkuvaan lahjontaan.¹⁸³

Augustus esiintyi kansalle rauhanruhtinaana, joka suojeli Rooman tasavaltalaisen järjestelmän tasapainoa sitä häiritseviltä häiriötekijöiltä, jotka saattoivat pahimmillaan suistaa valtakunnan uusien sisällissotien kurimukseen. Tämän propagandistisen kulissin takana kuitenkin myös Augustus ymmärsi hänen perheensä vallan perustan olevan edelleen armeijan tuessa. Niinpä myös Augustus jatkoi epävirallisissa yhteyksissä *commilitones*-sanan käyttöä ja myöhemmin sana palasi myös viralliseen käyttöön keisarillisissa puheissa.¹⁸⁴ Vahvojen uskollisuussiteiden luominen armeijaan oli näin ollen edelleen ratkaisevan tärkeää prinssiä Roomassa. Julkisuuden valokeilan ulkopuolella myös Augustus halusi painottaa omaa sotilastoverisuhdettaan palveluksessaan oleviin

¹⁸⁰ Esimerkiksi myöhäistasavallan kaudella vaikuttaneet Caesarin surmaajat Brutus ja Cassius pyrkivät painottamaan Rooman armeijan sotilaiden kuuluvan valtiolle, ei yksittäisille komentajille, ks. esimerkiksi App. 4, 98.

¹⁸¹ Esimerkiksi Appianoksen historiateoksen pohjalta on oletettu myös, että sana *commilitones* on ollut varsin yleisessä käytössä eri sotilaskomentajien keskuudessa myöhäisen tasavallan ja kansalaissotien kaudella. Caesarin *commilitones* -sanan käytöstä ks. Suet. Iul. 67, 2; 68, 1; App. 2,72; 3,65; 4, 90.

¹⁸² Suet. Aug. 25, 1.

¹⁸³ Campbell 1984, 34. Esimerkiksi sotilaille tehty rahalahjoitukset pienenevät radikaalisti Augustuksen hallintokaudella kansalaissotien vuosien rahalahjoitusten summiin verrattuna.

¹⁸⁴ Julkisissa yhteyksissä sana *commilitones* palasi käyttöön mahdollisesti Caligulan tai Claudiuksen toimesta. *Commilitones*-sanan käytöstä, ks. Campbell 1984, 34-35.

sotilaisiin ja esiintyä heidän toverinaan sekä hyväntekijänä. Tämä koski myös pretoriaaneja, joiden kanssa Augustus oli jatkuvasti tekemisissä Rooman kaupungissa. Tähän viittaa myös eräs Suetoniuksen kommentti:

*Augustus itse kirjoittaa kutsuneensa (illalliselle) miehen, jonka talossa hän vieraili ja joka oli palvellut hänen (pretoriaanien) speculatores-joukoissa.*¹⁸⁵

Keisarin ja pretoriaanien välisiä suhteita rakennettiin luonnollisesti monilla vastaavanlaisilla ja julkisuuden kentän ulkopuolella tapahtuneilla teoilla, mutta tämän työn yhteydessä on syytä keskittyä juuri julkisuuden kenttään, joka määritteli pretoriaaneista muodostunutta kokonaiskuvaa. Pretoriaaneilla oli merkittävä rooli valtakunnan symbolista yhteyttä ja hallitsijaan kohdistuvaa horjumatonta uskollisuutta kuvaavana joukkona. Pretoriaaneja oli pyritty käyttämään hallinnon propagandapoliittisena pelivälineenä välittömästi kansalaisotien päättymisen jälkeen, kun Octavianus ei ollut antanut hajottaa Actiumin ja Alexandrian tapahtumien jälkeen Marcus Antoniuksen komentoa aiemmin kuuluneita pretoriaaniosastoja. Sen sijaan Octavianus oli muodostanut oman keisarillisen pretoriaanikaartinsa rungon sekä hänen omista kansalaisotien pretoriaanikohorttien veteraaneista, että Marcus Antoniuksen komennossa olleista pretoriaaneista.¹⁸⁶ Kahden *triumvirin* pretoriaanijoukkojen yhdistämisen propagandistinen viesti kansalle oli selkeä. Kyseessä oli näytävä osoitus Octavianuksen armosta, kansalaisotien lopullisesta päättymisestä sekä siitä, että Octavianus oli onnistunut viimein palauttamaan Julius Caesarin komentamien Rooman armeijoiden yhteyden entiselleen. Italiassa pretoriaanit esiintyivät näkyvänä esimerkkinä ja ikään kuin pienoismallina Rooman armeijasta, jonka palautettu yhtenäisyys symboloi koko Rooman valtakunnan sotavoimien yhteyttä.

Keisarillinen hallintokoneisto teki prinsipaatin alkuajoista lähtien kaikkensa tiivistääkseen keisarin ja pretoriaanikaartin välisiä suhteita ja vahvistaakseen pretoriaanien luottamusta ja uskollisuutta vallalla olevaa dynastiaa kohtaan. Pretoriaanit on nähty usein Rooman sotilashistoriassa Rooman armeijan eliittisotilasyksikkönä.¹⁸⁷ Tämä näkemys ei ole täysin perätön, sillä monet tekijät viittaavat siihen, että pretoriaaneista pyrittiin luomaan Rooman sotilashierarkian huipulla oleva joukko-

¹⁸⁵ Suet. Aug. 74, 1: "*ipse scribit, inuitasse se quondam, in cuius uilla maneret, qui speculator suus olim fuisset.*". Suetoniuksen mainitsema sotilas kuului yksikköön *Speculatores Augusti*, joka oli yksi osa pretoriaanikaartia. Tämän yksikön sotilaat olivat valikoituja ratsusotilaita, jotka toimivat muun muassa keisarin saattuejoukkoina. *Speculatores-joukkojen organisaatiosta*, ks. Speidel 1994, 33-34.

¹⁸⁶ Rankov 1994, 5.

¹⁸⁷ kts. esimerkiksi Binghamin vuonna 2012 ilmestynyt pretoriaaneja koskeva kokonaisteos: *The Praetorian Guard: A Concise History of Rome's Elite Special Forces*.

osasto. Heidän palkkauksensa oli kolminkertainen legioonalaisiin verrattuna¹⁸⁸, palvelusaika oli lyhyempi¹⁸⁹ ja palvelusajan jälkeiset eläke-etuudet¹⁹⁰ ja muut sotilaille jaettavat ylimääräiset palkkiot muita sotilasyksiköitä selvästi parempia.¹⁹¹ Sekin tosiasia, etteivät pretoriaanit juuri osallistuneet konkreettisiin sotilastoimiin rintamalla Julius-Claudiusten dynastian kaudella voidaan nähdä eliittisotilasryhmälle kuuluvana etuna. Pretoriaanien ei tarvinnut liata käsiään vereen tavallisten legioonalaisten tavoin. Heidän palvelustoimensa olivat korkeammissa päämäärissä.

Pretoriaanien ja keisarillisen perheen välistä tiukkaa kytkössuhdetta tuotiin esille myös niissä monissa keisarillisissa juhlaseremonioissa, joissa pretoriaanit esiintyivät paraatikatselmuksissa keisarin edessä tai joissa pretoriaaneille myönnettiin keisarien nimissä rahapalkkioita (*praemia*) uskollisesta palveluksesta.¹⁹² Tämän lisäksi esimerkiksi keisarilliset hautajaisseremoniat olivat suuria väkijoukkoja puoleensa vetäviä tapahtumia, joissa keisarillinen dynastia saattoi käyttää hyväkseen tilannetta, osoittaakseen kansalle pretoriaanien horjumattoman uskollisuuden vallassa olevaa hallintodynastiaa kohtaan. Esimerkkinä tästä nostan esille syksyllä 14 jKr. järjestetyt keisari Augustuksen hautajaiset, jotka ovat varhaisen keisarikauden hautajaisista myös kaikkein parhaiten dokumentoidut.¹⁹³ Augustuksen hautajaisissa, joiden järjestelyistä ja sisällöstä Augustus oli itse vastannut, oli vahva sotilaallinen leima.¹⁹⁴ Ennen varsinaisia hautajaisia kaikkiaan neljäkymmentä pretoriaanikaartin sotilasta ja upseeria olivat kantaneet Augustuksen ruumiin nähtäville julkiselle paikalle.¹⁹⁵ Tacitus mainitsee puolestaan sotilaiden näkyvän läsnäolon itse hautajaisseremonioiden yhteydessä ja käyttää tapahtumaa hyväkseen kuvaillessaan vapaan tasavallan tuhoa suhteessa uuden keisarillisen hallinnon esiintuloon:

Hautauspäivänä sotilaita oli kaikkialla aivan kuin vartiassa. Tämä aiheutti paljon ivailua niiden keskuudessa, jotka olivat itse nähneet tai kuulleet vanhemmiltaan siitä päivästä, jolloin itsevaltiuden ollessa vasta alullaan oli tehty epäonnistunut yritys palauttaa tasavaltalainen vapaus ja jolloin Caesarin murha oli näyttänyt toisista kehnolta, toisista erittäin ansiokkaalta teolta. Nyt, sanottiin, vanha keisari näytti tarvitsevan sotilaiden apua jotta hänet voitaisiin

¹⁸⁸ Pretoriaanien palkkauksesta, ks. Cass. Dio. 53, 11; 55, 23.

¹⁸⁹ Pretoriaanien palvelus kesti 16 vuotta. Pretoriaanien palvelusajasta, ks. Cass. Dio 54, 25, 6.

¹⁹⁰ Pretoriaanien eläke-etuuksista, ks. Cooley 2009, 180 - 181.

¹⁹¹ Sotilaiden ja pretoriaanien eläkekassasta kts. Res Gestae 17, 2: *et M(arco) Lepido et L(ucio) Ar[r]unti[i]o co(n)s(ulibus) in aerarium militare, quod ex consilio m[eo] co[ns]titutum est, ex [q]uo praemia darentur militibus qui vicena [aut plu]ra sti[pendi]a emerruissent, HS milliens et septing[e]nti[ens] ex pa[t]rim[onio] [m]eo detuli.*

¹⁹² Ks. esimerkiksi Cass. Dio 59, 2, 1; Tac. Ann. 1, 8; Suet. Aug. 101, 2; Suet. Claud. 10, 2.

¹⁹³ Suet. Aug. 99; Tac. Ann. 1, 8; Cass. Dio. 56, 33, 34, 42.

¹⁹⁴ Campbell 1984, 39.

¹⁹⁵ Suet. Aug. 99: *“id quoque magis praesagium quam mentis deminutio fuit, siquidem totidem milites praetoriani extulerunt eum in publicum.”*

*rauhassa haudata, huolimatta siitä, että hän oli kauan hallinnut ja että oli ennakolta huolehdittu perijöidenkin hyväksikäytöstä vapaan valtiollisen elämän kukistamiseksi.*¹⁹⁶

Cassius Dio kuvailee myös pretoriaanien osallistumista näyttävään hautajaisseremoniaan. Seremonian alkuosassa koko pretoriaanikaarti kiersi keisarin polttoroviorakennelman ja ne sotilaat, jotka olivat vastaanottaneet Augustukselta kunniamerkkejä tai seppeleitä sotilaallisista ansioistaan, heittivät nämä kunniamerkit näyttävästi roviolle. Tämän jälkeen itse polttorovion sytyttämisestä vastasivat lopulta pretoriaanikaartin centuriot.¹⁹⁷

Keisarin kuolema oli toki tilanne, jolloin keisarillisen dynastian oli syytä pelätä levottomuuksien puhkeamista ja jopa vallankumouksia. Tämä oli yksi merkittävä syy valjastaa pretoriaanit oleelliseksi ja näyttäväksi osaksi keisarillisia hautajaisseremonioita. On pidettävä todennäköisenä, että pretoriaanit osallistuivat merkittävässä roolissa jo esimerkiksi Agrippan vuonna 12 eKr. järjestettyihin hautajaisiin, jotka noudattivat Augustuksen suunnitelmien mukaisesti varsin samanlaista muotokaavaa kuin hänen omat hautajaisensa vuosia myöhemmin.¹⁹⁸ Myöhempien keisareiden hautajaisissa pretoriaanit näyttelivät poikkeuksetta aina merkittävää roolia. Muiden dynastian jäsenten hautajaisissa pretoriaanit eivät välttämättä olleet aina mukana näkyvässä roolissa, mutta myös tätä tapahtui. Esimerkiksi vuonna 19 jKr. järjestetyissä Germanicuksen hautajaisseremonioissa sekä keisari Caligulan sisaren Drusillan hautajaismenoissa vuonna 38 jKr. pretoriaanit esiintyivät näyttävästi.¹⁹⁹

Kaartin palvelukseen astuessaan pretoriaanisotilaat vannoiivat sotilasvalan, missä he ilmoittivat puolustavansa ja suojelevansa paitsi keisaria, myös koko keisarillisen perheen henkeä ja turvallisuutta. Julius-Claudiusten dynastian loppukauden hovin lähipiirissäkin toiminut filosofi Epiktetos mainitsi, ettei pretoriaanisotilaan pitänyt arvostaa mitään keisarin hyvinvointia tärkeämmäksi.²⁰⁰ Pretoriaanien suhteiden muokkaus ei rajoittunut kuitenkaan vain keisariin, vaan pyrkimyksenä oli luoda koko keisarilliselle dynastialle uskollinen sotilasvoima. Tämä käy selväksi

¹⁹⁶ Tac. Ann. 1, 8: *“die funeris milites velut praesidio stetero, multum inridentibus qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis inprospere repetitae, cum occiscus dictator Caesar aliis pessimum aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potential, provisos etiam heredum in rem publicam opibus, auxilio scilicet military tuendum, ut sepulture eius quieta foret.”*

¹⁹⁷ Cass. Dio. 56, 33, 34, 42.

¹⁹⁸ Cass. Dio. 54, 28, 5.

¹⁹⁹ Tac. Ann. 3, 2, 4: *“igitur tribunorum centurionumque umeris cineres portabantur; praecedebant incompta signa, versi fascis... Dies quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur modo per silentium vastus, modo ploratibus inquires; plena urbis itinera, concludentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populous per tribus concidisse rem publicam.”* Cass. Dio. 59, 11; Suet. Cal. 24, 1-2.

²⁰⁰ Epikt. 1, 14–15.

eräästä Tacituksen tekstikohdasta, missä hän kuvailee Neron, Senecan ja Burruksen välisiä neuvotteluja Neron äidin Agrippinan surmaamisesta:

Voisivatko Burrus ja Seneca auttaa? Heidät herätettiin ja kutsuttiin välittömästi paikalle. Epätietoista on olivatko he edeltä käsin tietoisia asiasta. Kumpikin oli pitkän aikaa vaiti, sillä he eivät halunneet turhaan taivutella Neroa luopumaan yrityksestään. Mahdollisesti he myös uskoivat, että asioiden menneen niin pitkälle, että Nero tulisi tuhoutumaan ellei Agrippinan edelle ennätettäisi. Lopulta Seneca oli sen verran päättäväisempi, että, kääntyi Burruksen puoleen ja kysyi olisiko sotilaat määrättävä suorittamaan murha. Burrus vastasi, että pretoriaanikaarti oli uskollinen koko keisarisuvulle ja Germanicuksen muistolle eikä tulisi suostumaan mihinkään hirmutekoihin hänen jälkeläisiään vastaan.²⁰¹

Pretoriaanien uskollisuutta oli pyritty rakentamaan määrätietoisesti koko keisarillista dynastiaa kohtaan, vaikka *princeps* olikin pretoriaanien virallisena ylipäällikkönä aina myös kaartin näkökulmasta dynastian tärkein yksittäinen jäsen. Pretoriaanit olivat kuitenkin monessa suhteessa riippuvaisia koko dynastian olemassaolosta ja hyvinvoinnista. Kun muutamat pretoriaanikaartin upseerit päätyivät pretoriaanitribuuni Cassius Chaerean johdolla murhaamaan Caligulan tammikuussa 41 jKr., teki pretoriaanikaarti nopeasti aloitteen säilyttääkseen hallitsevan dynastian vallassa, kuljettamalla Caligulan sedän Claudiuksen pretoriaanikaartin leirin suojiin. Vain hetkeä myöhemmin koko kaarti antoi virallisesti tukensa Claudiuksen keisariudelle.²⁰²

Molemmat ensimmäisellä vuosisadalla jKr. tapahtuneet hallintodynastialliset romahdukset olivat pretoriaanikaartille vaikeita tapahtumasarjoja. Pretoriaanikaarti luopui tosin uskollisuudestaan keisari Neroa kohtaan pian sen jälkeen kun Nero oli ryhtynyt suunnittelemaan pakoa Roomasta Ostian kautta Egyptiin ja oli yrittänyt vedota joihinkin pretoriaanikaartin tribuuneihin ja centurioihin, jotta nämä saisivat kaartin seuraamaan keisaria hänen pakomatallaan.²⁰³ Neron vastaiseen Pison salaliittoon oli osallistunut myös jo runsaasti pretoriaanikaartin upseereita vuonna

²⁰¹ Tac. Ann. 14, 7: ”nisi quid Burrus et Seneca; quos expurgens statim acciverat, incertum an et ante gnaros. igitur longum utriusque silentium, ne inriti dissuaderent, an eo descensum credebant <ut>, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. post Seneca hactenus promptius <ut> respiceret Burrum ac sciscitaretur an militia imperanda caedes esset. ille praetorianos toti Caesarum domui obstrictos memoresque Germanici nihil adversus progeniem eius atrox ausuros respondit.”

²⁰² Ios. Ant. Iud. 19, 253; Ios. Bell. Iud. 2, 211-212. Rowe on pohtinut pretoriaanikaartilaisten motiiveja ryhtyä kannattamaan juuri Claudiusta seuraavaksi hallitsijaksi ja vetoaa myös dynastian säilyvyyden vaikuttaneen pretoriaanien valintaan, ks. Rowe 2006, 120.

²⁰³ Suet. Ner. 47, 1: ”ubi praemissis libertorum fidissimis Ostiam ad classem praeparandam tribunos centurionesque praetorii de fugae societate temptavit. sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno uero etiam proclamante: `usque adeone mori miserum est?`” Molemmat virassaolevat pretoriaaniprefektit olivat luopuneet jo tässä vaiheessa Nerosta. Tigellinus oli vetäytynyt syrjään tapahtumien keskimmästä ja Sabinus oli ryhtynyt neuvottelemaan vallanvaihdosta Galban kanssa.

65 jKr., mikä kertoo myös osaltaan kaartin upseeriston ja Neron välisistä hankalista suhteista.²⁰⁴ Tästä huolimatta Neron kuoleman seurauksena tapahtunut Julius-Claudiusten dynastian sortuminen aiheutti pretoriaanikaartissa levottomuutta ja huolta tulevaisuudesta, mihin myös Tacitus selvästi viittaa:

*Kaupungissa oleva sotaväki, joka oli jo pitkään vannonut uskollisuutta keisareille, oli hylännyt Neron pikemminkin taitavan vaikuttamisen kuin oman harkintansa vuoksi. Se oli näet ymmärtänyt, ettei se saisi Galban nimissä luvattua rahalahjaa, eikä edes suurilla ansioilla tai palkkioilla saavuttaisi samaa asemaa rauhan aikana kuin sodassa. Sotaväki ymmärsi myös, ettei se saisi entisenlaista suosiota palvellessaan keisaria, joka oli valittu legioonien keskuudessa.*²⁰⁵

Dynastian sortumisen haitat vaikuttivat selvästi pretoriaanikaartiin, jonka koko olemassaolo prinsipaatin Roomassa oli tuohon hetkeen asti rakentunut erityiselle uskollisuussuhteelle Julius-Claudiusten hallintodynastiaa kohtaan.

Pretoriaanien vahvan dynastiauskollisuuden pohjalta on myös helppo selittää pretoriaaniprefekti Nymphidius Sabinuksen toimia Neron kuolemaa seuranneina viikkoina. Sabinus, joka oli nimitetty pretoriaaniprefektiksi vuonna 65 Pison salaliiton jälkeen, oli luonut kesällä 68 jo hyvissä ajoin neuvotteluyhteydet Galban agentteihin. Hän oli luvannut Galballe, että pretoriaanikaarti luopuisi Neron hallinnon tukemisesta ja oli yrittänyt tämän lupauksen vastineeksi neuvotella itselleen jatkokauden pretoriaaniprefektin virassa Galban alaisuudessa. Kun Roomaan saapui Neron kuoleman jälkeen kuitenkin viesti, että Galba oli nimittänyt oman läheisen neuvonantajansa Cornelius Lacon uudeksi pretoriaaniprefektiksi, teki Nymphidius Sabinus uhkarohkean yrityksen nousta itse keisariksi pretoriaanien tuella.²⁰⁶ Tässä hankkeessaan Sabinuksella oli käytössään yksi valttikortti: hän ilmoitti julkisesti olevansa Caligulan poika. Sabinuksen äiti Nymphidia oli ollut vapautettu orja ja väittämän mukaan myös yksi Caligulan rakastajattarista. Sabinus pyrki kaikin tavoin vakuuttamaan pretoriaanijoukot ja kansan Julius-Claudiaanisesta sukuperimyksestään, ja esimerkiksi Caligulan ja Sabinuksen ulkonäköjen vertailuja pidettiin eräänä todisteena sukukytöksestä. Sekä Caligula että Sabinus olivat pitkiä ja samalla tavoin synkkäilmeisiä.²⁰⁷

²⁰⁴ Pretoriaanien osallisuudesta Pison salaliiton tapahtumiin ja pretoriaanikaartin upseerien rankaisemisesta, ks. Tac. Ann. 15, 65-68.

²⁰⁵ Tac. Hist. 1, 5: "*Miles urbanus longo Caesarum sacramento imbutus et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace quem in bello locum praeventamque gratiam intellegit apud principem a legionibus factum*"

²⁰⁶ Plut. Galba 8-14.

²⁰⁷ Plut. Galba 9, 1; Tac. Ann. 15, 72: "*consularia insignia Nymphidio. Quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladum erit. igitur matre libertina ortus quae corpus decorum inter servos libertosque*

Nymphidius Sabinus pyrki vetoamaan pretoriaaneissa erityisesti kaartin vanhaan uskollisuussiteeseen Julius-Claudiusten dynastiaa kohtaan sekä siihen tuntemattomuuden pelkoon ja epävarmuuteen, joka vaivasi kaartilaisia dynastian romahdustilassa. Sabinus ei onnistunut kuitenkaan lopulta olemaan tarpeeksi vakuuttava. Tilanne oli vaikea: Galban joukot lähestyivät Roomaa ja Sabinuksen henkilökohtainen tausta oli lopulta liian epämääräinen, jotta hän olisi voinut esiintyä vakavastiotettavana Julius-Claudiusten dynastian jäsenenä sekä vallanperijänä. Hän ei onnistunut saamaan tarpeeksi kannattajia ja hänet surmattiin viimein pretoriaanien toimesta kaartin leirissä Galban vihollisena. Epävarmuutta huokuvassa tilanteessa pretoriaanit yrittivät ostaa Galban luottamuksen puolelleen Sabinuksen hengellä.²⁰⁸

Flaviusten dynastian sortuminen vuonna 96 jKr. oli samalla tavoin vaikea hetki pretoriaaneille. Kun Marcus Cocceius Nerva nimitettiin Domitianuksen kuoleman jälkeen uudeksi hallitsijaksi, pretoriaanit vaativat äänekkäästi Nervaa rankaisemaan niitä, jotka olivat syyllistyneet salaliittoon Domitianuksen henkeä vastaan. Kun Nerva ei reagoinut pretoriaanien vaatimuksiin, marssi pretoriaaniprefekti Casperius Aelianus sotilaiden kanssa Palatiumille ja painosti Nervan lopulta väkisin allekirjoittamaan teloitusmääräykset niille miehille, jotka olivat osallistuneet avainhenkilöinä Domitianuksen surmaamiseen.²⁰⁹

Keisarilliset hallintodynastiat tekivät kaikkensa vahvistaakseen pretoriaanikaartin ja keisarillisen perheen välistä yhteyttä ja uskollisuutta. Kaartin uskollisuutta rakennettiin kulissien takana, mutta myös monilla julkisilla toimilla, joiden tavoitteena oli painottaa kaartin erityisasemaa. Kaartille myönnetty suuret rahalahjoitukset suoritettiin usein julkisesti, mikä loi keisarista kuvaa anteliaana hallitsijana mutta vahvasti myös kaartin imagollista asemaa Rooman sotalaitoksen hierarkisella huipulla olevana joukkona, sillä pretoriaanien rahalahjoitukset olivat käytännössä aina huomattavasti suurempia kuin legioonalaisten saamat palkkiot (*praemia*). Keisarilliset seremoniat toimivat puolestaan tehokkaana keinona esittää kansalle konkreettisesti keisarin ja pretoriaanien välisen uskollisuussidoksen vahvuus. Sotilaiden näkyvä läsnäolo erilaisissa seremonioissa palveli tarkoin harkittuja päämääriä. Keisarillissa hautajaisseremonioissa keisarin ja pretoriaanien välistä suhdetta pyrittiin tuomaan erityisesti esille, sillä dynastian tavoitteena oli varmistaa

principum vulgaverat, ex G. Caesare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et torvo vultu erat, sive G. Caesar, scortorum quoque cupiens, etiam matri eius inlusit"

²⁰⁸ Plut. Galba 14.

²⁰⁹ Cass. Dio. 68. 3, 3; Suet. Dom. 23, 1: "*Occisum eum populus indifferenter, miles grauissime tulit statimque Diuum appellare conatus est, paratus et ulcisci, nisi duces defuissent; quod quidem paulo post fecit expostulatis ad poenam pertinacissime caedis auctoribus.*"

vallanvaihdosten rauhallinen sujuvuus sekä toisaalta vahvistaa kaartin omaa uskollisuussidettä uutta hallitsijaa kohtaan.

3.3. *Proprius miles* - keisarin omat sotilaat

Tacitus viittaa pretoriaaneihin keisarin henkilökohtaisina sotilaina (*proprius miles*), luetteloidessaan valtakunnan sotavoimien vahvuutta Augustuksen kuoleman jälkeen.²¹⁰ Keisarien poliittinen retoriikka pyrki viittaamaan tähän myös selvästi. Prinsipaatin kaudelle siirryttäessä Rooman sotavoimat eivät olleet enää yksiselitteisesti Rooman kansan sotavoimia (*populi Romani exercitus*).²¹¹ Sen sijaan esimerkiksi Augustuksen *Res Gestae*-teoksen sanavalinnat kertovat selvää sanomaa siitä, kenen komennossa Rooman asevoimien haluttiin näyttää olevan. Sanamuodot *milites mei* (Minun sotilaani) ja *classis mea* (Minun laivastoni) esiintyvät näkyvästi *Res Gestae*-teoksen eri osissa ja kertovat osaltaan Rooman armeijan uudesta asemasta keisarin omina joukkoina.²¹²

Pretoriaanien kohdalla kaartilaisien asema keisarin omina sotilaina näyttää nousevan myös erityisen selvästi esille varhaisen prinsipaatin Roomassa. Hallitsijan ja pretoriaanien erityisestä suhteesta todistavat säilyneet pretoriaanisotilaiden palveluksesta vapauttamistodistukset (*diplomata*), joiden sanasisältö eroaa muutamissa kohdin selvästi laivaston ja *auxilia*-joukkojen saamista vapautusdiplomeista. Tutkimuskirjallisuuden piirissä on aiheuttanut keskustelua myös se, miksi pretoriaanikaartin sotilaille ylipäänsä myönnettiin *diplomata*-vapautuskirjat, koska legioonalaisille näitä ei myönnetty lainkaan. Apujoukkojen ja ulkomaalaisten *auxilia*-sotilaiden kohdalla tämänkaltaisten vapautuskirjojen myöntäminen on ymmärrettävää. Näiden joukkojen sotilaille myönnettiin palveluksen päätteeksi Rooman kansalaisoikeudet, mikä vaati erillisen asiakirjan olemassaolon. Pretoriaanien kohdalla tästä ei voinut olla kuitenkaan kysymys, sillä pretoriaanit olivat aina kansalaisia. Pretoriaanien kohdalla *diplomata*-asiakirjan myöntäminen onkin kenties nähtävä hallinnon erityisenä kunnianosoituksena kaartilaisille. Pretoriaanit olivat Rooman armeijan yksiköiden välisen arvohierarkian huipulla, mistä kertoo osaltaan se, että pretoriaanit saivat palveluksesta vapauduttuaan sekä *praemia* että *diploma* osoitukset kunniakkaasta palveluksesta.²¹³

²¹⁰ Tac. Ann. 4, 5: ”*quamquam insideret urbem proprius miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes*”

²¹¹ Santosuosso 2001, 90.

²¹² *Res Gestae* 15, 3; 26, 4.

²¹³ Pretoriaanien *diplomata* asiakirjojen luovutuksesta, ks. Campbell 1984, 439. Le Bohec 1994, 223.

Pretoriaanien vapautusasiakirjan sanasisältöön liittyi myös muihin *diplomata*-asiakirjoihin verrattuna ainutlaatuinen sana ”*tribui*” (Minä myönnän). Eri joukkoyksiköiden vapautusasiakirjoja vertailemalla nähdään, että keisari puhui ainoastaan palveluksesta vapautetuille pretoriaaneille yksikön ensimmäisessä persoonassa. Keisari toimi kyllä myös muissa vapautusasiakirjoissa varsinaisena vapautuksen tekijänä ja sotilaan eläkkeen myöntäjänä, mutta keisari on esitetty näissä tapauksissa aina yksikön kolmannessa persoonassa. Selvänä osoituksena siitä, että pretoriaanit olivat todella keisarin omia ja keisarin suorassa komennossa olevia joukkoja on myös se, ettei esimerkiksi pretoriaanikaartin prefektejä mainita koskaan pretoriaanien vapautusasiakirjoissa.²¹⁴

Monet muutkin tekijät viittaavat siihen, että pretoriaanit haluttiin esitellä suoraan keisarin omina sotilaina. Esimerkiksi palatsivartiota suorittaville pretoriaaneille annettu tunnussana, jota ei voinut keisarin lisäksi antaa ilman erikoisjärjestelyjä kukaan toinen, muistutti kaartilaisia päivittäin konkreettisella tavalla siitä, että keisari oli heidän ylin komentajansa. On myös syytä muistaa, että Augustus oli pitänyt kaartin komennon suoraan itsellään aina vuoteen 2 eKr. asti, jolloin hän oli viimein perustanut pretoriaaniprefektin viran kaartin hallinnon helpottamiseksi ja nimittänyt tähän tehtävään kaksi ritarisäätyistä henkilöä.²¹⁵ Pretoriaaniprefektejä on kuitenkin kutsuttu tutkimuskirjallisuudessa toisinaan perusteettomasti kaartin todellisiksi komentajiksi.²¹⁶ *Praefectus praetorio*-virka nousi tosin jo Julio-Claudiusten ajan Roomassa Egyptin prefektin viran ohella korkeimmaksi mahdolliseksi virkatehtäväksi, mihin ritarisäätyinen kansalainen voitiin nimittää.²¹⁷ Tästä huolimatta kaartin todellinen komento pysyi jatkuvasti keisarilla.²¹⁸ Tähän viittaavat niin keisarin pretoriaaneille Palatiumilla antamat tunnussanat kuin myös myöhemmältä prinsipaatin kaudelta peräisin olevat säilyneet *diplomata* asiakirjat, joiden sanasisältö viittasi nimenomaan keisariin pretoriaanikaartin virallisena komentajana.

Pretoriaanien korkeat palkat, palvelusedut, keisarilliselle perheelle tehdyt sotilasvalat, palatsivartiolle annetut tunnussanat sekä *diplomata*-asiakirjojen sanasisällöt olivat kaikki tekijöitä, joilla keisarillisen dynastian ja pretoriaanien välisiä suhteita pyrittiin lähentämään. Ennen kaikkea nämä olivat keinoja luoda dynastialle järkkymättömän uskollinen kaarti. Edellä mainitut tekijät olivat asioita, joilla keisarillisen dynastian ja sotilaiden välisiä suhteita rakennettiin kulissien takana.

²¹⁴ Campbell 1984, 111.

²¹⁵ Cass. Dio. 55, 10.

²¹⁶ Ks. esimerkiksi Watson 1969, 16.

²¹⁷ Pretoriaaniprefektin viran suhteesta Egyptin prefektin virkaan on kiistelty tutkimuksessa runsaasti. Pretoriaaniprefektin viran merkittävyyteen vaikutti aina osaltaan myös se, että prefekti kuului automaattisesti keisarin välittömään lähipiiriin. Varsin monet tutkijat ovat katsoneet pretoriaaniprefektin viran nousseen Egyptin prefektin viran ohi jo Caligulan hallintokaudella. ks. esim. Durry 1938, 140, 146; Grant 1974, 144; Hurley 1993, 107.

²¹⁸ Bingham 1997, 34.

Joka suhteessa näissä asioissa ei ollut siis kysymys julkisesta imagon rakennuksesta. Tosin voimme olettaa esimerkiksi kansan yleisesti tienneen pretoriaanien erityisistä palkkaeduista, sillä pretoriaaneille myönnetyt rahalahjoitukset tehtiin yleensä julkisesti ja julkisten juhlatilaisuuksien yhteydessä.²¹⁹

Pretoriaanien erityistä suhdetta valtaa pitävään hallintodynastiaan ja hallitsijaan rakennettiin kuitenkin myös julkisemmalla tavalla. Alkuvuonna 32 jKr. senaattori Junius Gallio teki senaatissa esityksen, että pretoriaanikaartissa palvelleille veteraanisotilaille annettaisiin oikeus istua teattereissa ritarisäädylle varatuilla tuoliriveillä. Keisari Tiberius ei ilahtunut kuitenkaan esityksestä ja kysyi tavanomaiseen ankaraan sävyynsä, mitä tekemistä Galliolla oli kaartin sotilaiden kanssa, jotka saivat ottaa käskyjä sekä lahjoituksia vastaan ainoastaan ylipäälliköltään, toisin sanoen siis Tiberiukselta itseltään.²²⁰ Tässä kannanotossaan Tiberius teki hyvin selväksi, että pretoriaanikaartin sotilas oli keisarin suoraan käskyvaltaan kuuluva, keisarin oma sotilas (*proprius miles*).

3.4. Germanicus linkkinä keisariperheen ja pretoriaanien välillä

Varhaisen prinssiäntin pretoriaanien imagonrakentumiskysymyksiä pohdittaessa ei voida sivuuttaa huomiotta Germanicuksen roolia pretoriaanien ja koko Rooman armeijan roolimallina. Erityisesti pretoriaanien intohimoinen suhtautuminen Germanicuksen muistoa kohtaan näyttää vaikuttaneen Tiberiuksen hallintokauden jälkeen merkittäväällä tavalla pretoriaanien ja keisarillisen perheen välisiin suhteisiin sekä osaltaan myös keisarillisen perheen jäsenten tapaan rakentaa omaa julkisuuskuvaansa.

Germanicuksen²²¹ perhe kuului Augustuksen Julius-Claudiusten hallintodynastian ytimeen. Germanicuksen äiti oli Antonia, joka oli puolestaan Marcus Antoniuksen ja Augustuksen sisaren Octavianin tytär. Germanicuksen isä oli puolestaan Nero Claudius Drusus, joka oli Augustuksen Livia-vaimon poika tämän aiemmasta liitosta patriisi Tiberius Claudius Neron kanssa. Germanicus

²¹⁹ Julkisesti tehdyistä rahalahjoituksista on olemassa lukuisia esimerkkejä Julio - Claudiuksen ja Flaviuksen Roomassa. Cass. Dio. 59, 2, 1; Tac. Ann. 1, 8; Suet. Claud. 10, 4.

²²⁰ Tac. Ann. 6, 3: ”At Iunium Gallionem qui censuerat ut praetoriani actis stipendiis us apiscerentur in quattuordecim ordinibus sedendi violenter increpuit, velut coram rogitant quid illi cum militibus quos neque dicta imperatoris neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset.”

²²¹ Tiberiuksen adoptoitua Germanicuksen Augustuksen kehotuksesta vuonna 4 jKr. hänen kokonimensä oli Germanicus Julius Caesar. Germanicusta kuvaava veistos, ks. **Kuvaliite kuva 10**.

oli perinyt *cognomen*-lisänimensä isältään Drusukselta, joka oli ensimmäisenä roomalaisena sotilaskomentajana edennyt Germaniassa Elbe-joelle asti ja saavuttanut ansioillaan lisänimen *Germanicus*. Augustuksen tyttären Julian ja Marcus Agrippan molempien poikien (Gaius ja Lucius Caesarin) kuoltua vuoteen 4 jKr. mennessä, Germanicus nousi Augustuksen vallanperimyslistalla uudeksi potentiaaliseksi vallanperijäkandidaatiksi.²²² Tämän jälkeen Germanicuksen poliittista ja sotilaallista uraa rakennettiin Augustuksen hallinnon loppuvuosina vauhdilla. Hänet nimitettiin konsuliksi vuonna 12 jKr. ja tämän jälkeen Reinin vastaisten legioonien ylipäälliköksi vuonna 13 jKr.²²³

Germanicus oli jo eläessään äärimmäisen suosittu sotilaiden keskuudessa ja pretoriaanien poikkeuksellisesta kiintymyksestä Germanicusta kohtaan on olemassa useita viitteitä. Keisarilliseen perheeseen kuuluvana sotilaskomentajana Germanicuksella oli Germanian rintamalla (vuosina 14 - 16 jKr.) komennossaan kaksi pretoriaanikaartin kohorttia²²⁴ sekä joitakin *Germani corporis custodes*-joukkoihin kuuluvia germaaniratsumiehiä.²²⁵ Kun Germanicukselle vuonna 17 jKr. myönnettiin lopulta triumfi hänen sotilaallisista saavutuksistaan Germaniassa, Tiberius määräsi toiset kaksi pretoriaanikaartin kohorttia marssimaan häntä vastaan Rooman pohjoispuolelle, ennen kuin Germanicus ehtisi saapua joukkoineen kaupunkiin. Pretoriaanien keskuudessa syntyi kuitenkin kiistaa siitä, mitkä olisivat ne kaksi kohorttia, jotka saisivat vastaanottaa kunnian toimia Germanicuksen saattojoukkona tämän saapuessa Roomaan. Lopulta Tiberiuksen oli taivuttava kaartin toivomukseen ja lähetettävä kaikki kaupungissa olevat pretoriaanikohortit marssimaan Germanicusta vastaan Via Flaminian kahdennellekymmenennelle mailipylväälle.²²⁶

Germanicuksen kuoltua vielä varsin nuorena iässä ja jossain määrin hämärissä olosuhteissa Syyrian toimeksiantonsa aikana vuonna 19 jKr. hänen maineensa kansan ja sotilaiden joukossa kasvoi entisestään. Kaksi pretoriaanikaartin kohorttia marssi vastaanottamaan Germanicuksen tuhkia Brundisiumiin Etelä-Italiaan. Brundisiumista eteenpäin pretoriaanit huolehtivat Germanicuksen

²²² Augustus pohti Germanicuksen nimeämistä seuraajakseen, mutta lopulta Livian puheiden kerrotaan vakuuttaneen Augustuksen nimeämään Tiberiuksen seuraajakseen. ks. Tac. Ann. 4, 57: "*nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere, sed precibus uxoris evictus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat.*"

²²³ Suet. Aug. 23; Cass. Dio. 56, 23 - 24.

²²⁴ Tac. 2, 20: "*primus Caesar cum praetoriis cohortibus capto vallo dedit impetum in silvas*"

²²⁵ Speidel 1994, 20.

²²⁶ Suet. Cal. 4: "*e Germania uero post compressam seditionem reuertenti praetorianas cohorts uniuersas prodisse obuiam, quamuis pronuntiatum esset, ut duam tantum modo exirent, populi autem Romani sexum, aetatem, ordinem omnem usque ad uicesimum lapidem effudisse se.*"

tuhkien turvallisesta kuljetuksesta Rooman kaupunkiin, minkä jälkeen pretoriaanit ottivat myös näyttävästi osaa Germanicuksen hautajaismenoihin.²²⁷

Suetonius kuvaili 100-luvun alussa jKr. kirjoitetussa Germanicuksen luonnekuvauksessa Germanicuksen luonteenpiirteitä ja ulkomuotoa hyvin myönteisessä sävyssä. Tämä tarjoaa kuvaa siitä, miten Germanicuksen muistoon suhtauduttiin äärimmäisellä lämmöllä vielä noin sata vuotta tämän kuoleman jälkeen:

Ollaan yleisesti sitä mieltä, että Germanicuksella oli kaikki ruumiin ja hengen parhaat ominaisuudet suuremmissa määrin kuin kenelläkään toisella: hän oli kaunis mies, verrattoman urhoollinen, osasi käyttää puhuessaan erittäin hyvin sekä latinan että kreikan kieltä, oli harvinaisen oppinut ja hyväntahtoinen, halukas ja pystyvä saavuttamaan ihmisten arvonantoa ja ansaitsemaan heidän kiintymystään.²²⁸

Tacituksen jokseenkin samaan aikaan (100-luvun alkuun jKr.) sijoittuvassa kuvauksessa painotettiin puolestaan Germanicuksen saavutuksia ja asemaa sotilaana:

Eräät sanoivat, että hänen ulkomuotonsa, hänen ikänsä ja hänen kuolintapansa palauttivat jo paikankin läheisyyden vuoksi mieleen Aleksanteri Suuren. Kumpikin oli näet ulkomuodoltaan miellyttävä ja ylhäistä syntyperää ja molemmat sortuivat läheisten miestensä juonittelujen uhrina vieraassa maassa vain vähän yli 30 vuoden ikäisinä. Mutta Germanicus oli lempeä ystäviään kohtaan, kohtuullinen haluissaan, hän eli vain yhdessä avioliitossa ja hänen lapsensa olivat aviolapsia. Hän oli yhtä hyvä sotilas, kuin Aleksanterikin, vaikka ei ollutkaan uhkarohkea ja vaikka häntä estettiin kukistamasta lopullisesti Germaniaa, jonka hänen monet voittonsa olivat saattaneet luhistumistilaan. Jos hän olisi ollut yksinvaltiainen, jos hänellä olisi ollut kuninkaan valta ja nimi, hän olisi saavuttanut sotamainetta yhtä vaivattomasti kuin oli voittanut Aleksanterin lempeydessä, kohtuullisuudessa ja muissa hyvissä ominaisuuksissa.²²⁹

Germanicuksen muiston palvonta saavutti merkittävät mittasuhteet hänen kuolemansa jälkeen. Esimerkiksi Tacitus mainitsee pitkän listan erilaisia kunnianosoituksia, joita Germanicukselle kasattiin tämän kuoleman jälkeen ja mainitsi vielä monien kunnianosoitusperinteiden olleen voimissaan hänen omana elinaikanaan.²³⁰ Tutkimuskirjallisuudessa Tacituksen on kuitenkin

²²⁷ Ks. viite 199.

²²⁸ Suet. Cal. 3: *"omnes Germanico corporis animique virtutes, et quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam et fortitudinem egregiam, ingenium in utroque eloquentiae doctrinaeque genere praecellens, benivolentiam singularem conciliandaeque hominum gratiae ac promerendi amoris mirum et efficax studium."*

²²⁹ Tac. Ann. 2, 73: *"et erant qui formam aetatem, gens mortis ob propinquitatem etiam locorum in quibus interiit, magni Alexandri fati adaequarent. nam utrumque corpora decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentis occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proeliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine region fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militia quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset."*

²³⁰ Tac. 2, 83: *"Honores ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus reperti decretique... pleraque manent: quaedam statim omissa sunt taut vetustas obliteravit."*

toisinaan katsottu liioitelleen Germanicuksen kuoleman jälkeisiä kunnianosoituksia. Eräät tutkijat ovat vedonneet provinssialueiden arkeologisiin löytöihin ja todenneet, etteivät Germanicuksen kuoleman jälkeiset kunnianosoitukset eronneet huomattavasti muiden dynastian jäsenten, kuten esimerkiksi Tiberiuksen pojan Drusus nuoremman saamista kuolemanjälkeisistä kunnianosoituksista.²³¹

Tämän kaltaisista huomioista huolimatta monet lähteet ja myös arkeologinen lähdeaineisto puoltavat sitä, että Germanicuksen muiston vaaliminen saavutti monessa suhteessa poikkeukselliset mittakaavat ainakin Rooman armeijan keskuudessa. Rooman sotilasjoukkojen vaalimissa perinteissä Germanicuksesta muotoutuikin eräs pisimpään muistettu hahmo. Rooman legioonat vaalivat monien jumaliksi korotettujen keisareiden muistoa erilaisten juhlien yhteydessä. Näiden muistettujen joukossa oli kuitenkin pitkään myös Germanicus, joka ei ollut koskaan noussut keisariksi ja jota ei koskaan korotettu virallisesti jumalaksi. Tästä huolimatta häntä muisteltiin roomalaisten sotajoukkojen juhlissa, missä Germanicusta on pidettävä poikkeustapauksena jumalaksi korotettujen keisarien muistojuhlallisuuksien keskellä. Germanicuksen poikkeuksellisesta jälkimaineesta kertoo osittain myös se, että vielä 200-luvulla jKr. Severusten dynastian hallitsemassa Roomassa ainakin eräät provinssien sotilasyksiköt uhrasivat vuosittaisissa juhlissa Germanicuksen muistolle.²³²

Pretoriaanien suhde Germanicusta kohtaan oli samalla tavoin läheinen ja Germanicuksen muiston vaaliminen muotoutui näkyväksi ja tärkeäksi elementiksi pretoriaanikaartin keskuudessa Germanicuksen kuoleman jälkeen. Tacitus mainitsee pretoriaanien osallistuneen näkyvästi niihin valituslauluihin, joita Rooman kaduilla kuultiin Germanicuksen hautajaismenojen yhteydessä vuonna 19 jKr.²³³ Myöhemminkin Julius-Claudiusten kaudella pretoriaanit vaalivat erityisellä tavalla Germanicuksen muistoa ja osoittivat tämän johdosta poikkeuksellista suosiota koko Germanicuksen perhettä kohtaan.²³⁴

Germanicuksen vahvan jälkimaineen ja erityisesti pretoriaanien keskuudessa nauttiman suuren suosion voidaan katsoa vaikuttaneen konkreettisella tavalla Julius-Claudiusten keisarilliseen imagonrakentumiseen. Tiberiuksen jälkeen kaikki Julius-Claudiusten hallintodynastian keisarit

²³¹ Stuart 1940, 65.

²³² Esimerkiksi Syyrian provinssissa sijainneesta Eura- linnakkeen arkeologiset löydöt todistavat Germanicusta juhlitun armeijan keskuudessa vielä 200-luvulla jKr., ks. Goldsworthy 2005, 92.

²³³ Germanicuksen hautajaisista kts. Tac. Ann. 3, 4.

²³⁴ Tac. 14, 7.

vahvistivat omassa hallintopropagandassaan omaa hallintoasemaansa painottamalla omaa lähisukulaisuuttaan Germanicukseen. Caligulan keisariksi nousun taustalla vaikutti voimakkaasti Caligulan isän Germanicuksen laajamittainen suosio kansan ja erityisesti armeijan sekä pretoriaanien keskuudessa. Josefus kertoo koko armeijan kannattaneen Caligulaa Tiberiuksen vallan perijäksi juuri siksi, että tämä oli Germanicuksen poika.²³⁵ Suetonius viittaa samaan innostukseen ja siihen että kansa ja armeija vaalivat Germanicuksen muistoa sekä säälivät tämän perheen kokemia onnettomuuksia.²³⁶

Claudiuksen kansansuosiota, poliittista arvovaltaa ja kytköksiä pretoriaaneihin vahvistettiin samalla tavoin hänen sukulaissuhteellaan Germanicukseen. Suetonius kertoo kansan tervehtineen usein Claudiusta circus-näytännöissä sanoilla *Germanici fratri* (Germanicuksen veli).²³⁷ Myös Nero käytti valtaannousunsa yhteydessä tehokkaasti hyväkseen pretoriaanien Germanicuksen muiston vaalimista sekä toisaalta omaa sukulaissuhdettaan tähän kansallissankariin. Neron äiti Julia Agrippina (15 - 59 jKr.) oli Germanicuksen tytär. Tästä johtuen Nero antoi hallintokautensa ensimmäisenä päivänä²³⁸ palatsivartiota suorittavalle pretoriaanikaartin kohortille tunnussanaksi sanat "*Optimam matrem*" (Parhain äiti).²³⁹ Näillä sanoilla Nero halusi selvästi viitata Agrippinan sukujuuriin ja toisaalta omaan läheiseen kytkökseensä Germanicuksen perheen kanssa.²⁴⁰

Pretoriaanien näkyvä Germanicuksen muiston ihailu aiheutti kuitenkin myös Neron valtaannousulle ongelmia. Claudiuksella oli oma poika Britannicus, joka oli näin ollen myös kansallissankari Germanicuksen veljenpoika. Lähteissä on runsaasti merkkejä siitä, että Britannicus hyötyi läheisestä sukulaisuuskytköksestään Germanicukseen. Vallanperimysjärjestykseen liittyvien ristiriitojen selvittämiseksi Julia Agrippina ja vasta virkaan nimetty pretoriaaniprefekti Burrus onnistuivat vuonna 51 jKr. poistamaan Rooman pretoriaanikaartista useita upseereita, jotka tunnettiin Britannicuksen kannattajina. Siirrot naamioitiin ylennyksiksi ja niinpä monille upseereille tarjottiin korkean tason sotilasvirkoja eri provinssijoukoissa.²⁴¹ Kun Claudius lopulta kuoli vuonna 54 jKr., Britannicusta pidäteltiin Palatiumin palatseissa niin kauan, kunnes Nero ehti esiintyä ensin

²³⁵ Ios. Ant. Iud. 18, 210.

²³⁶ Suet. Cal. 13, 1: "*Sic imperium adeptus, p(opulum) R(omanum), uel dicam hominum genus, uoti compotem fecit, exopta-tissimus princeps maximae parti prouincialium ac militum, quod infantem plerique cognouerant, sed et uniuersae plebi urbanae ob memoriam Germanici patris miserationemque prope afflictatae domus.*"

²³⁷ Suet. Claud. 7.

²³⁸ 14. lokakuuta 54 jKr.

²³⁹ Suet. Ner. 9, 1; Tac. Ann. 13, 2.

²⁴⁰ Bingham 1997, 95.

²⁴¹ Tac. Ann. 12, 41: "*simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis et alii per speciem honoris.*"

pretoriaaneille ja saada näin lopullisen aloitteen vallanvaihdoksen tapahtumasarjassa omiin käsiinsä.²⁴²

Caligulan, Claudiuksen ja Neron pyrkimykset liittää itsensä Germanicuksen perintöön oli monessa suhteessa tärkeää uusille keisareille, jotka toivoivat vahvistavansa omaa asemaansa Julius-Claudiusten hallintodynastian legitiimeinä hallitsijoina ja jotka toivoivat toisaalta saavuttavansa vahvan tuen omalle hallinnolleen keisaria lähimpänä olevien sotajoukkojen eli pretoriaanien keskuudessa. On selvää, että Germanicuksen jälkimaineen ihailu pretoriaanikaartin parissa edesauttoi viimeisiä Julius-Claudiusten dynastian keisareita luomaan vahvoja suhteita pretoriaanikaartiin. Tähän oli myös erityistä tarvetta muun muassa siksi, ettei kenelläkään yllämainituista kolmesta keisarista ollut taustallaan omaa sotilaskokemusta keisariksi nousunsa aikoihin. Toisaalta on syytä muistaa, että Augustus oli käytännössä valinnut Germanicuksen Tiberiuksen vallanperijäksi, kun tämä oli kehottanut Tiberiusta ottamaan nuoren Germanicuksen adoptiolapsekseen.²⁴³ Tässä suhteessa kaikki Germanicuksen perikuntaan lukeutuvat hallitsijat saattoivat pitää itseään Germanicuksen välityksellä myös Augustuksen vallan laillisina perijöinä.

3.5. Pretoriaanien kuva-aiheet keisarillisen hallinnon ja pretoriaanikaartin imagon rakentajina

Sotilaallinen menestys oli äärimmäisen tärkeää vallassa olevalle dynastialle. Julius Caesarin sotilaalliset saavutukset olivat kiistattomia, mutta myös Augustuksen valta oli perustunut vahvaan sotilaalliseen aspektiin, vaikka Augustus olikin itse vetäytynyt rintamatehtävistä varsin pian kansalaisotien päättymisen jälkeen. Tämä Augustuksen henkilökohtainen rintamilta vetäytyminen voitiin kuitenkin pian korvata monilla muilla nuorilla keisariperheen jäsenillä, jotka nousivat ottamaan vastuun sotatoimien konkreettisesta johdosta, Augustuksen keskittyessä hoitamaan valtion asioita Italiasta käsin. Valtakunta laajentui voimakkaasti koko Augustuksen hallintokauden aikana ja propagandistisessa mielessä tämä valtakunnallinen sotamenestys juonnettiin Augustuksen ja

²⁴² Tac. Ann. 12, 69: "*Tunc medio diei tertium ante Idus Octobris, foribus palatii repente diductis, comitante Burro Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis adest. ibi monente praefecto faustis vocibus exceptus inditur lecticae. dubitavisse quosdam ferunt, respectantis rogitantisque ubi Britannicus esset: mox nullo in diversum auctore quae offerebantur secuti sunt.*"

²⁴³ Tätä voidaan verrata siihen, miten Caesar oli adoptoinut Octavianuksen.

keisarillisen perheen ansioksi. *Res Gestae*-teoksessa Augustus mainitsee yleisesti pitkän listan valtioita ja heimoja, jotka hän oli hallintokaudellaan lyönyt ja kukistanut.²⁴⁴

Germanicuksen ja Drusus nuoremman kuolemien myötä keisarillisen dynastian suhteessa sodankäyntiin tapahtui kuitenkin merkittävä muutos. Tiberius saattoi vielä luottaa vanhaan maineeseensa sotilasjohtajana armeijan keskuudessa, mutta Tiberiuksen kuoleman jälkeen tilanne muuttui ratkaisevasti. Caligulan, Claudiuksen ja Neron oma kokemattomuus sotilastehtävien johdossa oli keisareille usein polttavan arka aihe, sillä keisareilla ei ollut varaa jäädä senaattorien varjoon etenkin sotilaallisen toiminnan alueella.²⁴⁵ Caligula ja Claudius pyrkivät määrätietoisesti hankkimaan sotilaallisia ansioita. Roomalaisten vakiintuneet tavat pakottivat sekä Caligulan että Claudiuksen kunnostautumaan myös sotilaallisissa tehtävissä, sillä konkreettisten suhteiden luominen armeijaan sekä uskottavan ylipäällikkyyden (*imperator*) imagon ylläpito saattoivat olla keisarin poliittisen selviytymisen kannalta elintärkeitä tekijöitä. Kansalaisotien aikaiset periaatteet vaikuttivat yhä prinsipaatin Roomassa ja tästä johtuen myös keisarien valta oli edelleen viime kädessä sen varassa, miten armeija oli heidän hallinnassaan.²⁴⁶

Caligulan ja Claudiuksen kokemattomuus sotilastehtävissä muotoili uudelleen keisarien suhdetta pretoriaanikaartiin, eikä ole sattumaa, että keisarien suhdetta kaartiin ryhdyttiin juuri vuoden 37 jKr. jälkeen painottamaan myös julkisuudessa yhä näkyvämmiin. Sekä Caligula että Claudius käyttivät pretoriaaneja hyväkseen sotaretkiensä mainostuksessa. Esimerkiksi Caligula järjesti hieman ennen Germanian rintamalle lähtöään näyttävän esityksen Puteolissa. Hän rakennutti Napolin lahden yli vievän ponttoonisillan, jonka yli hän sitten ratsasti yhdessä pretoriaanikaartin ja *Germani corporis custodes*-osaston sotilaiden kanssa. Silta oli pretoriaanikaartin sotilaiden insinööritaidon taidonnäyte ja esimerkiksi Suetonius totesi sillan rakennuttamisen toimineen pelotuksena Rooman vihollisille Germaniassa ja Britanniassa.²⁴⁷ Puteolin ponttoonisilta kertoi Rooman armeijan loputtomista resursseista ja pretoriaanikaartin kyvyistä, mutta on vaikea olla näkemättä yhteyttä myös Julius Caesarin kuuluisaan siltahankkeeseen Gallian sodan aikana, jolloin hän rakennutti legioonalaisineen sillan Reinin yli kymmenessä päivässä ja onnistui teollaan aiheuttamaan kauhua läheisten germaaniheimojen piirissä.²⁴⁸ Tässä suhteessa Caligulan teon taustalla saattoi olla myös pyrkimys ylittää aiempien suurmiesten saavutukset ja näyttäytyä näin arvovaltaisena sotapäällikkönä.

²⁴⁴ Res Gestae 25 - 30.

²⁴⁵ Goldsworthy 2007, 317 - 318.

²⁴⁶ Campbell 1984, 40; Rowe 2006, 120.

²⁴⁷ Suet. Cal. 19.

²⁴⁸ Caes. BG 4, 18: ”Diebus decem, quibus materia coepta erat comportari, omni opere effecto exercitus traducitur.”

Claudius käytti puolestaan vuoden 43 jKr. Britannian matkaansa ja näennäistä sotatoimiin osallistumistansa hyödykseen näyttävimmällä mahdollisella tavalla. Hän järjesti sotilaallisten ansoidensa ja Roomaan paluunsa kunniaksi näyttävän triumfin, johon myös pretoriaanikaartin sotilaat näkyvästi osallistuivat.²⁴⁹ Claudiuksen triumfin yhteydessä Britannian retkelle osallistuneelle pretoriaaniprefekti Rufrius Polliolle pystytettiin patsas Roomaan ja myönnettiin konsulin valtamerkit sekä istuin senaatissa.²⁵⁰ Lisäksi Claudius pyrki yhdistämään omat Britannian sotilaalliset ansionsa oman isänsä Druksen sotilaallisiin saavutuksiin. Via Appian varrelle oli rakennettu Augustuksen hallintokaudella triumfikaari, joka muistutti Claudiuksen isän Drusus vanhemman sotilaallisista saavutuksista Germaniassa.²⁵¹ Claudius pystytti isänsä kaaren vastakappaleeksi oman Britannian retken triumfikaarensa kaupungin pohjoispuolelle, Rooman keskustaan johtavalle Via Latalle.²⁵² Pretoriaanien imagon rakentumisteeman kannalta merkittävää oli myös se, että uuden triumfikaaren kuvakoristelut juhlivat näyttävästi pretoriaanien osallisuutta Britannian sotaretken saavutuksissa.²⁵³

Tapaus oli merkittävä, sillä prinsipaatin kauden ensimmäisiltä vuosikymmeniltä ei ole olemassa minkäänlaisia esimerkkejä julkisista pretoriaanien kuvaesityksistä.²⁵⁴ Pretoriaanien kuva-aiheiden puuttumista varhaisen prinsipaatin kaudella²⁵⁵ voidaan selittää kuitenkin muun muassa sillä, ettei julkisten kuva-aiheiden asettamiselle ollut tuolloin propagandistisia syitä tai muuten erityistä tarvetta. On toki selvää, että Augustuksen vallassa vasten tahtoa-retoriikka vaikutti siihen, ettei hallitsevan dynastian symbioottista suhdetta armeijaan haluttu julkisuudessa juuri tuoda esille.

Augustuksen kytkökset ja julkiset esiintymiset armeijaa kohtaan olivat viileän korrektit ja kansalaisotien aikaisesta komentajan ja palvelussotilaan välisestä aseveli-asetelmasta oli haluttu päästä prinsipaatin kaudelle siirryttäessä eroon. Augustuksen ja Tiberiuksen hallintokausien aikana Julius-Claudiusten dynastia pystyi joka tapauksessa ylläpitämään läheisiä suhteita armeijaan erityisesti dynastian nuorten sotilasjohtajien välityksellä sekä Augustuksen ja Tiberiuksen henkilökohtaisten sotilasansioden sädekehän turvin. Gaius ja Lucius Caesar²⁵⁶, Drukset²⁵⁷, ja

²⁴⁹ Suet. Claud. 17. Ks. myös Barrett 1991, 5.

²⁵⁰ Cass. Dio. 60, 23. Rufrius Pollio toimi pretoriaanikaartin prefektinä vuosina 41 - 43 jKr, ks. Bingham 1997, 81-82.

²⁵¹ Suet. Claud. 1: *"praeterea senatus inter alia complura marmoreum arcum cum tropaeis uia Appia decreuit et Germanici cognomen ipsi posterisque eius."*

²⁵² Claudiuksen hallintokauden rahojen kuva-aiheisiin Claudiuksen uusi triumfikaari ilmestyy vuosien 46 - 47 jKr. aikana painetuissa rahoissa, ks. Barrett 1991, 1. Claudiuksen kaaren sijainnista Roomassa, **ks. Kuvaliite kuva 2.**

²⁵³ Barrett 1991, 5.

²⁵⁴ Flower 2001, 626. Pretoriaaneja kuvaava Claudiuksen triumfikaaren marmorireliefin kuva, **ks. Kuvaliite kuva 3.**

²⁵⁵ Tarkoitan tässä nimenomaisessa kohdassa tarkasti ottaen Augustuksen ja Tiberiuksen hallintokausien aikaa 27 eKr. - 37 jKr.

²⁵⁶ Augustuksen tyttären ja Agrippan pojat.

Germanicus olivat tärkeitä linkkejä keisarillisen hallintodynastian ja valtakunnan armeijan välillä. Tiberiuksen hallintokauden lopulla nämä linkit provinssien sotajoukkoihin kuitenkin katosivat olemasta ja niinpä esimerkiksi Caligula ja Claudius tarvitsivat uusia työkaluja keisarillisen hallinnon ja armeijan välisten suhteiden ylläpitoon. Tässä tilanteessa erityisesti pretoriaanikaarti nousi yhä suuremmassa mittakaavassa keisarillisen propagandan välineeksi, keisarien pyrkiessä vahvistamaan Roomassa omaa valta-asemaansa ja kytköksiään keisarikunnan armeijaan.

Keisarien pyrkimys linkittää itsensä Germanicuksen sukukuntaan ja perintöön oli yksi keino vahvistaa hallitsijoiden suhdetta armeijaan. Toinen keino lähentää suhteita armeijaan, oli ryhtyä rakentamaan uutta, näkyvää imagoa pretoriaanikaartista. Tietynlaisella kaartin imagon rakentamisella keisari saattoi pyrkiä vahvistamaan siteitään häntä lähimpänä olevaan ja monessa suhteessa dynastian poliittisen selviytymisen kannalta ratkaisevaan joukko-osastoon. Claudiuksen triumfikaaren marmorirelieffit olivat näyttävä osoitus uudesta tavasta tuoda pretoriaanit näkyvästi esille Rooman julkisessa taiteessa. Samoihin aikoihin pretoriaanit alkoivat esiintyä myös Roomassa lyötyjen rahojen kuva-aiheissa, ensimmäistä kertaa sitten kansalaisotien vuosien.

Rahoissa esiintyvät viittaukset pretoriaanikaartiin ovat monessa suhteessa äärettömän arvokkaita tietolähteitä. Ne kertovat suoraan rahan lyöntihetkellä vallinneista poliittisista tilanteista ja keisarillisen hallinnon sen hetkisistä propagandistisista tavoitteista. Ensimmäiset kansalaisotien jälkeiset rahat, joiden kuva-aiheissa pretoriaanit esiintyvät, sijoittuvat vuonna 37 jKr. Caligulan nimissä lyötyihin rahoihin.²⁵⁸ Tässä rahassa keisari puhuttelee viittä pretoriaanikaartin sotilasta. Kolikon kuvaa ympäröivät sanat *ADLOCUT(io) COH(ortium)*.²⁵⁹ Tämä oli ensimmäinen kerta prinsipaatin historiassa, kun pretoriaanit ja pretoriaanien asema keisarillisessa hallinnossa tuotiin näin julkisella tavalla esille koko kansalle.²⁶⁰ Michael Grant ja Brian Campbell ovat esittäneet näkemyksen siitä, että Caligula antoi lyödä näitä rahoja syksystä 37 jKr. eteenpäin, maksaakseen pretoriaaneille ne rahapalkkiot, jotka hän oli luvannut luovuttaa kaartin sotilaille Tiberiuksen

²⁵⁷ Tiberiuksen veli Nero Claudius Drusus "vanhempi" sekä Tiberiuksen poika Drusus Julius Caesar "nuorempi".

²⁵⁸ RIC I, 110. **Ks. Kuvaliite kuva 6.**

²⁵⁹ Adlocutio cohortium (lat. kohortin puhuttelu). Adlocutio oli seremoniallinen tapahtumasarja, minkä yhteydessä keisari puhutteli sotilajoukkoja. Sotilaille pidetyillä puheilla oli merkittävä rooli roomalaisten keskuudessa, eivätkä keisarit voineet välttyä pitämästä *adlocutio*-puheita myös pretoriaaneille. Pretoriaanikaartin tapauksessa tämänkaltaiset *adlocutio*-puhuttelut tapahtuivat tavallisesti pretoriaanikaartin leirin edustalla olevalla harjoittelu- ja paraatitentillä (*campus praetorium*), sillä kaartin leirin sisäosissa oli vain vähän vapaata tilaa. *Adlocution* merkityksestä, ks. Le Bohec 1989, 60, 115.

²⁶⁰ Bingham 1997, 69.

testamentin ja hänen omissa nimissä tekemien lahjoitusten perusteella.²⁶¹ Rahojen lyöminen ei loppunut kuitenkaan välittömästi, vaan jatkui aina vuosien 40 ja 41 jKr. vaiheille asti.²⁶²

Pretoriaaneja käsittelevät kuva-aiheet yleistyivät entisestään Claudiuksen hallintokaudella. Claudiuksen valtaannousu perustui pääosin pretoriaanien tarjoamaan tukeen, kun sotilaat katsoivat heidän oman tulevaisuutensa olevan varmimmalla pohjalla, mikäli he voisivat varmistaa Julius-Claudiusten dynastian jatkuvuuden.²⁶³ Suetonius ja Josefus kertovat Claudiuksen tarjonneen pretoriaaneille lopulta massiivisen rahapalkkion näiden uskollisuudesta häntä ja Julius-Claudiusten dynastiaa kohtaan. Käytännössä Claudius seurasi Caligulan esimerkkiä tarjotessaan pretoriaanikaartille rahapalkkion vastineeksi näiden uskollisuudesta uutta hallintoa kohtaan.²⁶⁴ Uutta oli kuitenkin rahapalkkion mittakaava, sillä jokainen kaartin sotilas hyötyi Claudiuksen valtaannoususta 15 000 sestertiuksen lisäpalkkiolla.²⁶⁵

Pian valtaannousunsa jälkeen (vuonna 41 jKr.) Claudius löi Roomassa uuden ainutlaatuisen rahan, jonka kääntöpuolella on kuvattuna pretoriaanikaartin leiri (*Castra praetoria*), leirin muurit, kaartin sotilappuja ja muurien sisällä olevia kaartin parakkeja. Kolikkoon lyödyt sanat IMPER(ator) RECEP(us) ovat erityisen merkityksekkäät.²⁶⁶ Samaan aikaan Rooman rahapaja ryhtyi lyömään myös toista pretoriaaneja mainostavaa rahaa. Tämän rahan kuva-aiheessa Claudius kättelee sotilasta, joka kantaa mukanaan kilpeä ja sotilasstandaaria. Sotilaan varustuksen kuvaus ei paljasta sotilasta vielä pretoriaaniksi, mutta rahaan liitetyt sanat tekevät selväksi, että kyseessä on juuri pretoriaani. Kolikon kääntöpuolen tekstiksi valittiin sanat PRAETOR(ianus) RECEP(us).²⁶⁷ Nämä kaksi miltei samoihin aikoihin ilmestynyttä rahaa olivat propagandistisilta julistuksiltaan ainutlaatuisia. Campbell on esittänyt kolikkojen kuva-aiheiden olevan siinä määrin vallankumouksellisia, että Claudius on todennäköisesti itse ollut suunnittelemassa rahojen kuva-

²⁶¹ Grant 1974, 143; Campbell 1994, 71.

²⁶² Käytännössä tätä pretoriaaneja mainostavaa rahaa lyötiin siis läpi Caligulan hallintokauden. Caligula murhattiin tammikuussa 41 jKr. Rahan painattamisesta, ks. Campbell 1994, 71.

²⁶³ Rowe 2006, 120.

²⁶⁴ Caligulan myöntämästä rahapalkkiosta, ks. Cass. Dio. 59, 24, 1.

²⁶⁵ Suetoniuksen mukaan rahapalkkio oli suuruudeltaan 15 000 sestertiusta per kaartilainen, ks. Suet. Cl. 10, 4. Josefuksen mukaan rahapalkkio oli suuruudeltaan 20 000 sestertiusta, ks. Jos. AJ 19, 247.

Rahalahjoitukset (*praemia*) olivat paisuneet mittaviksi viimeisen vuosisadan eKr. levottomina vuosikymmeninä, mutta Augustuksen valtaannousu ja uusi rahalahjoitukseen liittyvä politiikka supistivat merkittäväällä tavalla sotilaille maksettavien rahalahjoitusten määrää ja suuruutta. Claudiuksen valtaannousu tarkoitti kuitenkin osaltaan paluuta vanhaan ja rahalahjoitusten arvon kohottamista. Myöhäistasavallan kauden *praemia*-politiikasta, ks. Campbell 1984, 166. Esimerkiksi Luculluksen sotilaat vastaanottivat kukin vuosien 73 – 68 eKr. välisen idän sotaretken yhteydessä 5 000 denaarin lisäpalkkion. Octavianus tarjosi puolestaan jokaiselle sotilaalleen vuonna 43 eKr. 2 500 denaarin suuruisen palkkion ja Cassius sekä Brutus lahjoittivat omille joukoilleen ennen Filippoin taistelua 1 500 denaarin lisäpalkkion.

²⁶⁶ RIC I, 122 # 7. **Ks. Kuvaliite kuva 8.**

²⁶⁷ RIC I, 122 # 11 - 12. **Ks. Kuvaliite kuva 7.**

aiheita ja tekstiotteita.²⁶⁸ Campbell menee ehkä liian pitkälle olettamuksessaan, mutta voidaan pitää mielestäni varmana, että Claudiuksella on ollut jonkinlainen rooli rahojen luomisprosessissa ja että rahat olivat keisarillisen hallinnon propagandaohjelman tuotoksia.

Claudiuksen uudet rahat ilmaisivat selvästi keisarin ja sotilaiden (tässä tapauksessa juuri pretoriaanien) välistä sotilastoveruussuhdetta sekä molemminpuolista toisen osapuolen vaikutusvallan tunnustamista. Erityisesti PRAETOR(ianus) RECEPT(us) sanat sisältävän rahan välittämä julistus on jopa hämmäntävän voimakas, sillä raha viittaa keisari Claudiuksen olleen vallassa pretoriaanien hyväksynnän (*receptus*) ansiosta. Hekster on katsonut näin voimakkaan pretoriaanien vaikutusvallan ja aseman tunnustamisen johtuneen Claudiuksen heikosta asemasta hänen hallintonsa alussa.²⁶⁹ Claudius tarvitsi pretoriaaneja valtansa tueksi ja onnistui toisaalta saavuttamaan pretoriaanien avulla jonkinlaisen aseman arvostettuna sotilasjohtajana heti hallintonsa alussa. Claudiuksen rahoja käytettiin todennäköisesti hänen valtaannousunsa yhteydessä luvattujen rahapalkkioiden maksuun, mutta Caligulan pretoriaani-aiheisten rahojen tavoin, myös Claudiuksen pretoriaanikaartin asemaa korostavia rahoja lyötiin Roomassa varsin pitkään, Claudiuksen viiden ensimmäisen hallintovuoden ajan. Näiden rahojen kuva-aiheiden levittämällä keisari pyrki osoittamaan senaatille ja kansalle selvästi, miten pretoriaanikaarti tuki hänen keisariuttaan ja toisaalta sitä, miten hän esiintyi uskottavana sotilasjohtajana pretoriaanien keskuudessa, jotka olivat alusta lähtien kannattaneet näkyvästi ja avoimesti hänen keisariuttaan.²⁷⁰

Claudiuksen jälkeen myös esimerkiksi Nero ja Galba käyttivät pretoriaaneja omien kolikoidensa kuva-aiheissa. Molempien hallitsijoiden rahoissa palattiin kuitenkin sotilaiden puhuttelu aiheeseen *ADLOCUT(io) COH(ortium)*. Molempien rahojen kuva-aiheet ovat miltei identtiset. Niissä keisari seisoo pretoriaaniprefektin kanssa podiumilla pitämässä puhetta kentällä seisoville sotilaille, joita on Neron rahassa kuvattuna kolme ja Galban rahassa viisi. Sotilaiden vaatetuksessa on kuitenkin selvä ero, sillä Neron sotilaat on kuvattu pukeutuneina tunikoihin ja *paenula*-asusteisiin.²⁷¹ Galban pretoriaanit ovat kuitenkin aseistautuneita ja haarniskoissa.²⁷²

²⁶⁸ Campbell 1984, 36.

²⁶⁹ Hekster 2007, 351.

²⁷⁰ Bingham 1997, 78. Hekster on katsonut puolestaan, että pretoriaaniaiheisten rahojen merkitys väheni merkittävästi jo vuoden 43 jKr. jälkeen, jolloin Claudius suoritti vaivalloisen matkan Britannian retkelle ja onnistui näin saavuttamaan henkilökohtaista mainetta sotakentillä, ks. Hekster 2007, 351.

²⁷¹ Samalla tavoin ovat pukeutuneet myös *Cancellaria*-reliefin pretoriaanit, **ks. Kuvaliite kuvat 4 ja 5.**

²⁷² Neron nimissä lyöty raha, ks. RIC I, 134. Rankov on esittänyt, että tämän rahan sotilaat eivät olisi pretoriaaneja, vaan *Germani corporis custodes*-yksikön germaanisotureita, koska kahdella kolikossa olevalla sotilaalla näyttäisi olevan partaa ja koska sotilaat eivät ole haarniskoissa. Argumentti jää kuitenkin mielestäni hieman vajaaksi. **Ks. Kuvaliite kuva 9.**

Kaikki nämä rahat ja niiden kuva-aiheet kertovat ennen kaikkea muutoksesta keisarillisen hallinnon suhteessa armeijaan. Armeijan tuen tärkeys keisarilliselle hallinnolle tuotiin nyt huomattavasti avoimemmin esille kuin mihin prinsipaatin kauden ensimmäisinä vuosikymmeninä oli totuttu. Muutoksesta kertoo myös se, että *commilitones*-sanaa ryhdyttiin jälleen käyttämään ja viljelemään keisariperheen jäsenten julkisissa puheissa ensimmäistä kertaa sitten kansalaisotien aikakauden.²⁷³ Keisarit etsivät uusia ja näkyviä keinoja tuoda esille omaa sotilasjohtajuuttaan sekä sitä keskinäistä arvostusta keisarin ja pretoriaanien välillä.

3.6. Pretoriaanit vallan statussymboleina

Pretoriaaneista ja germaanisureista muodostetut saattueet kehittyivät nopeasti merkittäviksi statussymboleiksi niille, jotka saivat niitä käyttöönsä.²⁷⁴ Ne kertoivat paitsi vallasta, mutta myös suosiosta, jota dynastian jäsenet nauttivat armeijan taholta.

Yhtenä merkittävänä osoituksena pretoriaanisaattueiden mukanaan tuomasta arvoasemasta toimii keisari Neron äitiä ja Germanikuksen tytärtä Agrippinaa koskeva esimerkki. Lähteet osoittavat selvästi, etteivät pretoriaanit olleet ainoastaan keisarillisen dynastian miespuolisten jäsenten etuoikeus.²⁷⁵ Miesten lisäksi myös merkittävät naispuoliset dynastian jäsenet saivat käyttöönsä pretoriaanikaartin sotilaista koostuvia saattueita. Niinpä myös Agrippinalle oli myönnetty käyttöön oma pretoriaaniosasto hänen avioiduttua Claudiuksen kanssa vuonna 49 jKr. tai viimeistään silloin, kun hänelle myönnettiin arvonimi *Augusta* vuonna 50 jKr. Neron valtaannousun jälkeen (vuonna 54 jKr.) Agrippinan henkilökohtaista saattuekuntaa kasvatettiin vielä *Germani corporis custodes*-osastoon kuuluvilla germaaneilla.²⁷⁶

Galban nimissä lyöty raha, ks. RIC I, 464. Tämän rahan kääntöpuolen kuvateksti käsittää vain sanan *ADLOCUT(io)*. Galban sotilaat voidaan identifioida kuitenkin vaivattomasti pretoriaaneiksi, sillä yhden sotilaan kilvessä on näkyvä skorpionisymboli, joka tuli pretoriaanien käyttämäksi symboliksi keisari Tiberiuksen hallintokaudella, sillä Tiberiuksen astrologinen syntymämerkki oli skorpionisymboli. Skorpionisymbolin käytöstä pretoriaaneilla, ks. Rankov 1994, 4; Le Bohec 1989, 21.

²⁷³ Campbell 1984, 34-35.

²⁷⁴ Speidel 1994, 131.

²⁷⁵ Esimerkiksi jo Augustuksen puolisoilla Liviolla oli käytössään pretoriaaneja ja Augustuksen hallinnon viimeisinä päivinä, jolloin Augustus makasi kuolinvuoteellaan Nolassa, antoi Livia muun muassa käskyjä pretoriaanikaartin sotilaille pitää vartiota talolle johtavilla kulkuväylillä. Lopulta Tiberiuksen saapuessa paikalle tämä otti pretoriaanit nimentoonsa. Ks. Tac. Ann. 1, 5, 3-4: "*acribus namque custodiis domum et vias saepserat Livia, laetique interdum nuntii vulgabantur, donec provisus quae tempus monebat simul excessisse Augustum et rerum potiri Neronem fama eadem tulit.*"

²⁷⁶ Tac. Ann. 13, 18: "*cognitum id Neroni, excubiasque militaris, quae ut coniugi imperatoris olim, tum ut matri servabantur, et Germanos nuper eundem <in> honorem custodies additos degredi iubet.*"

Germanicuksen vaikutusvaltaisella tyttärellä Agrippinalla näyttää olleen erityisen vahva suhde pretoriaaneihin. Hänen vaikutuksensa ansiosta pretoriaanikaartin uudeksi prefektiksi valittiin vuonna 51 jKr. Sextus Afranius Burrus, joka ryhtyi nopeasti siirtämään kaartin Britannicukselle "uskollisia" upseereita provinssitehtäviin, sillä nämä muodostivat oppositiovoiman Agrippinan oman pojan Neron tulevalle valtaannousulle.²⁷⁷ Agrippina oli voimakastahtoinen ja hän ymmärsi pystyvänsä vahvistamaan omaa asemaansa hovissa muun muassa pretoriaanien avulla.²⁷⁸ Vuodesta 55 jKr. eteenpäin Nero pyrki kuitenkin määrätietoisesti heikentämään äitinsä asemaa hovissa. Merkittävimmit tämän vaikutusvallan heikentämiseen olivat riistää Agrippinalta hänelle aiemmin kuuluneet pretoriaani- ja germaanivartiostot sekä evätä häneltä pääsy suljettuihin palatsiosiin.²⁷⁹

Pretoriaanikaartin tarjoamat saattueet olivat siinä määrin näkyviä osoituksia henkilön vaikutusvallasta ja merkittävydestä Roomassa, että yleinen suhtautuminen Agrippinaa kohtaan muuttui välittömästi pretoriaanisaattueiden pois vetämisen myötä. On mahdollista, että Nero halusi muutoinkin vähentää äitinsä mahdollisuuksia olla suorissa yhteyksissä sotilaisiin, sillä Agrippinan kerrottiin olleen aikomuksissa viedä Claudiuksen poika Britannicus pretoriaanikaartin leiriin Claudiuksen laillisen vallanperijän ominaisuudessa.²⁸⁰ On selvää, että pretoriaanien eristäminen Agrippinasta toimi tehokkaasti Augustasta kansalle annetun kuvan uudelleenmuotoilussa ja Augustan arvoaseman heikentämisessä. Ei ole sattumaa, että juuri pretoriaani- ja germaanikaartin riistämisen jälkeen Agrippina menetti otteensa julkisuuteen ja lukuisiin vaikutusvaltaisiin ystäviinsä. Tacituksen mukaan:

*Mikään maailmassa ei ole yhtä epävarmaa ja häilyväistä kuin kunnioitus sellaista valtaa kohtaan, jolla ei ole omaa voimaa tukeanaan. Agrippinan talo jäi heti tyhjäksi. Hänen luonaan ei käynyt häntä lohduttamassa ketään muutamaa naista lukuun ottamatta, joista ei voinut tietää olivatko he siellä kiintymyksen vai vihan vuoksi.*²⁸¹

Agrippinaan kohdistuva esimerkki on selvä osoitus pretoriaanien näkyvästä roolista vallan statussymboleina prinssiin Roomassa. Valtaa symboloivina joukkoina pretoriaanisaattueet näyttävätkin muistuttavan roomalaisten vanhaa liktori-instituutiota.

²⁷⁷ Agrippinan ja Burruksen vaikutuksesta tehtyjen pretoriaaniupseerien siirroista, ks. viite. 241.

²⁷⁸ Myös Nero pyrki hallituskautensa alussa vahvistamaan omaa suhdettaan pretoriaaneihin oman äitinsä avulla.

²⁷⁹ Ks. viite 276.

²⁸⁰ Tac. Ann. 13, 14: "*neque principis auribus abstinere quo minus testaretur adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio quod insitus et adoptivus per iniurias matris exerceret. non abnuere se quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium: id solum diis et sibi provisum quod viveret privignus. ituram cum illo in castra*"

²⁸¹ Tac. Ann. 13, 19: "*nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam fama potentiae non sua vi nixae. statim relictum Agrippinae limen: nemo solari, nemo adire praeter paucas feminas, amore an odio incertas.*"

Liktorit toimivat roomalaisten korkeimpien virkamiesten ja pappis-kollegioiden jäsenten saattueina ja heidän toimenkuvaansa kuuluivat muun muassa tien avaaminen, airuena toimiminen sekä viranomaisille kuuluvan tuomiovallan toimeenpanotehtävät.²⁸² Näin he toimivat kansalle sekä symbolisena että käytännöllisenä osoituksena valtiovallan läsnäolosta. Vallan tunnuksina liktorit kantoivat punaisilla nauhoilla sidottuja vitsakimppuja (*fascis*), johon oli *imperium*-käskyvallan merkiksi kiinnitetty kirves (*securis*). Liktorit olivat huomattavan näkyvässä roolissa Roomassa kautta aikojen, eivätkä *imperium*-käskyvaltaa omaavat virkamiehet (*magistratus*) koskaan tehneet julkisia esiintymisiä ilman liktorien mukanaoloa.²⁸³ Instituution juuret olivat etruskien kaupunkivaltioissa ja esimerkiksi Titus Liviuksen mukaan jo Romulus oli omaksunut liktorijärjestelmän roomalaisten yhteiskuntaan pian kaupungin perustamisen jälkeen.²⁸⁴ Instituutio säilyi kuitenkin elinvoimaisena myös prinsipaatin Roomassa. Augustuksen kunniaksi vuonna 9 eKr. rakennetussa *Ara pacis* -rauhanalttarissa liktorit johtavat näyttävästi alttarin molemmilla pitkillä sivuilla kuvattuja seremoniallisia juhlakulkueita.²⁸⁵

Liktorien pysyvyydestä huolimatta instituutio muuttui ajan kuluessa. Myöhäisestä tasavallan kaudesta lähtien liktorit eivät enää osallistuneet esimerkiksi rangaistusten ja teloitusten täytäntöönpanoon ja heidän kantamansa vitsakimput muuttuivat ainoastaan symbolisiksi merkeiksi vallasta. Vallan merkkeinä ne säilyttivät kuitenkin myös prinsipaatin Roomassa näkyvän roolin ja oli varsin yleistä, että monet prinsipaatin kaudella virkamiestehtävissä toimineet virkamiehet antoivat kaivertaa omiin hautakiviinsä kuvan vitsakimpusta merkiksi omasta virkamiesurastaan.²⁸⁶

Liktorit kuuluivat *apparitores*-luokkaan, johon lukeutui monenlaisia virkamiesten käyttöön palkattuja avustajia.²⁸⁷ Nämä olivat usein vapautettuja orjia, mutta liktorit pukeutuivat virkatehtävissään togaan ja olivat siksi myös aina kansalaisia. Liktorien ja pretoriaanien (*cohors togata*) kaupunkivirkapuvut muistuttivat näin ollen suuresti toisiaan.

²⁸² Liktorien määrä riippui virkamiehen virkatehtävästä. Konsulia saattoi 12 liktoria, preetoria kuusi liktoria ja erikoisolosuhteissa valittua diktaattoria 24 liktoria. Pontifex-kollegion papeilla ja vestan papittarilla oli käytössään yksi tai kaksi liktoria, ks. Horster 2008, 334.

²⁸³ Nippel 1984, 22. Germanicusta pidettiin jonkinlaisena poikkeusyksilönä prinsipaatin alussa, kun hän ei esiintynyt vapaisiin ja Rooman liittolaiskaupunkeihin saapuessaan liktorien muodostamassa saattueessa, ks. Suet. Cal. 3, 2: "*domi forisque ciuilis, libera ac foederata oppida sine lictoribus adibat.*"

²⁸⁴ Liv. 1, 8.

²⁸⁵ Rossini 2006, 50-53.

²⁸⁶ Horster 2008, 334.

²⁸⁷ Castren & Pietilä-Castren 2000, 46 ks. *apparitores*.

Liktorien tehtävien on katsottu kattaneen myös virkamiehen suojelun, mutta todellisuudessa liktorit soveltuivat huonosti virkamiehen turvajoukoksi, kuten esimerkiksi Wilfried Nippel on selvästi todennut. Liktorien toimintaan liittyi tiettyjä tarkasti noudatettuja muotoseikkoja. Liktorit kulkivat esimerkiksi tietynlaisessa muodostelmassa virkamiehen edellä julkisilla paikoilla liikuttaessa, mikä aiheutti käytännön turjajärjestelyjen kannalta ongelmia virkamiehen turvallisuudelle. Liktorit säilyivät kyllä näkyvänä merkinä vallasta, mutta heidän roolinsa prinsipaatin Roomassa oli lähinnä symbolinen.²⁸⁸

Prinsipaatin pretoriaanit näyttävät saaneen runsaasti vaikutteita liktoreilta erityisesti niiden saattuehtävien suhteen, jotka muotoutuivat pretoriaaneille ominaisiksi virkatehtäviksi Augustuksen hallintokauden päivistä lähtien. Tässä suhteessa liktorit olivat jälleen yksi tasavaltalainen instituutio, jota keisarit saattoivat hyödyntää integroidessaan pretoriaaneja osaksi Rooman kaupungin arkea ja pyrkiessään muokkaamaan pretoriaaneista kuvaa tasavaltalaisena ja siviilinomaisena joukkona. Keisareiden kannalta pretoriaanit olivat myös monessa suhteessa liktoreja joustavampia joukkoja. Vanhat säädökset määrittivät tarkoin sitä, kenellä oli oikeus liktoreihin, mutta pretoriaaneja voitiin käyttää joustavammin. Liktorien tavoin pretoriaanit muotoutuivat valtaa symboloiviksi joukoiksi, joiden avulla keisari saattoi vahvistaa dynastiansa jäsenten imagollista asemaa vallan huipulla tai toisaalta tarvittaessa myös heikentää jonkin dynastian jäsenen vaikutusvaltaa kansan ja ylimystön silmissä.

3.7. Luvun johtopäätökset

Pretoriaanikaartin imagollista statusta ei pyritty keisarillisen hallinnon taholta rakentamaan kaartin henkivartiostotoiminnan ympärille. Augustus käytti taitavasti menneisyyttä oman hallintonsa poliittisessa ohjelmassa ja samalla tavoin myös pretoriaanien imagoa rakennettiin Augustuksen hallintopäivistä lähtien menneisyydestä esiin nostettujen teemojen avulla. Pretoriaanit yhdistettiin näin tasavallan aikakauden perinteisiin ja pretoriaanien avulla luotiin myös tätä kautta hallinnon halujen mukaista kuvaa menneisyydestä. Pretoriaaneille delegoidut uudet Rooman kaupungin virkatehtävät auttoivat osaltaan luomaan pretoriaaneista kuvaa siviilihallinnollisena joukko-

²⁸⁸ Nippel 1984, 23.

osastona, jonka toiminnalle voitiin löytää yhtymäkohtia myöhäistasavallankauden maaherrojen pretoriaanijoukkojen sekä liktorien toiminnasta.

Pretoriaanikaartin imagon rakentamisen lisäksi useat keisarit pyrkivät myös luomaan omaa imagoaan ja vahvistamaan omaa hallinnollista asemaansa pretoriaanikaartin avulla. Pretoriaanit esitettiin keisarin omina sotilaina ja kaartin uskollisuutta vallassa olevaa hallintodynastiaa kohtaan pyrittiin vahvistamaan sekä julkisin että julkisuuden valokeilan ulkopuolisin keinoin. Germanicus ja hänen muistonsa vaaliminen nousivat näkyväksi teemaksi erityisesti Julius-Claudiusten hallintodynastian kolmen viimeisen keisarin hallintokausien aikana. Caligula, Claudius ja Nero käyttivät Germanicuksen muistoa tehokkaalla tavalla hyväkseen, pyrkiessään luomaan itsestään kuvaa vaikutusvaltaisena ja uskottavana Augustuksen valta-aseman perijänä. Samaan pyrittiin myös esimerkiksi Roomassa lyödyillä rahoilla, joiden kuva-aiheet juhlivat näyttävästi pretoriaanikaartia. Keisarit halusivat painottaa näillä toimilla omaa suhdettaan keisarin lähimpiin sotilasvoimiin, vahvistaa kaartin ja keisarillisen perheen välistä uskollisuussuhdetta sekä esittää kansalle ajatusta sotilaiden suosiota ja tukea nauttivasta hallitsijasta.

Lopulta pretoriaanien imagoa rakennettiin myös valtaa symboloivana joukkona. Tässäkin mallia otettiin tasavallan kaudelta periytyvästä liktorien instituutiosta. Liktorien tavoin pretoriaanit pyrittiin esittämään kansalle siviilinomaisena ja tasavallan traditioita kunnioittavana joukkona, jonka sotilaat toimivat näkyvinä vallan symboleina.

4. Pretoriaanit hallinnon edustamien arvojen ja ihanteiden välittäjinä

Tämän luvun tarkoituksena on pohtia pretoriaanien imagon rakentumiseen liittyviä kysymyksiä hallinnon tärkeänä pitämien arvojen ja ihanteiden välityksellä. Tarkoitukseni on pohtia niitä konkreettisia arvoja ja ihanteita, joita pretoriaanien kautta pyrittiin hallinnon taholta nostamaan esille. Minkälaisen arvojen ja ihanteiden esiin nostamista pidettiin tärkeänä ja millaista imagoa pretoriaanikaartin sotilaista pyrittiin luomaan kansalle ja senaatille näiden arvojen ja ihanteiden välityksellä?

Nostan käsittelyssäni esille kolme erillistä teemaa: sotilaiden ulkoiseen olemukseen liittyvät tekijät, italialaisuuden käsitteen ja merkityksen varhaisen prinsipaatin kauden yhteisössä, sekä tiettyihin moraalilakeihin ja sotilaiden siviilielämän suhteisiin liittyvät tekijät.

4.1. Sotilaan piirteet ja mitat

Roomalaisten mukaan heidän kuninkaansa Servius Tullius oli jakanut Rooman kansalaiset varallisuusluokkiin, jotka määrittivät muun muassa kunkin kansalaisen statuksen Rooman armeijassa ja kansankokouksessa (*comitia centuriata*).²⁸⁹ Läpi tasavallan aikakauden Rooman armeija säilyi väliaikaisena kansalaismilisiinä. Joukkoja koottiin ja rekrytoitiin vuosittain tarpeiden mukaan ja rekrytoinnissa otettiin huomioon kansalaisten varallisuus ja miesten aikaisemmat sotilaspalvelusvuodet. Vasta Augustuksen reformien myötä Rooman armeijasta tuli pysyvä ja ammattimainen instituutio. Prinsipaatin Roomassa rekrytointi pohjautui pääasiallisesti vapaaehtoiseihin, vaikka perinteisiä kutsuntoja ja pakkoväenottojakin vielä toisinaan harrastettiin.²⁹⁰

Minkäläiseksi muodostui prinsipaatin kauden sotilaan ideaali? Myöhemmin 300-luvulla kirjoittanut Vegetius kuvaili varsin tarkasti roomalaisen sotilaan rekrytointiin liittyviä toimia ja ideaalialokkaan piirteitä sekä ominaisuuksia. Vegetius on tämän tutkimuksen kannalta lähteenä myöhäinen, mutta esimerkiksi Adrian Goldsworthy on painottanut monien Vegetiuksen kuvaamien armeijan toimintamallien periytyneen Vegetiuksen omalle aikakaudelle prinsipaatin alkua ajoilta tai jopa tasavallan kaudelta.²⁹¹ Prinsipaatin kauden alkupuoliskolla roomalaisilla ja keisarillisella hallinnolla oli myös selvästi omat näkemyksensä niistä odotuksista, joita sotilasrekryteiltä mielellään toivottiin. Keisari Tiberius harmitteli omalla valtakaudellaan sitä, miten armeijaan haluavia vapaaehtoisia oli saatavilla liian vähän ja miten monien rekryyttien taso oli paljon toivottua alemmalla tasolla. Hänen mukaansa rekryyteiltä puuttui *virtus*, eli ne sotilaille kuuluvat hyveet, jotka olivat aiemmin tehneet roomalaisista sotilaista voittamattomia muiden kansakuntien sotilaisiin verrattuna.²⁹²

²⁸⁹ Liv. 1, 42-43.

²⁹⁰ Goldsworthy 2005, 26-27; 76.

²⁹¹ Goldsworthy 2005, 78.

²⁹² Tac. Ann. 4, 4: ”*nam voluntarium militem deesse, ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agree, quia plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant.*”

Rooman sotilaille perinteisesti kuuluneita hyveitä ja ominaisuuksia määrittelevä termi *virtus* käsitti alleen varsin laaja-alaisen kirjon erilaisia miehisinä pidettyjä määreitä, jotka yhdessä olivat luoneet roomalaisen sotilaan selkärangan. Mahdollisimman tiiviisti ilmaistuna *virtus* voitaisiin kääntää tarkoittamaan miehuutta ja urhoollisuutta, mutta käänнос ei ole täysin kattava sellaisenaan.²⁹³

Eräät merkittävät tekijät, joihin roomalaiset ovat näyttäneet usein kiinnittäneen rekrytointipolitiikassaan huomiota ja joiden voidaan katsoa liittyvän myös *virtus*-hyveen sisältöön, olivat rekryyttien fyysinen olemus ja pituus. Roomalaisten näkemysten mukaan jo monet henkilön ulkonäköön ja fysiikkaan liittyvät tekijät määrittivät ja kertoivat jotain rekryytin potentiaalisesta *virtus*-tasosta.²⁹⁴ Roomalaisessa sotilasperinteessä sotilaiden minimimitat oli määritelty 170 – 177 cm väliin. Teoreettiset käsikirjat ovat kuitenkin aina vain suuntaa antavia ohjeita todellisuudelle ja jo edellä mainittu Tiberiuksen kommentti todistaa, ettei tiukoista teoreettisista säännöistä voitu todellisuudessa pitää kiinni. Pretoriaanit olivat kuitenkin Rooman sotilashierarkian huippua edustava joukko-osasto. Oliko tilanne ja käytännön rekrytointitoimet heidän suhteensa ankarampia ja enemmän sotilaskäsikirjojen teoriaan perustuvia?

Aloitan käsittelyn Julius-Claudiusten dynastian omasta germaanikaartista (*Germani corporis custodes*), koska tämän joukko-osaston sotilaiden ulkoisiin mittoihin on näytetty kiinnitetyn Julius-Claudiusten kaudella erityistä huomiota. Tämän yksikön juuret olivat Julius Caesarin käymän Gallian sodan vuosissa, jolloin Caesar oli värvännyt joukkoihinsa germaanisotureista koostuvan ratsukaartin. Caesar itse kuvaili germaaneista kerrottuja tarinoita ja väitti germaanien olevan niiden perusteella rohkeita, taitavia aseiden käyttäjiä sekä äärimmäisen suurikokoisia miehiä.²⁹⁵

Roomalaisilla oli omat vahvat stereotyyppiset ja myyttiset näkemyksensä germaaneista ja monista muista tuntemattomista pohjoisista kansoista. Pohjoisia alueita pidettiin sivistymättöminä, villeinä ja raakoina, mutta toisaalta kuvaa pohjoisista kansoista myös idealisoitiin. Germaaneja ja muita pohjolan kansojen ihmisiä pidettiin voimakkaina, oikeudenmukaisina ja luonnonläheisinä. Germaaneja ja kelttejä vertailtaessa, germaaneja pidettiin poikkeuksetta fyysisesti suurikokoisempina ja vahvempina. Myös Caesarin Gallian sodan kommentaarit tukivat näitä stereotyyppisiä malleja, kuten Sarasti-Wilenius on osoittanut. Esimerkiksi germaaniruhtinas

²⁹³ Castren & Pietilä-Castren 2000, 634 ks. *virtus*.

²⁹⁴ Rekrytoinnissa voitiin kiinnittää huomiota rekryytin silmiin, pään muotoihin, käsivarsiin, sormien mittaan, vyötärön alueeseen ja jalkojen kuntoon liittyviin tekijöihin. Ulkoisten piirteiden tärkeydestä sotilaiden rekrytoinnissa, ks. Santosuosso 2001, 91.

²⁹⁵ Caes. BG 1, 39: ”*qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse praedicabant.*”

Ariovistus esiintyy Caesarin kirjoitelmassa primitiivisen villi-ihmisen ja sankaritaistelijan karikatyyrinä.²⁹⁶

Lähteistä on löydettävissä myös joitakin viitteitä siihen, että roomalaiset valikoivat Julius-Claudiusten germaanikaartiin juuri Reinin-alueen suurikokoisia ja mahdollisimman näyttäviä sotureita.²⁹⁷ Roomalaisten taistellessa Augustuksen hallintokauden loppupuoliskolla Dalmatiassa kapinallisia vastaan, eräs Pusio-niminen²⁹⁸ germaanikaartiin kuulunut soturi linkosi Cassius Dion kertoman mukaan Splonumin linnoituksen muureja vastaan niin suuren kiven, että osa varustuksista sortui heiton seurauksesta ja teko johti lopulta koko kaupungin miehittämiseen.²⁹⁹

Kertomuksen keskiössä ovat kyseisen germaanisorin valtavat ruumiinvoimat ja fyysiset mitat. Itse asiassa myös hänelle valikoitu palvelusnimi *Pusio* viittaa jo sinällään hänen kokoonsa. Niinpä hänen nimensä voidaan katsoa sisältävän samanlaista huumoria kuin mitä on esimerkiksi Robin Hoodin ystävän Pikku-Johnin (Little John) nimessä.³⁰⁰

Pretoriaanien kohdalla kaartilaisten mittoihin ja pituuteen voidaan etsiä vastauksia samankaltaisten lähdeviitteiden avulla. Kun Octavianus suoritti vuonna 28 eKr. Roomassa epäsuositun ja vastalauseita aiheuttaneen uudistuksen leikata Roomassa toimivien senaattorien määrää, oli Octavianus varautunut erilaisin varotoimenpitein oman henkilökohtaisen turvallisuutensa takaamiseen. Suetonius, joka käytti tapahtumasta kertoessaan omana lähteenään Augustuksen kauden kirjailijaa ja tapahtuman silminnäkijää Cremutius Cordusta, kertoi Octavianuksen sonnustautuneen tuona päivänä sotilashaarniskaan, jonka hän piilotti siviilivaatteidensa alle. Tämän lisäksi hänen turvallisuutensa valvonta oli määrätty kymmenen erityisen rotevan ja isokokaisen senaattorin vastuulle.³⁰¹

²⁹⁶ Sarasti-Wilenius 2009, 140; 155.

²⁹⁷ Julius-Claudiusten kauden *Germani corporis custodes*-joukot värvättiin pääasiassa bataavien ja ubien heimojen joukosta. Bataavien ydinalueet sijaitsivat Reinin, Waalin ja Pohjanmeren välissä. Ubien ydinalueet olivat puolestaan alunperin Reinin itärannoilla, mutta heimo muutti vuonna 38 eKr. tehdyn sopimuksen nojalla Reinin länsirannalle nykyisen Kölnin kaupungin alueelle. He perustivat alueelle roomalaisten suostumuksella hallintonsa pääpaikan *Oppidum Ubiorum*, minkä paikalle syntyi Claudiuksen kaudella *Colonia Agrippinensis* eli nykyinen Kölnin kaupunki. *Germani corporis custodes* joukkojen rekrytointialueista, ks. Speidel 1994, 12-13.

Tutkimuskirjallisuudessa on myös toisinaan nähty roomalaisten pyrkineen mahdollisimman suurikokoisten germaanien rekrytoimiseen, ks. Speidel 1994, 79; Rankov 1994, 32.

²⁹⁸ Germaanisorit omaksuivat palvelukseen astuessaan roomalaisen tai kreikkalaisen nimen tai muuttivat oman germaaninimensä latinaistettuun muotoon. Germaanikaartin nimivalinnoista, ks. Speidel 1994, 86-87.

²⁹⁹ Cass. Dio 56, 11.

³⁰⁰ Pusio (lat. poikanen, pikkuinen).

³⁰¹ Suet. Aug. 35: "*quo tempore existimatur lorica sub ueste munitus ferroque cinctus praesedis decem ualentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus.*"

Kookkaisiin ja vahvoihin pretoriaaneihin on myös joitain suoria viittauksia lähdeaineistossa. Plinius vanhempi mainitsee omissa kirjallisissa töissään erään väkivahvan Vinnius Valens nimisen sotilaan, joka palveli centuriona pretoriaanikaartissa Augustuksen hallintokaudella.³⁰² Keisari Nero piti puolestaan usein lähettyvillään Cassius-nimistä pretoriaania, joka tunnettiin niin ikään suunnattomista ruumiinvoimistaan.³⁰³

Lähteet viittaavat sotilaiden fyysisen rakenteen ja pituuden merkittävyyteen, mutta näiden elementtien lisäksi myös ulkoisella kauneudella (*forma*) oli merkitystä erityisesti pretoriaanikaartissa.³⁰⁴ Augustuksen kaudelle sijoittuu esimerkiksi Vergiliuksen *Aeneis*-runoelmassa esiintyvä kommentti, joka viittaa henkivartijoiden ulkoisiin piirteisiin. Karthagolaisten kuningatar Dido tekee näyttävän ensiesiintymisen runoelmassa roomalaisten kantaisälle Aeneakselle. Hän saapuu Aeneaksen eteen koko kuninkaallisessa loistossaan ja suurenmoisen nuorista henkivartijoista kootun vartioston seuraamana.³⁰⁵

Ulkoinen kauneus kertoi myös sisäisestä kauneudesta ja oikeamielisyydestä, jonka katsottiin myös osaltaan kuuluvan sotilaan *virtus*-hyveen piiriin. Esimerkiksi Vergiliuksen kuvailemat kuningatar Didon saattuejoukkojen sotilaat olivat nuoria ja heidät oli valittu tehtävään ulkoisten piirteidensä takia. Konkreettinen esimerkki kauneuden (*forma*) merkityksestä Julius-Claudiusten kauden Roomasta löytyy puolestaan Neron hallintokaudelta. Kun Nero ja hänen lähin hovipiirinsä etsivät syyllisiä vuonna 65 jKr. tapahtuneeseen Neron salamurhayritykseen, joka tunnetaan historiassa Pison salaliiton nimellä, sai Nero mahdollisuuden nousta kyseisen vuoden virassa olevaa konsulia Atticus Vestinusta vastaan. Vestinuksella oli ylellinen asunto Forum Romanumin liepeillä, jonka hän oli täyttänyt tarkasti valikoiduilla kauniilla ja nuorilla orjilla, joita hän piti palveluskuntanaan. Tacituksen mukaan Nero lähetti pretoriaanikaartin tribuunin Gerellanusen valtaamaan joukkoineen Vestinuksen kauniiden aseenkantajien linnoituksen ja lopulta koko tapahtumasarja päättyi Vestinuksen tekemään itsemurhaan ja hänen palveluskuntansa hajottamiseen.³⁰⁶

³⁰² Plin. Nat. 7, 82: "at Vinnius Valens meruit in praetorio Divi Augusti centurio, vehicular vini culleis onusta, donec exinanirentur"

³⁰³ Tac. Ann. 15, 66: "iussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur vinciturque."

³⁰⁴ Speidel 1994, 78.

³⁰⁵ Verg. Aen. 1, 497: "regina ad templum, forma pulcherrima Dido, incessit magna iuvenum stipante caterua."

³⁰⁶ Tac. Ann. 15, 69: "Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, adv im dominationis converses Gerellanusum tribunum cum cohort militum immittit iubetque praevenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem, quia Vestinus imminentis foro aedis decoraque servitia et pari aetate habebat."

Vestinuksen kokeman kohtalon taustalla oli epäilemättä useita tekijöitä, mutta on mielenkiintoista, miksi Tacituksen kertomuksessa juuri Vestinuksen nuori palveluskunta saa niin merkittävän roolin. Gerellanuksen pretoriaanit esiintyvät myös tässä kertomuksessa ikään kuin sotaretkellä olevana ja linnoituksen valtaamiseen osallistuvana joukkona, jotka onnistuvat lyömään Vestinuksen joukot. Kertomus muotoilee esiin eräänlaisen kilpailuasetelman pretoriaanien ja Vestinuksen palveluskunnan välille ja tässä kilpailussa keisarin pretoriaanit vievät lopulta voiton. Vestinus oli astunut selvästi palveluskuntineen keisarin arvovaltapiiriin kuuluvalla alueella. Vain keisarilla saattoi olla käytössään näin näyttäviä nuorten ja kauniiden sotilaiden saattueita ja tämä oli osasy sille, miksi Vestinus joutui matkustamaan manalaan ajateltua aikaisemmin.

Lähteet osoittavat selvästi, että pretoriaanien ja *Germani corporis custodes*-osastojen sotilaiden fyysisiin piirteisiin ja mittoihin sekä kaartilaiden ulkonäköön kiinnitettiin merkittäväällä tavalla huomiota Julius-Claudiusten Roomassa. Nämäkään tekijät eivät kuitenkaan määritelleet absoluuttisella tavalla pretoriaanien rekrytointia. Esimerkiksi Speidel on esittänyt varsin mielivaltaisella ajatuksella, ettei keisarillisiin ratsukaarteihin otettu alle 185 cm pituisia rekryyttejä.³⁰⁷ Sandra Bingham on myös painottanut pretoriaanirekryyttien korkeaa tasoa ja rekrytoinnin korkeita vaatimustasoja.³⁰⁸ Pretoriaanien rekrytointipolitiikan kokonaiskuvaan on kuitenkin suhtauduttava huomattavasti varauksellisemmin, kuin Speidel tai Bingham ovat väittäneet. Pretoriaanikaartin rekrytointiperusteet olivat myös monessa suhteessa kirjavat ja on vaikea kuvitella, että edes pretoriaanikaartissa oltaisiin pidetty kiinni kaikista teoreettisista vaatimuksista, jotka säätelivät kaartiin pääsyä. Kaartin rekrytoinnissakin tapahtui toisinaan jopa käsittämättömiä virheitä, sillä esimerkiksi Claudiuksen hallintokaudella kaartiin oli rekrytoitu joitakin miehiä Alppien juurelta Pohjois-Italiasta, joilla ei ollut kansalaisoikeuksia.³⁰⁹

Piirtokirjoitukset todistavat pretoriaanikaartiin rekrytoitujen iän heitelleen huomattavasti 15-vuotiaista nuorukaisista noin 32-vuotiaisiin miehiin.³¹⁰ Ero oli varsin selvä esimerkiksi legiooniin verrattuna, missä tavanomainen rekrytointi-ikä liikkui ikävuosien 20 – 25 välimaastossa.³¹¹ Pretoriaanien laaja-alainen rekrytointi-ikä todistaa, ettei esimerkiksi pretoriaanien nuoruus tai nuoruuteen liittyvä kauneus ollut missään nimessä rekrytointipolitiikan kulmakiviä, joista ei olisi

³⁰⁷ Speidel 1994, 79.

³⁰⁸ Bingham 2012, 1.

³⁰⁹ Balsdon 1979, 101-102. Miehet olivat ilmeisesti olleet itse siinä uskossa, että he olivat kansalaisia ja rekrytointiviranomaiset olivat uskoneet miehiä ilman tarkempia tarkastuksia. Toisaalta ei vastaavanlaisia pätevyystarkastuksia tehdä aina nykyäänkään työelämässä, kuten esimerkiksi viimeaikaiset vaeläkäri paljastukset ovat todistaneet.

³¹⁰ Rankov 1994, 8.

³¹¹ Goldsworthy 2005, 78.

voitu poiketa. Toisaalta juuri poikkeuksellisen nuorten rekryyttien olemassaolo antaa osittain lisätukea myös ajatukselle, että kaartiin pyrittiin myös rekrytoimaan nuoria ja kauniita sotilaita, jotka täyttivät tiettyjen ulkoisten vaatimusten tason.

Keisarillisen hallinnon tarjoama ja puolestapuhuma ihannemalli oli kuitenkin selvä. Se painotti pretoriaanisotilaiden fyysisiä ominaisuuksia, kuten ruumiinvoimia ja pituutta, mutta myös sotilaiden terveyteen viittaavaa ulkoista kauneutta ja ulkonäköä. Näistä ominaisuuksista oli selvästi etua rekrytoinnissa. Niin ikään näyttää selvältä, että kaikki ulkomuodossa painotetut tekijät, kuten voimakkuus, pituus ja kauneus (*forma*) olivat tekijöitä, jotka olivat sotilaan ulkoiseen olemukseen vaikuttavia piirteitä. Niinpä niiden tarkoituksena oli tuoda tietynlaista näkyvyyttä. Keisarillinen hallinto halusi, että pretoriaanit nähtiin ja että sotilaiden ulkoiset piirteet kertoivat kansalle *virtus*-hyveistä ja sotilaiden terveydestä ja voimasta. Näin sotilaiden ulkoisilla ominaisuuksilla pyrittiin käytännössä vahvistamaan myös kaartin näkyvyyttä Roomassa.

4.2. Italialaisuus

Augustuksen järjestettyä Rooman imperiumin armeijan pysyväksi ammattiarmeijaksi, muuttuivat monet Rooman sotalaitokseen liittyneet perinteet olennaisesti entisestään. Sotilaiden rekrytointimallit muuttuivat ja monien legioonien muuttuessa pysyviksi alueellisiksi joukko-osastoiksi, alkoivat uusien sotilaiden värväykset kohdistua yhä enemmissä määrin eri provinssien väestöön. Prinsipaatin kaudelle siirryttäessä Rooman armeijan sotilaiden etninen pohja alkoi muuttua nopeasti. Italialaisten alokkaiden prosentuaalinen osuus provinssihin sijoitetuissa legioonissa pieneni tasaisesti prinsipaatin kaudella, provinssien väestön noustessa paikkaamaan armeijan jatkuvaa uusien alokkaiden tarvetta.

Vielä Augustuksen, Tiberiuksen ja Caligulan hallintokausilla Italiasta värvättiin huomattavasti enemmän alokkaita kuin provinssista. Claudiuksen ja Neron hallintokausien aikana tilanne alkoi kuitenkin muuttua ja provinssista värväytyi jo jotakuinkin yhtä paljon alokkaita kuin Italiasta. Flaviusten dynastian kaudella vaaka oli kallistunut jo selvästi provinssien puoleen ja 100-luvun lopulla italialaiset alokkaat olivat jo varsin marginaalisen pienessä roolissa provinssialokkaiden

määrään nähden.³¹² Muutos oli selvä ja myös varsin nopea. Yksi Rooman sotalaitoksen yksikkö, nimittäin pretoriaanit, pysyivät kuitenkin näidenkin muutosten keskellä jatkuvasti miltei täysin italialaisena joukko-osastona.

Kaartin italialaisuuden juuret olivat Augustuksen säätelemässä politiikassa. Hänen toimestaan kaartin rekrytointialueet rajattiin käytännössä valtakunnan sydänmaille: Keski-Italiaan ja joihinkin kaikkein roomalaistuneimpiin valtakunnan alueisiin. Tacituksen mukaan pretoriaanien rekrytointialueet koostuivat Etrurian, Umbrian ja Latiumin maakunnista³¹³ sekä vanhoista roomalaisista siirtokunnista.³¹⁴ Claudiuksen aikana rekrytointipohjaa laajennettiin Pohjois-Italian Gallia Cisalpinaan.³¹⁵

Piirtokirjoitusmateriaali osoittaa, että pieni osa ensimmäisen vuosisadan jKr. pretoriaaneista rekrytoitiin myös eräistä Italian ulkopuolisista provinseista. Esimerkiksi eräs Flaviusten dynastian kaudelle ajoitettu hautamonumentti mainitsee Marcus Lucilius Proculus nimisen pretoriaanisotilaan, jonka kotikaupungiksi (*origo*) mainitaan Siscia.³¹⁶ Tämän jälkeen monumentin piirtokirjoituksessa Proculusen mainitaan palvelleen kuudennessa pretoriaanikohortissa tribuuni Flangeruksen alaisuudessa. Samainen monumentti mainitsee Proculusen toimineen myös kaartin rahaston hoitajana (*fisci curator*).³¹⁷

Kokonaisuudessaan ensimmäisen vuosisadan jKr. piirtokirjoitusmateriaali todistaa joidenkin kaartilaisten tulleen värvätyksi myös Italian ulkopuolelta, Gallian, Hispanian, Dalmatian, Noricum ja Makedonian kaltaisista provinseista. Tästä huolimatta noin 90 % pretoriaanikaartin sotilaista tuli yhä Italiasta 100-luvulle siirryttäessä.³¹⁸ Tämä kertoo osaltaan siitä, ettei Augustuksen aloittamasta pretoriaanien rekrytointipolitiikan periaatteista juuri poikettu ensimmäisen vuosisadan kuluessa ja että italialaisuus säilyi merkittävänä pretoriaanikaartin sotilaiden imagoa määrittävänä tekijänä.

³¹² Eri provinssien ja Italian alokkaista ensimmäisellä ja toisella vuosisadalla jKr. ks. Le Bohec 1994, 83.

³¹³ Etrurian maakunta rajoittui pohjoisessa Arnoon, idässä Apenniinien vuoristoon, etelässä Tiberiin ja lännessä Tyrrhenanmereen. Umbrian maakunta sijaitsi Etrurian itäpuolella käsittäen suuren osan Keski-Italian Apenniinien vuoristoaluetta. Latiumin maakunta rajoittui pohjoisessa Tiberiin ja etelässä Liris jokeen.

³¹⁴ Tac. Ann. 4, 5: ”*Etruria ferme, Vmbrique delectae aut vetere Latio et coloniis antiquitus Romanis.*”

³¹⁵ Balsdon 1979, 102; Le Bohec 1989, 99; Santosuoso 2001, 170.

³¹⁶ Siscia eli nykyinen Sisakin kaupunki sijaitsee Sisak-Moslavinan maakunnassa Kroatiaassa. Flaviusten kaudella Siscia kuului hallinnollisesti roomalaisten Dalmatian provinssiin.

³¹⁷ MNR I, 7, 1, no. V, 28t.

³¹⁸ Le Bohec 1989, 99.

Augustuksen pretoriaanikaartille laatiman rekrytointipolitiikan voidaan katsoa kummunneen osittain kansalaisotien ajan sotapropagandasta. Ajauduttuaan taistelemaan Marcus Antoniuksen joukkoja vastaan 30-luvulla eKr., Octavianus oli ryhtynyt painottamaan hänen kannattajiensa ja joukkojensa koostuvan todellisista Italian roomalaisista. Niinpä Octavianuksen sotapropagandaa myötäillen myös runoilija Vergilius kirjoitti Augustuksen käyneen ratkaisevaan Actiumin meritaisteluun italialaisten joukkojen johdossa.³¹⁹

Ajatus yhtenäisestä Italiasta oli prinsipaatin kauden alussa vielä varsin tuore ja oli saanut todellisen alkunsa vasta 90-luvulla eKr. käytyjen liittolaisotien jälkeen, minkä seurauksena suurelle osalle Italian alueen väestöä oli myönnetty Rooman kansalaisoikeudet.³²⁰ Augustuksen toimesta pretoriaanit muotoutuivat kuitenkin ennen kaikkea italialaiseksi sotilasyksiköksi, jonka sotilaiden tuli edustaa roomalaisuutta sen ”puhtaimmassa” muodossa. Tästä johtuen pretoriaanikaarti voitiin myös edelleen nähdä valtakunnan eliittisotilasyksikkönä, vaikka pretoriaanit eivät taisteluihin enää juuri osallistuneetkaan. Legiooniin värväytyessä yhä enemmän provinssien väestöä, italialainen pretoriaanikaarti saatettiin nähdä näin italialaisuutensa ja kaartin sotilaiden edustamien *virtus*-hyveiden perusteella todellista roomalaista sotilaskuntoa edustavana yksikkönä.

Octavianuksen ja Marcus Antoniuksen taistelun vuosilta kumpuavat sotapropagandan teemat nousivat jälleen esille Neron kuoleman jälkeen käydyissä taisteluissa Othon ja Vitelliuksen välillä. Keisari Otho piti alkuvuonna 69 jKr. pretoriaaneille puheen kaartin leirissä (*Castra praetoria*), missä hän painotti pretoriaanien ja heidän puolueensa italialaisuutta, kun taas vastustaja Vitellius puolestaan demonisoitiin propagandan avulla esittämällä hänet germaanien komentajana.³²¹ Samalla tavoin erään Vitelliuksen joukkojen komentajan Caecinan esiintymistä kauhisteltiin Othon joukkojen keskuudessa Italiassa, koska Caecina esiintyi usein julkisesti hyvin epäroomalaisessa puvussa, johon kuuluivat germaaneille tavanomaiset pitkälahkeiset housut.³²² Hallinnon sota-ajan propagandassa turvauduttiin näin ollen varsin samanlaisiin propagandistisiin menetelmiin, joihin oli turvauduttu myös Octavianuksen ja Marcus Antoniuksen välisessä kamppailussa noin sata vuotta aiemmin.³²³

³¹⁹ Verg. Aen. 8, 678: “*hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar cum patribus populoque, penatibus et magnis dis, stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammis laeta uomunt patriumque aperitur uertice sidus.*”

³²⁰ Sherwin-White 1973, 137.

³²¹ Tac. Hist. 1, 84: “*ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerit ordinem, cuius splendore et gloria sordis et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus?*”

³²² Tac. Hist. 2, 20: “*ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas [barbarum tegmen] indutus togatos adloqueretur.*”

³²³ Marcus Antoniuksen maineen ja kuvan järjestelmällisestä tuhoamisesta, ks. Zanker 1988, 57-58.

4.3. Moraalilait ja sotilaiden suhteet siviilielämään

Rooman armeijassa Augustuksen kaudella tapahtuneet reformit johtivat nopeasti yhä pysyvämpien sotilasleirien pystyttämiseen Rooman valtakunnan raja-alueille. Samalla siviiliasutukset kasvoivat usein hämmästyttävän nopeasti roomalaisten sotilasleirien ympärille, eivätkä edes epävakaat sotatilat näytä hillinneen merkittävästi siviiliasutusten kytkeytymistä roomalaisten sotilaslinnakkeisiin.

Siviiliväestöllä ja armeijan leireillä oli lähes symbioottinen suhde toisiinsa, sillä molemmat hyötyivät monilla tavoin toistensa olemassaolosta. Esimerkiksi kauppiaat hyötyivät taloudellisesti käymästään kaupasta sotilaiden kanssa ja sotilaat hyötyivät niistä palveluista, joita kauppiaat saattoivat heille tarjota.³²⁴ Sotilasleirit olivat houkuttelevia markkinapaikkoja erilaista kauppaa käyville kauppiaille jo siksi, että prinsipaatin kaudella sotilaiden palkka maksettiin säännöllisesti rahassa ja tämän takia rahan liikkeelle kehittyivät hyvät markkinat juuri sotilasleirien läheisyydessä.³²⁵ Pretoriaanien leirillä (*Castra praetoria*) on täytynyt olla täysin vastaavanlainen vaikutus ympäristöön. Pretoriaanien keskuudessa liikkui vielä huomattavasti suurempia rahavirtoja, sillä jo tavallinen kaartilainen tienasi kolminkertaista palkkaa legioonan sotilaaseen verrattuna ja nautti myös legioonalaisia parempia rahapalkkioita (*praemia*). Tästä johtuen pretoriaanien linnaleiri houkutteli alueelle runsaasti erilaisten palvelujen tarjoajia. 100-luvulla jKr. myös Rooman Caeliuskukkulan alueelle syntyi lyhyessä ajassa joukoittain kapakoita ja ilotaloja, jotka kehittyivät vastaamaan alueelle rakennettujen keisarillisen ratsukaartin (*equites singulares Augusti*) linnakkeiden synnyttämää tarvetta erilaisille palveluille.³²⁶

Siviiliväestön ja sotilaiden välinen yhteiselo ei ollut kuitenkaan aina täysin ongelmaton ja tietyllä tasolla sotilaiden ja siviilien välistä yhteiseloä pyrittiin myös hallinnon toimesta valvomaan sekä rajoittamaan.³²⁷ Juvenalis kertoi myös eräässä satiirissaan monista sotilaille kuuluvista etuoikeuksista ja mainitsi eräästä siviilistä, joka joutui sotilaan pahoinpitelemäksi, muttei voinut tehdä asialle mitään sotilaiden etuoikeutetun aseman ja valtion tarjoaman oikeudellisen turvan

³²⁴ Goldsworthy 2003, 105.

³²⁵ Tämä on myös yksi osasy sille, miksi esimerkiksi monien legioonaleireistä kasvoi vuosisatjoen kuluessa uusia omia kaupunkeja, esimerkiksi Köln, Wien, Koblenz.

³²⁶ Speidel 1994, 138.

³²⁷ *ibid.* 133.

takia.³²⁸ Lähteet todistavat sotilaiden ja siviiliväestön välillä olleen toisinaan myös hankauksia ja yhteenottoja. Varsinkin myöhemmillä prinsipaatin kauden vuosisatoina nämä hankaukset ja tunteet purkautuivat Rooman kaupungissa toisinaan jopa verisinä yhteenottoina.³²⁹

Toisaalta armeijan keskuudessa suhtauduttiin siviiliväestön läheisyyteen varauksellisesti myös siksi, että sotilaat saattoivat herkästi luoda suhteita paikallisiin naisiin. Tämä oli tiedostettu ongelma ainakin eri provinssijoukkojen keskuudessa. Augustuksen hallintopäivistä lähtien sotilaat eivät saaneet olla avioituneita sotapalvelusta suorittaessaan. Liityttyään armeijaan sotilas ei voinut avioitua ja mikäli hän oli jo naimisissa, mitätöitiin tämä liitto välittömästi armeijaan liittymisen yhteydessä.³³⁰ Varsinkin sotilaiden jatkuva yhteys sotilasleirien siviiliväestöön sai kuitenkin monet sotilaat solmimaan epävirallisia liittoja alueella asuvien naisten kanssa. Koska valtio ei suostunut siunaamaan näitä liittoja, aiheuttivat sotilaiden epäviralliset suhteet runsaasti muun muassa oikeudellisia ongelmia. Vapauduttuaan sotilaspalveluksesta sotilaan epävirallisen vaimon ja mahdollisten lapsien oikeudellinen asema oli hyvin epävarmalla pohjalla. Monet sotilaiden kumppaneista eivät olleet Rooman kansalaisia, eikä lapsillekaan voitu myöntää suoraan kansalaisoikeuksia. Tämä teki myös perintöoikeuden järjestämisen perheen jäsenille hyvin hankalaksi ja niinpä jo keisari Claudius päätti 40-luvulla jKr. helpottaa sotilaiden oikeudellista suhdetta epävirallisiin perheisiinsä.³³¹

Joistakin myönnytyksistä huolimatta epävirallisia suhteita pidettiin jatkuvasti ongelmallisina. Sotilaat, joilla oli ”vaimoja”, eivät lähteneet yhtä innokkaasti pitkille sotaretkille ja joukkojen siirrot eri alueille aiheuttivat ongelmia ja vastustusta joukkojen keskuudessa, koska tuttua sotilasleiriä pidettiin omana kotina ja monien sotilaiden epäviralliset perheet asuivat niiden lähistöllä.³³²

Pretoriaanien kohdalla epävirallisten avioliittojen määrää on vaikea mitata tarkasti.³³³ Eräät tutkijat ovat kuitenkin esittäneet, että valtakunnan pääkaupungissa Augustuksen avioliittosääntöä noudatettiin vielä huomattavasti tarkemmin kuin provinseissa, eikä epävirallisia suhteita suvaittu

³²⁸ Iuv. 16, 25-34.

³²⁹ Esimerkiksi vuonna 238 jKr. Rooman kaupunkiväestö piiritti kaupunkimellakoiden yhteydessä pretoriaanikaartin leirin. Kaupunkilaisten katkaistua viimein leiriin vievät vesijohdot, konflikti päättyi pretoriaanien ulosryntäykseen ja suurten kaupunkikorttelien palamiseen maan tasalle kaartin leirin ja Esquilinus kukkulan liepeillä.

³³⁰ Goldsworthy 2005, 102; Grant 1974, 78.

³³¹ Goldsworthy 2005, 103.

³³² Esimerkiksi vuonna 70 jKr. eräs Vespasianuksen asiamies Mucianus pelotteli Syyrian Antiokhiaan sijoitettuja legioonina huhuilla, joiden mukaan keisari Vitellius aikoi siirtää Germanian legioonien palvelusalueen Syyriaan ja Syyrian legioonien sotilaat puolestaan Germanian rintamalle, ks. Tac. Hist. 2, 80.

³³³ Tilastoja ei ole säilynyt ja säilyneet piirtokirjoituksetkin antavat vain vähän tietoja pretoriaanien avioliitoista.

tai katsottu yhtä helposti läpi sormien. Esimerkiksi Michael Speidelin laatimien arvioiden mukaan keisarien ratsukaartin³³⁴ sotilaat, jotka kuuluivat hallinnollisesti pretoriaanikaartiin, eivät vielä 100-luvulla solmineet juuri lainkaan avioliiton kaltaisia suhteita. Ero moniin provinssijoukkoihin, missä epävirallisia suhteita solmittiin 100-luvun jKr. kuluessa yhä kiihtyvässä tahdissa, oli merkittävä.³³⁵

Perhearvot olivat tärkeässä roolissa Augustuksen sisäpolitiikassa. Hänen mukaansa perhearvojen kunnioitus oli kokenut alennustilan ja koko tilanne aiheutti vaaratilan Roomalle. Niinpä Augustus sääti vuosina 19 ja 18 eKr. joukon syntyvyyden nostamiseen tähdänneitä lakeja ja vahvisti niin sanotun *Lex Julian* koskien aviorikoksia. Aviorikokseksi luokiteltiin mikä tahansa avioliiton ulkopuolinen suhde. Muutos oli siinä, että tästä eteenpäin aviorikkojan tuomitseminen ei tapahtunut enää perheen sisäisenä asiana vaan siitä muotoutui rikos ja julkisoikeudellisessa mielessä laitton teko. Kansan parissa *Lex Julia* sai yksiselitteisen kielteisen vastaanoton. Augustuksen oma maine avioliiton ulkopuolisista suhteista harrastajana sekä toisaalta Augustuksen tyttären maine eivät edesauttaneet lain hyväksymistä ja toisaalta monet katsoivat pahaksi sen, että valtio puuttui nyt heidän yksityiselämäänsä liittyviin asioihin. Monet roomalaiset matroonat kirjautuivat protestimielessä prostituoiduiksi, koska heitä kyseisen lain pykälät eivät koskeneet.³³⁶

Lex Julian saama vastaanotto oli Augustuksen kannalta ongelmallinen. Hän pyrki kuitenkin sinnikkäästi vaikuttamaan kansalaisten seksuaalielämään ja perhearvoihin ja tästä johtuen hänen laatimien perhekieltosääntöjen noudattamisen on tosinaan katsottu olleen varsin tiukkaa erityisesti pretoriaanikaartin sotilaiden kohdalla.³³⁷

³³⁴ Equites Singulares Augusti.

³³⁵ Speidel 1994, 135.

³³⁶ Cantarella 2009, 151.

³³⁷ Balsdon 1978, 91.

5. Päätelmiä - näkyvä ja tasavallan traditioiden mukainen pretoriaanikaarti

Tutkimuskirjallisuudessa on esiintynyt monia varsin dogmaattisia näkemyksiä pretoriaanikaartin toiminnasta ja asemasta prinsipaatin Roomassa. Kaartin näkyvyyttä on katsottu tutkimustraditiossa usein tietoisesti rajoitetun, koska sotilaiden läsnäoloa Rooman kaupungissa on pidetty miltei yksiselitteisesti ongelmallisena vapaan tasavallan ideologiaan nojautuneille keisareille. Esimerkiksi Graham Webster ja Michael Grant ovat painottaneet keisareiden haluttomuutta välittää kansalle kuvaa keisarillisesta hallinnosta sotilasdiktatuurina, jonka valta olisi perustunut kansan näkemyksissä sotilaiden mielistelyyn ja sotilaspakkovaltaan.

Pretoriaanien imagoa on rakennettu tutkimustraditiossa myös käytännössä poikkeuksetta keisarien henkivartiostotoiminnan ympärille. Esimerkiksi Yann Le Bohec ja Nigel Pollard ovat arvioineet prinsipaatin pretoriaanien perineen keisarien henkivartiostotoimintaan keskittyneen työnkuvansa suoraan kansalaissotien aikaisilta pretoriaaniyksiköiltä, jotka olivat toimineet rintamalla armeijan ylipäälliköiden omina suojakaarteina. Brian Campbell on puolestaan arvioinut Augustuksen ja hänen seuraajiensa Rooman kaupungissa tekemien useiden julkisten esiintymisten vaatineen keisareiden suojaksi pretoriaanien kaltaista henkivartiokaartia.

Sandra Bingham on ollut harvoja pretoriaanikaartin tutkimukseen kantaa ottaneita tutkijoita, jotka ovat pyrkineet myös tarkastelemaan laajasti pretoriaanien henkivartiostotoimintaan kuulumattomia tehtäviä Julius-Claudiusten Roomassa. Bingham on painottanut pretoriaanien virkatehtävien laajentuneen kattamaan myös monia siviilihallinnollisia ja Rooman yleiseen järjestyksenvalvontaan liittyviä tehtäviä. Keisarillisen hallinnon päätöksiä ja kaartin uusia palvelustehtäviä ei pyritä Binghamin mallissa selittämään kuitenkaan käytännössä lainkaan hallinnon propagandistisilla päämäärillä tai ajatuksella, että hallinto olisi käyttänyt pretoriaaneja hyväkseen oman poliittisen ohjelmansa esiintuomisessa. Binghamin mukaan pretoriaanien virkatehtäviä laajennettiin, koska keisarit havaitsivat heidän käytössään Roomassa olleen sotilasvoiman ja pyrkivät samalla tehostamaan uuden keisarillisen hallinnon toimintaa kansalaissotien jälkeisessä Rooman kaupungissa.

Binghamin argumentaatio jää lopulta hyvin pinnalliselle tasolle. Myös hänen selitysmallinsa nojaa käytännössä siihen perinteiseen teoriaan, että pretoriaanit luotiin kansalaissotien jälkeen

Augustuksen ja hänen perhedynastian henkivartiostoksi, jonka läsnäolo oli dynastian turvallisuuden takaamiseksi välttämätöntä Rooman kaupungissa ja sen välittömässä läheisyydessä. Bingham on toki myös osittain oikeassa. En ole pyrkinyt työn edetessä väittämään, että keisarien ja keisarillisen perheen henkivartiotoiminta ei olisi kuuluneet pretoriaanien tehtäväkuvaan prinsipaatin Roomassa. Tutkimustradition vahva näkemys pretoriaaneista keisarien henkivartiokaartina on sellaisenaan kuitenkin luonut tutkimustraditioon aivan liian mustavalkoisen ja kapean kuvan pretoriaanikaartin toiminnasta ja tarkoituksesta prinsipaatin Roomassa. Samalla tutkimustraditio on keskittynyt usein tutkimaan kaartin organisaation kehitykseen ja henkivartiotoimintaan liittyviä kysymyksiä yhä uudestaan samoista näkökulmista käsin. Pretoriaaneja koskevassa tutkimuksessa on tästä johtuen nähtävissä varsin suuria aukkoja. Olen lähestynyt pretoriaanien näkyvyyteen ja imagon rakentumiseen liittyviä teemoja tässä työssä tuoreesta näkökulmasta käsin, pohtimalla pretoriaanikaartin roolia keisarillisen hallinnon työkaluna ja vallankäytön välineenä. Tämä on avannut monia mielenkiintoisia tapoja nähdä pretoriaanien asema ja ymmärtää heidän rooliaan ja tarkoitustaan prinsipaatin Roomassa.

Pretoriaanit integroituivat prinsipaatin ensimmäisten vuosikymmenten kuluessa Roomaan asteittain. Tapahtumasarja ei tapahtunut hetkessä, mutta Augustuksen hallintokauden loppuun tultaessa integroinnissa oltiin jo varsin pitkällä. Rooman kaupungin vaikutusalueella toimivien pretoriaanien määrä kasvoi tasaisesti Augustuksen ja Tiberiuksen hallintokausien aikana.

Pretoriaaneille Julius-Claudiusten kaudella vakiintuneet uudet kaupunkipalvelustehtävät loivat pretoriaaneille vahvaa näkyvyyttä esimerkiksi teattereissa ja monissa Rooman suurissa juhlanäytännöissä. Teatterit ja erilaiset näytännöt nähtiin roomalaisessa ajattelussa kansan ja sotilaiden moraalia ja kuntoa rappeuttavina ilmiöinä, mutta tämä ei estänyt keisarillista hallintoa valjastamasta pretoriaaneja Rooman lukuisten juhlanäytäntöjen käyttöön esimerkiksi näytäntöjen järjestyksenvalvojina. Pretoriaaneja ja heidän näkyvää läsnäoloaan tarvittiin Roomassa järjestettävien suurien juhlakisojen yhteydessä. Järjestyksenvalvojina pretoriaanit keskittyivät mellakoiden ja järjestyshäiriöiden ennaltaehkäisyyn ja tukahduttamiseen, mutta tämän käytännöllisen tehtävän lisäksi hallinto pyrki esittelemään kaartin myös hallinnon tarpeellisenä apuvälineenä ja pääkaupungin elintärkeänä vahvuutena, joita ilman pääkaupunki ei tullut toimeen.

Pretoriaanien omat näytäntöesiintymiset Rooman areenoilla kertovat puolestaan siitä, etteivät keisarit pelänneet luoda pretoriaaneille lisänäkyvyyttä myös areenoiden näytäntöjen avulla. Keisarit saattoivat asettaa pretoriaanit areenan taistelunäytäntöihin, sillä suunnitellut ja hyvin toteutetut

näytännöt loivat kansan silmissä myönteistä julkisuuskuvausta niistä joukoista, jotka olivat esiintyneet omaksi edukseen areenan "taistelukentillä". Esityksillä voitiin näin vahvistaa pretoriaanikaartin omaa imagoa, mutta samat esitykset saattoivat toimia myös keisarillisen hallinnon omia poliittis-propagandistisia tavoitteita edistävinä tapahtumina. Tässä suhteessa pretoriaanien areena-esiintymisillä voitiin esitellä Rooman asevoimien sotilasmahtia sekä luoda kuvaa keisarista sotilasjoukkojen uskottavana ylipäällikkönä (*imperator*).

Pretoriaanikaartilaisten näkyvyyteen liittyviä tekijöitä huomioitiin myös kaartilaisten rekrytoinnissa. Rekryytin voimakkuus, pituus sekä kauneus olivat kaikki tekijöitä, joiden perusteella kaartiin pyrittiin valikoimaan mahdollisimman näyttäviä sotilaita. Sotilaan ulkoiset piirteet ja kauneus kertoivat myös sotilaan henkisestä tasapainosta, vahvuudesta ja potentiaalisista *virtus*-hyveistä. Rooman kaupungissa pretoriaaneille pyrittiin luomaan näkyvyyttä ja hallinnon haluamaa kuvaa terveinä ja kyvykkäinä sotilaina. Samalla pretoriaanit pysyivät miltei täydellisesti italialaisena joukkoyksikkönä aina vuoteen 193 jKr. asti. Tällaisena joukkona pretoriaanit muotoutuivat edustamaan sitä vanhaa tasavaltalaista ja tasavallan perinteiden mukaista roomalaisuutta. Näin keisarillinen hallinto loi myös osaltaan kuvaa menneisyydestä.

Pretoriaanien kaupunkipalvelukselle ei ollut myöskään olemassa konkreettisia esteitä, vaikka esimerkiksi kaupungin *pomerium*-rajojen ja siihen liittyneiden sakraalisääntöjen on usein tutkimustraditiossa katsottu vaikuttaneen pretoriaanien sijoittelupolitiikkaan ja keisarien pyrkimykseen pitää pretoriaanit näkymättömänä yksikkönä kaupungin vaikutusalueella. Sandra Bingham on painottanut pretoriaanikaartin sotilaiden Roomaan sijoittamisen mullistavuutta, koska sotilaita ei ollut koskaan aiemmin majoitettu pysyvästi Rooman kaupunkiin *pomerium*-rajoihin liittyvien sakraliteettisääntöjen takia. Samaan periaatteeseen ja sotilasjoukkojen Rooman kaupunkiin integroimisen vaikeuteen ovat viitanneet myös lukuisat muut pretoriaanikaartin tutkimukseen kantaa ottaneet tutkijat.

Rooman kaupungin asukkaat olivat kuitenkin todellisuudessa tottuneet sotilaiden läsnäoloon ja näkyvyyteen Rooman kaupunkialueen vaikutuspiirissä miltei kaikkina kaupungin historiallisina ajanjaksoina. Itse *pomerium* oli tilkkutäkkimäinen alue, mistä johtuen sotilaat olivat pystyneet myös toimimaan aina joillakin alueilla Rooman keskustan tuntumassa, kuten Capitoliumin Arx-linnakkeessa. Samalla tavoin viimeisen vuosisadan eKr. sekasortoiset vuosikymmenet olivat osaltaan totuttaneet Rooman kaupunkiväestön sotilaiden läsnäoloon kaupungin alueella.

Pretoriaanien ilmestyminen Rooman kaupunkikuvaan prinsipaatin alussa ei ollut näin ollen lainkaan niin dramaattinen tapahtumasarja kaupungin asukkaille, kuin yleensä on oletettu.

Lukuisat eri palvelustehtävät, rekrytointiperiaatteet ja jopa pretoriaanien palveluspuvustukset loivat pretoriaanikaartille tietynlaista näkyvyyttä Rooman kaupungissa, eikä tätä näkyvyyttä pyritty selvästikkään peittelemään. Päinvastoin kaartille pyrittiin luomaan selvästi omaa näkyvyyttä.

Järjestyksenvalvontaan, palojen torjuntaan ja rakennusten korjauttamiseen sekä rakentamiseen liittyvät palvelustehtävät auttoivat tehokkaasti luomaan pretoriaaneista kuvaa siviilihallinnollisena yksikkönä. Vaikka pretoriaanikaartin merkittävin tehtävä olikin pyrkiä takaamaan keisarin ja keisarillisen perheen turvallisuus, ei pretoriaaneja esitetty kansalle ja senaatille henkivartiostona. Pretoriaanit olivat sotilaita, mutta heidän imagollinen statuksensa luotiin selvästi siviilihallinnollisten tehtävien ympärille. Rooman kaupunkialueella suoritettut virkatehtävät auttoivat hallintoa liittämään pretoriaanien imagollisen kuvan tasavallan kauden maaherrojen käytössä toimineisiin pretoriaanijoukkoihin, jotka olivat keskittyneet pääasiallisesti provinssin siviilihallinnollisten tehtävien hoitamiseen provinssin maaherran käytössä olevana apujoukkona.

Pretoriaanien Rooman kaupunkialueella käyttämät *toga*-asusteet olivat myös yksi lisäkeino luoda pretoriaaneista imagollista kuvaa siviilihallinnollisena joukkona. Togien tarkoituksena ei ollut kuitenkaan peitellä kansalta sitä tosiasiaa, että pretoriaanit olivat sotilaita, kuten esimerkiksi Rankov ja Flower ovat tutkimuksessa esittäneet. Kansalaiset ja Rooman kaupunkiväestö kyllä pystyivät identifioimaan pretoriaanit sotilaksi, vaikka he pukeutuivatkin togiin. Pretoriaanien palvelustehtävät ja esimerkiksi sotilassaappaat (*caligae*) paljastivat heidät sotilaksi. Naamioinnin sijaan togien tarkoituksena oli luoda pretoriaaneista imagoa siviilihallinnollisiin tehtäviin osallistuvana joukkona. Lisäksi asut liittivät heidät esimerkiksi liktorien (*lictors*) institutionaaliseen perinteeseen. Pretoriaanien ja liktorien pukeutuessa samalla tavoin kuin virkamiehet, he kasvattivat kaupungilla seuraamansa virkamiehen poliittisen vaikutusvallan läsnäolon vaikuttavuutta. Liktorit ja heidän vitsakimppunsa toimivat vallan vahvoina symboleina. Pretoriaanien muodostamat saattueet muodostuivat vastaavanlaisiksi vallan statussymboleiksi Julius-Claudiusten Roomassa.

Keisarillinen hallinto ja yksittäiset keisarit käyttivät pretoriaanikaartia myös tehokkaasti hyväkseen rakentaessaan omaa imagoaan valtakunnan arvovaltaisina sotilasjohtajina (*imperator*). Caligula, Claudius ja Nero vetosivat avoimesti omaan läheiseen sukulaisuussuhteeseensa Germanikuksen

kanssa, luodessaan omaa suhdettaan kaartiin sekä omaa julkisuuskuvaansa uskottavana sotilasjohtajana ja Augustuksen vallanperijänä. Lopulta keisarit ryhtyivät käyttämään pretoriaaneja hyväkseen yhä monipuolisemmin luodessaan suhteita armeijaan. Pretoriaanien ja keisarillisen dynastian välistä lujaa uskollisuussuhdetta lujitettiin lukuisin erilaisin keinoin pretoriaaneille tarjotuilla palkankorotuksilla, palveluseduilla, uskollisuudenvaloilla, pretoriaanien kuva-aiheita juhlistavilla rahoilla, julkisten seremonioiden kuten hautajaisten symbolisilla sanomilla ja edellämaitun Germanicuksen muistolla. Tavoitteena oli luoda dynastialle uskollinen kaarti, mutta myös luoda kansalle kuvaa siitä, että pretoriaanit olivat horjumattoman uskollisia koko vallassa olevaa keisaridynastiaa kohtaan.

Germanicuksen ja Drusus nuoremman kuoleman jälkeen Julius-Claudiuksen dynastialla ei ollut sopivia nuoria miesedustajia, jotka olisivat pystyneet luomaan ja ylläpitämään dynastian suhteita provinssien armeijoihin. Tämä puute sekä Caligulan, Claudiuksen ja Neron henkilökohtainen kokemattomuus sotilastehtävissä saivat nämä keisarit turvautumaan erityisesti pretoriaanien apuun keisarin ja sotilaiden välisten suhteiden luomisessa sekä uskottavan ylipäällikkyyden (*imperator*) imagon rakentamisessa. Tästä johtuen ei ole yllättävää, pretoriaanien kuva-aiheita sisältävät kolikat ja pretoriaaneja kuvaavat julkisen taiteen esitykset nousevat esille juuri Caligulan ja Claudiuksen hallintokausien aikana.

Julius-Claudiusten kauden keisarillinen hallinto onnistui tehokkaasti yhdistämään painottamansa vapaan tasavallan ideologian ja näkyvän sekä aktiivisesti kaupungin alueella toimivan pretoriaanikaartin samaan poliittiseen ohjelmaansa. Tämä saavutettiin tarkasti harkituilla propagandapoliittisilla valinnoilla sekä tarkoin suunnitellulla ja toteutetulla pretoriaanien imagon muokkaamisella. Keisarillinen pretoriaanikaarti oli näkyvä ja aktiivisesti Rooman kaupungissa toimiva sotilaallinen instituutio, jolle keisarillinen hallinto loi prinsipaatin alkuvaiheista lähtien rohkeasti omaa näkyvyyttä ja jota se käytti myös tehokkaasti hyväkseen vallankäytön välineenä.

Lyhenteet

AE	<i>L` Annee Epigraphique</i>
AJA	<i>American Journal of Archeology</i>
AJP	<i>American Journal of Philology</i>
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i>
CP	<i>Classical Philology</i>
ILS	<i>Inscriptiones Latinae Selectae</i>
JRS	<i>Journal of Roman Studies</i>
MNR	<i>Museo Nazionale Romano</i>
ODB	<i>Oxford Dictionary of Byzantium</i>
OJA	<i>Oxford Journal of Archeology</i>
RIC	<i>Roman Imperial Coinage</i>

Lähteet

Latinaksi kirjoittaneiden lähdeauktorien osalta käytössäni on ollut The Packard Humanities Institutin PHI 5,3 Cd-rom tietokanta, josta löytyy kaikkien latinaksi kirjoittaneiden lähdeauktorien tekstit latinaksi 200-luvulle jKr. asti. Kreikaksi kirjoitettujen lähteiden osalta olen käyttänyt Loeb Classical Libraryn editioita.

Caes. BG.	Caesar, <i>Commentarii de bello Gallico</i>
Cass. Dio.	Cassius Dio Cocceianus, <i>Historiae Romanae</i>
Cic. Q.	Cicero, <i>Epistulae ad Quintus</i>
Cic. Tusc.	Cicero, <i>Tusculanae Disputationes</i>
Cic. Verr.	Cicero, <i>In Verrem</i>
Diog. Laert.	Diogenes Laertios, <i>De vitis, dogmatis et apophthegmatis clarorum philosophorum</i>
Epikt.	Epiktetos, <i>Diatribai</i>
Herod.	Herodianos, <i>Historiarum</i>
Ios. ant. Iud.	Josefus, <i>Iudaike arhaiologia</i>
Ios. bell. Iud.	Josefus, <i>Historia Iudaikou polemou</i>
Iuv.	Juvenalis, <i>Saturae</i>
Liv.	Livius, <i>Ab urbe condita</i>
Petron.	Petronius Arbiter, <i>Satyricon</i>
Plin. Nat.	Plinius vanhempi, <i>Naturalis historia</i>
Plut. Galba	Plutarkhos, <i>Vitae Parallelae, Galba</i>
Pol.	Polybios, <i>Historiai</i>
Res Gestae	<i>Res gestae divi Augusti</i>
Sen. Nat.	Seneca, <i>Quaestiones Naturales</i>

SHA Did. Jul.		<i>Scriptores Historiae Augustae, Didius Julianus</i>
Suet.	Iul.	Suetonius <i>Iulius</i>
	Aug.	<i>Augustus</i>
	Tib.	<i>Tiberius</i>
	Cal.	<i>Caligula</i>
	Claud.	<i>Claudius</i>
	Ner.	<i>Nero</i>
	Galba	<i>Galba</i>
	Dom.	<i>Domitianus</i>
Tac. Ann.		Tacitus, <i>Annales</i>
Tac. Hist.		Tacitus, <i>Historiae</i>
Val. Max.		Valerius Maximus, <i>Facta et dicta memorabilia</i>
Vell.		Velleius Paterculus, <i>Historia Romanae</i>
Verg. Aen.		Vergilius, <i>Aeneas</i>

Kirjallisuus

- Africa Thomas W. *Urban Violence in Imperial Rome.* The Journal of Interdisciplinary History, Vol. 2 no:1, 1971, s. 3-21.
- Aldrete Gregory *Daily Life in the Roman City – Rome, Pompeii, and Ostia.* Greenwood Press, London 2004.
- Antaya Roger *The Etymology of Pomerium.* AJP Vol. 101, no: 2. 1980, s. 184-189.
- Auerbach Erich *Mimesis - Todellisuudenkuvaus länsimaisessa kirjallisuudessa.* Suomentanut Oili Suominen, Alkuperäinen teos *Mimesis - Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur.* SKS, Tampere 2000 (1946).
- Balsdon J. P. V. D. *Romans and Aliens.* Duckworth, London 1979.
- Barrett A. A. *Claudius` British Victory Arch in Rome.* Society for the Promotion of Roman Studies Vol. 22. 1991, s. 1-19.
- Bingham Sandra *The Praetorian Guard in the Political and Social life of Julio-Claudian Rome.* National Library of Canada, Ottawa 1997.
[<http://www.zumodrive.com/share/bT2kNTIxNT>]. Luettu: 26.4.2012.
- Bingham Sandra *Praetorian Cohorts.* Wiley Online Library, Teoksessa *The Encyclopedia of War* (ed.) Gordon Martel, Wiley-Blackwell 2012.
- Bingham Sandra *Showing off the Guard: The Praetorian Guardsmen in Roman Art.*
[<http://www.shc.ed.ac.uk/classics/undergraduate/ancient/PraetorianGuard.htm>] Luettu 26.4.2012.
- Birley Anthony *Making Emperors – Imperial Instrument or Independent Force?.* Teoksessa *A Companion to the Roman Army.* (ed.) Paul Erdkamp, Blackwell Publishing, Oxford 2007, s. 379-394.

- Butcher Kevin &
Ponting Matthew *The Roman Denarius under the Julio-Claudian Emperors: Mints, Metallurgy and Technology.* OJA Vol. 24, 2, 2005, s. 163-197.
- Campbell Brian *The Emperor and the Roman Army 31 BC – AD 235.* Clarendon Press, Oxford 1984.
- Campbell Brian *The Roman Army 31 BC – AD 337 A Sourcebook.* Routledge, New York 1994.
- Cantarella Eva *Suutele minua tuhat kertaa - Rakkaus ja seksi antiikin Roomassa.* Suomentanut Taru Nyström, Alkuperäinen teos *Dammi mille baci - Veri uomini e vere donne nell'antica Roma.* WSOY, Helsinki, 2011 (2009).
- Castren Paavo &
Pietilä Castren Leena *Antiikin käsikirja.* Otava, Helsinki 2000.
- CIL *Corpus Inscriptionum Latinarum.* (Ed.) Theodor Mommsen, 1863 -, Berliini.
- Cooley Alison E. *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, And Commentary.* Cambridge University Press, New York 2009.
- Dessau Hermann *Inscriptiones Latinae selectae.* 1892 - 1916, Berliini.
- Durry Marcel *Les Cohortes Pretoriennes.* Pariisi 1938.
- Edwards Catharine *Death in Ancient Rome.* Yale University Press, New Haven 2007.

- Evans Robert F. *Soldiers of Rome: Praetorians and Legionnaires*. Seven Locks Press, Washington DC 1986.
- Flower Harriet *A Tale of Two Monuments: Domitian, Trajan, and Some Praetorians at Puteoli (AE 1973, 137)*. *AJA* Vol. 105, no: 4 2001, s. 625-648.
- Friggeri Rosanna *The Epigraphic Collection of the Museo Nazionale Romano at the Baths of Diocletian*. *Electa*, Translated by Eric De Sena, 2001.
- Gallico Sonia *Guide to the Excavations of Ostia Antica with a Section about the Renaissance Borgo*. ATS Italia Editrice, Rooma 2000.
- Goldsworthy Adrian *Rooman sotilasmahti*. Suomentanut Pekka Tuomisto, Alkup. teos *The Complete Roman Army*. Karisto Oy, Hämeenlinna 2005 (2003).
- Goldsworthy Adrian *Rooman puolesta - Sotilaat, jotka loivat Rooman valtakunnan*. Suomentanut Heikki Tiilikainen, Alkup.teos *In the Name of Rome. The Men Who Won the Empire*. Gummerus, Helsinki 2006 (2003).
- Goldsworthy Adrian *Caesar*. Suomentanut Heikki Tiilikainen. Alkup.teos *Caesar – The Life of Colossus*. Ajatus Kirjat, Helsinki 2007 (2006).
- Goodyear F. D. R. *The Annals of Tacitus books 1-6: Edited with a Commentary*. Cambridge University Press, Cambridge 1972.
- Grant Michael *The Army of the Caesars*. Barnes & Noble Books, New York 1974.
- Hekster Olivier *The Roman Army and Propaganda*. Teoksessa *A Companion to the Roman Army*. (ed.) Paul Erdkamp, Blackwell Publishing, Oxford 2007, s. 339-358.

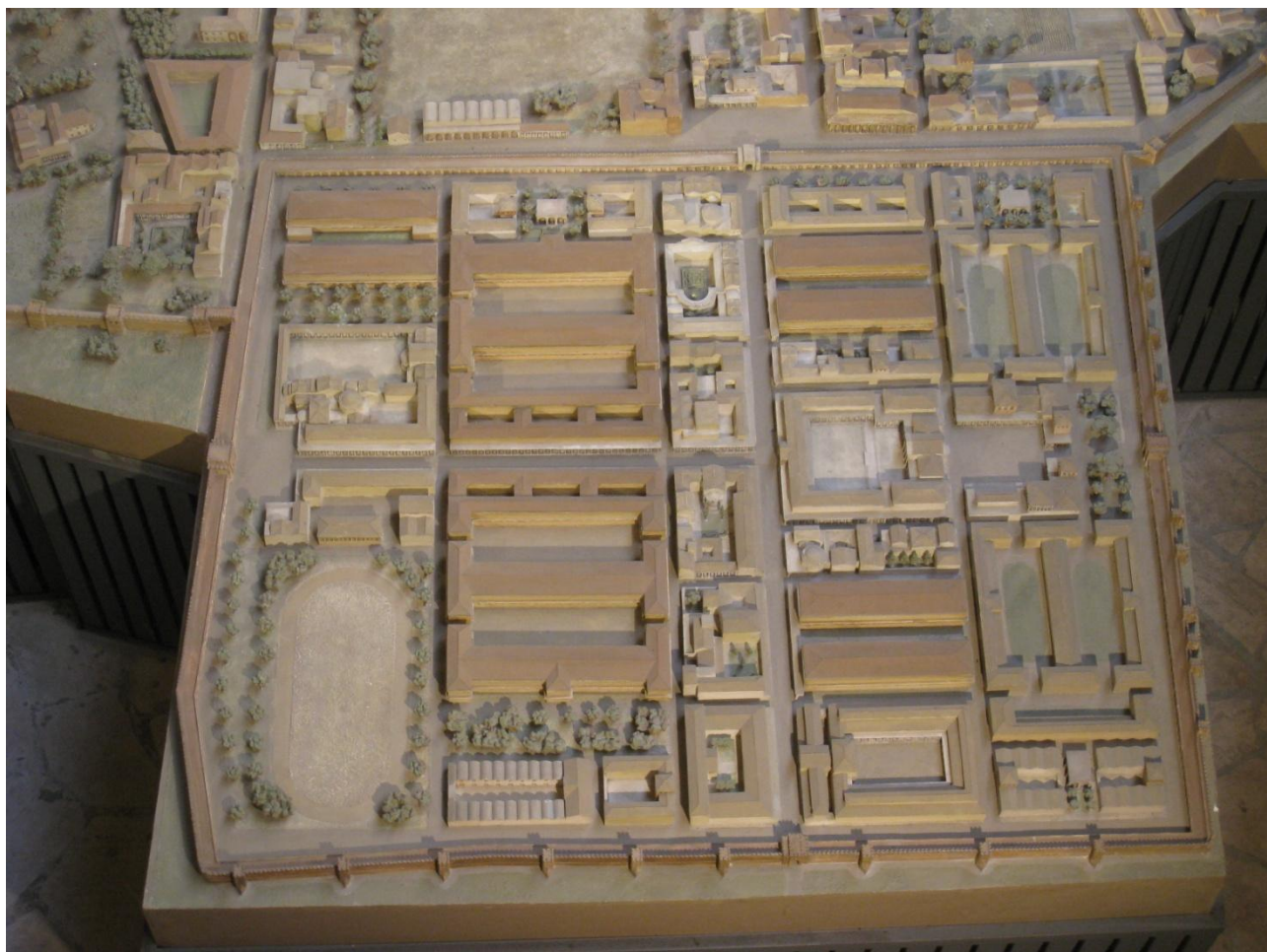
- Hopkins Keith *Taxes and Trade in the Roman Empire (200 B.C.-A.D.400)*. JRS, vol.70, 1980, s. 101-125.
- Horster Marietta *Living on Religion: Professionals and Personnel*. Teoksessa *A Companion to Roman Religion*. (ed.) Jörg Rupke, Blackwell Publishing, Oxford 2008, 331 - 341.
- Kivistö Sari *Rooma – speaktaakkeliien kulttuuri*. Teoksessa *Kulttuuri antiikin maailmassa*, (toim.) Mika Kajava, Sari Kivistö, H. K. Riikonen, Erja Salmenkivi, Raija Sarasti-Wilenius, Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki 2009, s. 386-403.
- Keppie Lawrence *The Making of the Roman Army from Republic to Empire*. University of Oklahoma Press, Norman 1984.
- Keppie Lawrence *Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971 – 2000*. Steiner, Stuttgart 2000.
- Keppie Lawrence *“Having been a Soldier” The Commemoration of Military Service on Funerary Monuments of the Early Roman Empire*. Bulletin of the Institute of Classical Studies, Vol. 46, no:81, 2003, s. 31–53.
- Le Bohec Yann *The Imperial Roman Army*. Kääntänyt Raphael Bate. Alkup.teos *L'Armée Romaine, sous le Haut-Empire*. Routledge, Lontoo 2000 (1989).
- Levick Barbara *Tiberius the Politician*. Revised ed. Routledge, Lontoo 1999 (1976).
- Meier Fik *Gladiattorit - Taistelijat kuoleman areenoilla*. Suomentanut Sanna van Leeuwem, Alkup.teos *Gladiatoren. Volksvermaak in het Colosseum*. Otava, Helsinki 2008 (2003).
- Nippel Wilfried *Policing Rome*. JRS Vol. 74, 1984, s. 20-29.

- OBD *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford University Press, New York & Oxford 1991.
- Pollard Nigel *The Roman Army*. Teoksessa *A Companion to the Roman Empire*. (ed.) David. S. Potter, Blackwell Publishing, Malden 2007, s.206-227.
- Rainbird J. S. *The Fire Stations of Imperial Rome*. Papers of the British School at Rome, Vol.54, 1986, s. 147-169.
- Rankov Boris *The Praetorian Guard*. Osprey Publishing, Oxford 1994.
- Rantala Jussi *Kulta-ajan lähettiläät – Vuosisataisjuhlat Augustuksen ja Septimius Severuksen keisarivallan vahvistajina*. Yleisen historian pro gradu-tutkielma. Tampere 2004.
- RIC *The Roman Imperial Coinage. Vol 1 From 31 BC to 69 AD*. (Ed.) C.H.V. Sutherland & R.A.G. Carson, Spink and Son, Lontoo 1984 (1923).
- Richardson Jr. L. *Two Topographical Notes*. AJP Vol. 101. No.1. 1980, s. 53-56.
- Rossini Orietta *Ara Pacis*. Kääntänyt Stefano Fox, Electa, Rooma 2006.
- Rowe Greg *The Emergence of Monarchy: 44 BCE-96 CE*. Teoksessa *A Companion to the Roman Empire* (Ed.) D. S. Potter, Blackwell Publishing, Malden 2007.
- Santosuosso Antonio *Storming the Heavens – Soldiers, Emperors and Civilians in the Roman Empire*. Pimlico, Lontoo 2004 (2001).
- Sarasti-Wilenius Raija *Vaikutteita pohjoisesta*. Teoksessa *Kulttuuri antiikin maailmassa*, toim. Mika Kajava, Sari Kivistö, H. K. Riikonen, Erja Salmenkivi, Raija Sarasti-Wilenius, Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki 2009, s.140-157.

- Seager Robin *Tiberius*. Second Edition. Blackwell Publishing, 2005 (1972).
- Sherwin-White A. N. *The Roman Citizenship*. Oxford University Press, Oxford 1973.
- Shotter D. C. A. *The Fall of Sejanus: Two Problems*. CP Vol. 69 no: 1 1974. 42-46.
- Speidel Michael P. *Riding for Caesar – The Roman Emperors` Horse Guards*, Harvard University Press, Cambridge 1994.
- Stuart Meriwether *Tacitus and the Portraits of Germanicus and Drusus*. CP Vol. 35, No. 1, 1940, s. 64-67.
- Watson G.R. *The Roman Soldier*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1969.
- Webster Graham *The Roman Imperial Army of the First and Second Centuries A.D.* University of Oklahoma Press, Norman 1985.
- Zanker Paul *The Power of Images in the Age of Augustus*. Kääntänyt Alan Shapiro, Alkup.teos *Augustus und die Macht der Bilder*. The University of Michigan Press 1988 (1987).
- Zilliacus Henrik *Rooma – Piirtokirjoitusten kaupunki*. Gaudeamus, Helsinki 1982.

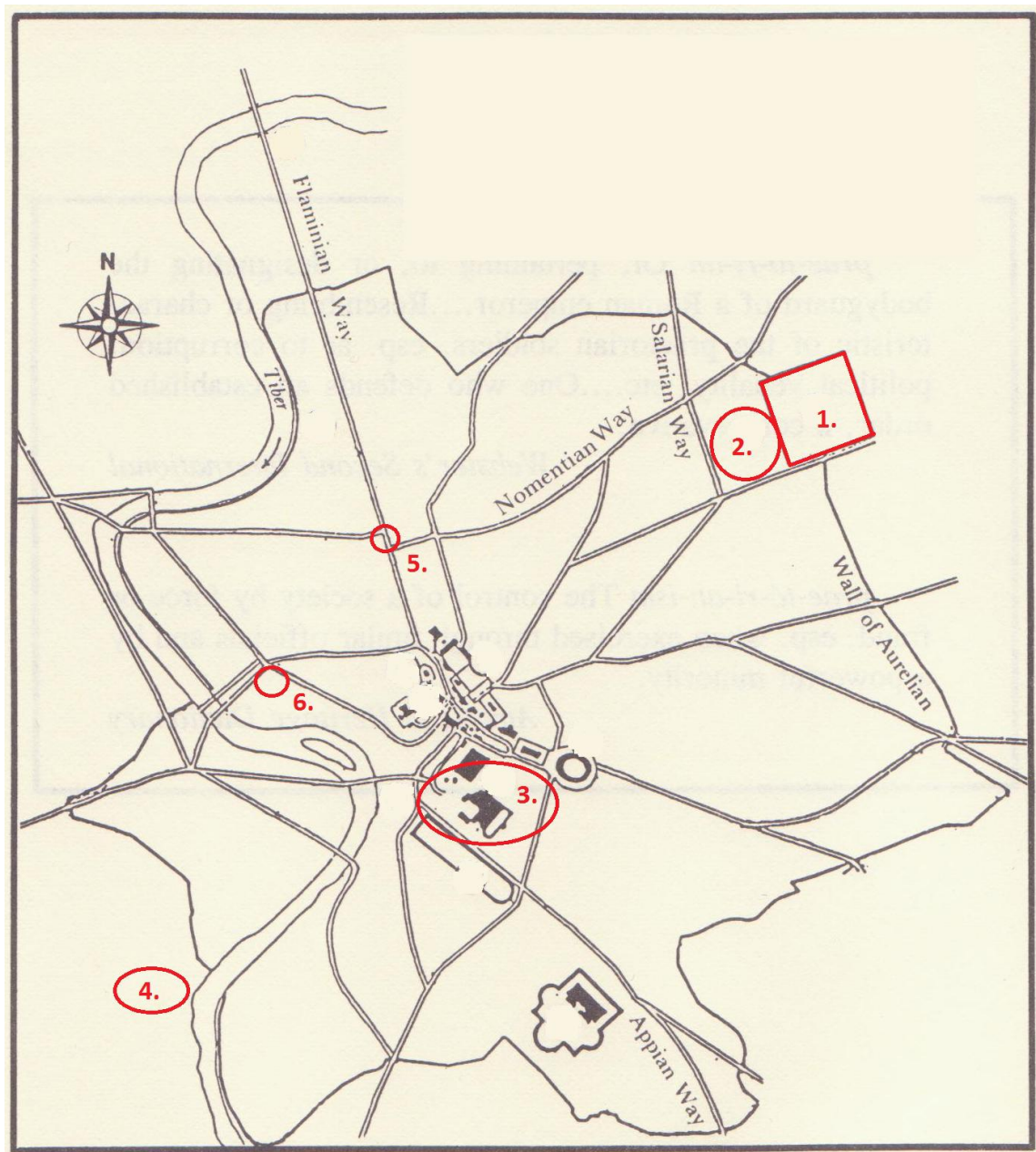
LIITE: KUVALIITE

Kuva 1. Pienoismalli pretoriaanikaartin leiristä (*Castra praetorio*). Kuvan yläosassa näkyy osa pretoriaanien paraatikentästä. Esposizione Universale di Roma, Museo della Civiltà Romana. Tekijän kuva vuodelta 2009.

Kuva 2. Kartassa näkyvät pretoriaanikaartin tärkeimmät toiminta-alueet ja kohteet varhaisen prinsipaatin kauden Roomassa. Kuva: Evans 1986, XX. Muokattu.

1. Pretoriaanikaartin pääleiri *Castra praetoria*
2. Pretoriaanien harjoittelu- ja paraatikenttä *Campus praetorianum*
3. Palatium-kukkula ja keisaripalatsit. Pretoriaanien päivittäisen palatsipalveluksen pääasiallinen toiminta-alue
4. Julius-Claudiusten germaanikaartin *Germani corporis custodes* leiri lähellä Dolabellan puutarhoja
5. Claudiuksen triumfikaari. Ensimmäinen Julius-Claudiusten kauden julkinen monumentti, joka juhlisti näkyvästi pretoriaanien sotilaallisia saavutuksia
6. Keisari Domitianuksen pretoriaanireliefit (*Cancellaria*-reliefi) Domitianuksen rakennuttamassa kaarella Mars-kentällä *Campus Martius*.

Kuva 3. Claudiuksen triumfikaaren marmorireliefipaneeli ja pretoriaanikaartin sotilaita. Pariisi, Louvre. Kuva: Rankov 1994, 20.

Kuva 4. *Cancellaria*-reliefin pretoriaaneja keisari Domitianuksen hallintokaudelta. Kuvassa reliefin kopio. Esposizione Universale di Roma, Museo della Civiltà Romana. Tekijän kuva vuodelta 2009.

Kuva 5. Lähikuva *Cancellaria*-reliefin pretoriaaneista, missä näkyy kaartilaisten kilpien koristeaiheet sekä sotilaiden puvustuksen yksityiskohdat. Esposizione Universale di Roma, Museo della Civiltà Romana. Tekijän kuva vuodelta 2009.

Kuva 6. Caligula (37 - 41 jKr.) RIC I, 110 # 32.

Kolikon kääntöpuolen teksti: ADLOCUT(io) COH(ortium).

[<http://www.shc.ed.ac.uk/classics/undergraduate/ancient/PraetorianGuard.htm>] Luettu 26.4.2012.

Kuva 7. Claudius (41 -) RIC I, 122 # 11 - 12.

Kolikon kääntöpuolen teksti: PRAETOR(ianus) RECEPT(us).

Kuva Sandra Binghamin luentodiasta: Custodians of Empire: Who? What? When? Chronology and the Sources.

[<http://www.shc.ed.ac.uk/classics/undergraduate/ancient/PraetorianGuard.htm>] Lluettu 26.4.2012.

Kuva 8. Claudius (41 -) RIC I, 122 # 7. Kuva: Bingham 1997, 279.

Kolikon kääntöpuolen teksti: IMPER(ator) RECEPT(us). Rahaan lyödyssä kuvassa pretoriaanikaartin leiri (*Castra Praetoria*).

Kuva 9. Nero (64 - 66 AD) RIC I, 134 - 135. Kuva: Rankov 1994, 32.

Kolikon kääntöpuolen teksti: ADLOCUT(io) COH(ortium).

Kuva 10. Kuva pretoriaanien suuresti ihannoimasta Julius-Claudiusten suvun jäsenestä Gaius Julius Germanicuksesta. Rooma, Palazzo Massimo. Tekijän kuva vuodelta 2009.

Kuva 11. Lähikuva *Ara Pacis*-rauhanalttarin juhlakulkueesta. Keskellä keisari Tiberiuksen veli Drusus vanhempi, joka on ainoa kulkueen jäsen, joka on sonnustautunut sotilaille tyypillisiin *caligae*-saappaisiin. Tekijän kuva vuodelta 2009.

